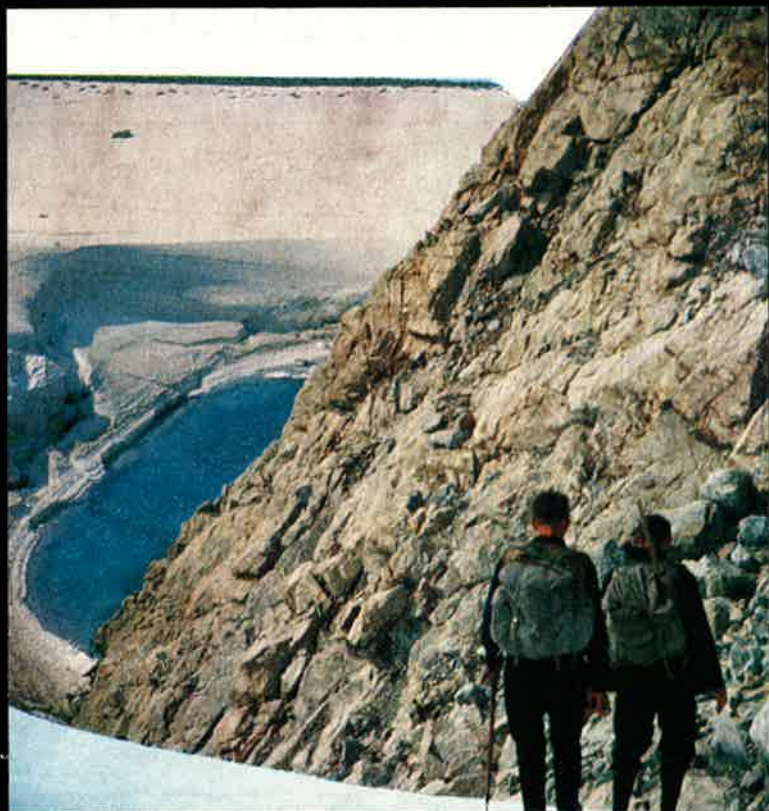

POLAR BOKEN

1967 — 1968

Omslagsbildet: Vindtunnel ved Nordtoppen —
illustrasjon til professor Olav Gjærevolls artikkel
om en ekspedisjon til Jensens Nunatakker på
Vest-Grønland.

POLARBOKEN

1967 — 1968

POLARBOKEN 1967 1968

Utgitt av

NORSK POLARKLUBB

*med bidrag fra Komiteen til Bevarelse av
Polarskipet «FRAM»*

OSLO 1968

Redaksjonskomité:

HELGE INGSTAD
SØREN RICHTER
ASBJØRN OMBERG

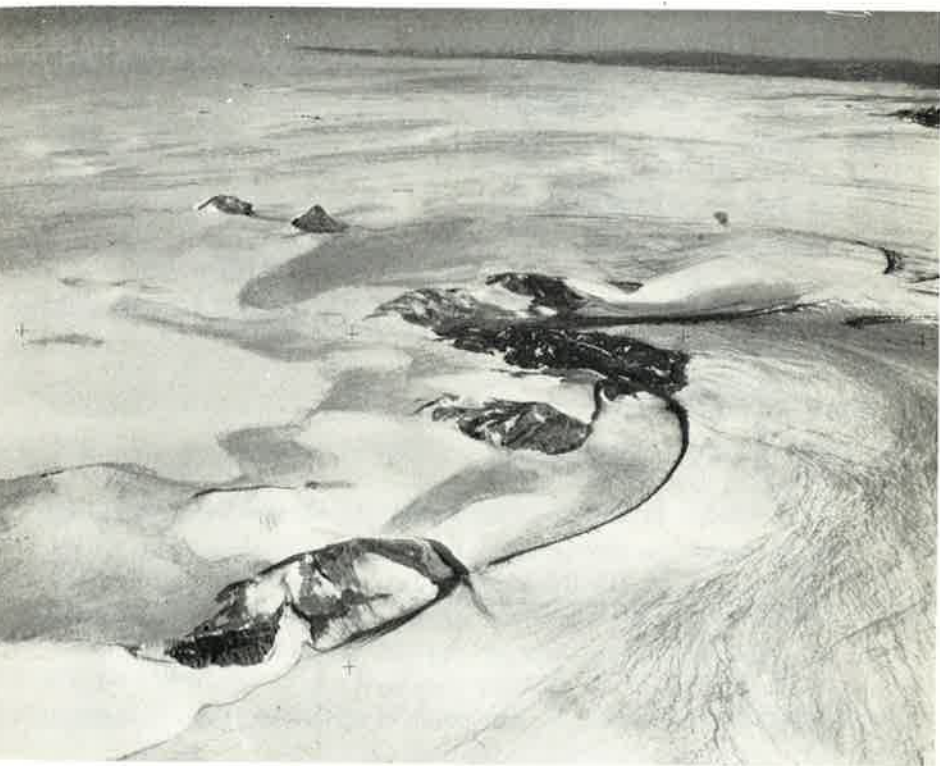
Trykk: Brødr. Tengs Boktrykkeri, Oslo.

POLARBOKEN

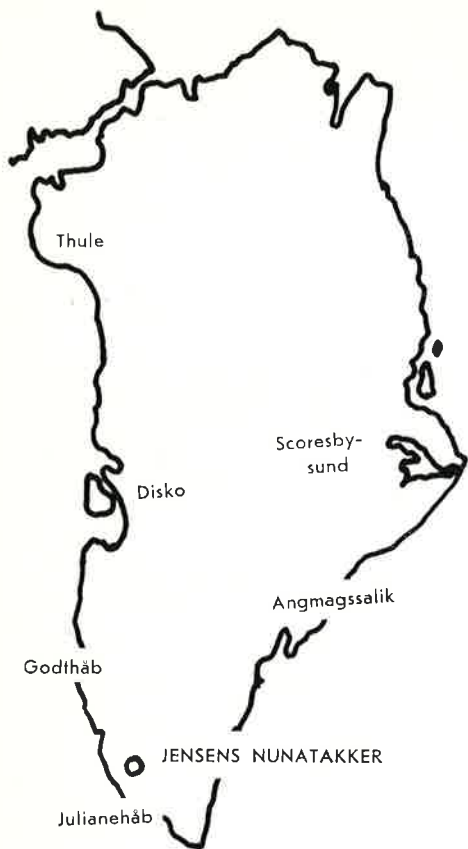
1967 — 1968

INN H O L D

Det blomstrer på nunatakkene. <i>Olav Gjærevoll</i>	9
På ishavet i de eldste tider. <i>Povl Simonsen</i>	40
Tredjegrads forbrenning. <i>Gunnar S. Olsen</i>	48
Nødlanding i Yukon. <i>Einar Sverre Pedersen</i>	50
Från Anchorage till Tromsø. <i>Ingrid Pedersen</i>	82
Under raset. <i>Finn Albert</i>	95
Abr. Speecks maleri. <i>Svein Molaug</i>	99
Teltliv i Alaska. <i>Odd Lønø</i>	105
Expedition till istiden. <i>Erik Pihkala</i>	112
Hvorfor døde Scott? <i>Peter Wessel Zapffe</i>	121
Helge Ingstads siste Vinlandsekspedisjon	129
Antarktistraktaten. <i>Fredrik Th. Bolin</i>	130
Polarmuséet på Andenes. <i>Unn Omberg</i>	147
Fransk flyhavari. <i>Helge Hornbæk</i>	154
Hva vet vi egentlig om Svalbardreinen? <i>Thor Larsen</i> ..	157
Overvintring på Sørkapp. <i>Levin Winther</i>	163
Beisaren på nært hold. <i>Edvard Ørnes</i>	169
Fra polarfronten.	173

*Illustrasjon til professor Olav Gjærevolls artikkel, som begynner på neste side. Flyfoto av Jensens Nunatakker fra nord mot sør.
Foto: Geodætisk Institut, København.*

Det blomstrer

*Fra en ekspedisjon
sommeren*

Fig. 1. Jensens Nunatakker ligger mellom Godthåb og Julianehåb på Sørvest-Grønland.

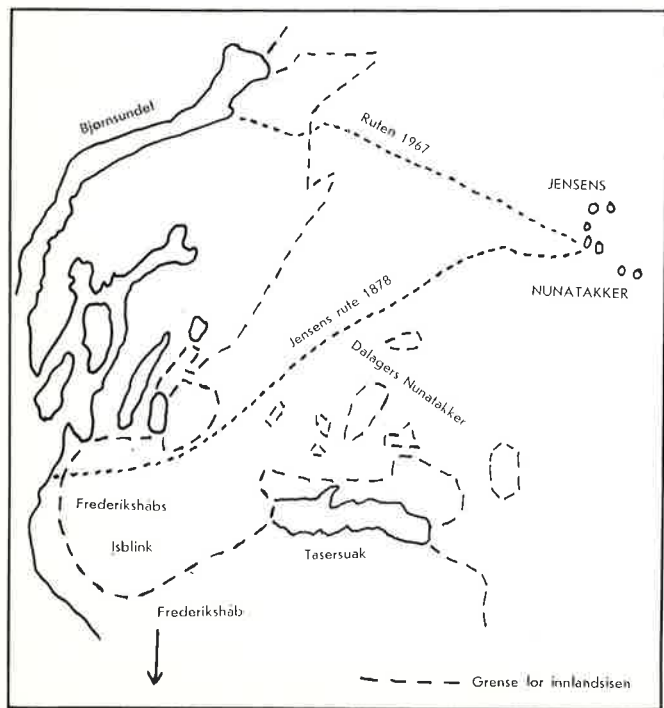

Fig. 2. På detaljkartet er prikket opp løytnant J. A. D. Jensens rute i 1878, og 1967-ekspedisjonens rute på tilbakeveien nordover til Bjørnsundet. Grensene for innlandsisen i området er streket opp.

på nunatakkene

til Vest-Grønland

1967

I årene 1947 - 48 ble det i Gjevilvasskammene gjort en rekke meget interessante plantefunn. Også fra før var deler av Trollheimen kjent for sin artsrike flora. De nye funn i tillegg bidro til å gjøre Trollheimen til noe av et plantegeografisk nøkkelområde. De gav ny næring til diskusjonen av det vi kaller overvintringsteorien.

Av professor dr. Olav Gjærevoll

Det var i 1882 at professor Axel Blytt påviste at det i vår fjellflora er en rekke grønnlandsk-nord-amerikanske arter som ikke forekommer i fjella

sør og øst for Skandinavia og som umulig kan ha vandret inn derfra etter siste istid. Disse arter vitner om en meget gammel biologisk forbindelse mellom Skandinavia og de arktiske strøk i vest. Vi kaller dem nå for *v e s t - a r k t i s k e* arter.

Den svenske botaniker Rutger Sernander støttet Blytt og hevdet i 1896 «at af nordens interglaciala flora till artantalet ingalunda obetydliga räster bevarats på en del norska fjäll,

Professor, dr. philos. Olav Gjærevoll, tidligere ordfører i Trondheim, sosialminister 1963—65 og for tiden stortingsrepresentant og formann i Statens Naturvernråd og en rekke spesielle komitéer og utvalg, har botanikk som vitenskapelig fagområde. Like før han reiste på sin tredje ekspedisjon til Alaska i sommer leverte han Polarboken denne artikkelen, hvor han offentliggjør resultatene av sine undersøkelser på Vest-Grønland ifjor i samband med den såkalte overvintringsteorien.

-- De fleste fotografiene er tatt av Bjørn Reese.

særskildt i Dovre, Nordland og Finmarken, hvilke ej öfverskredos af den andra landisen». Disse ord kan brukes som definisjon på overvintringsteorien.

En hel del av de skandinaviske fjellplantene grupperer seg på en eiendommelig måte i et nordlig og et sørlig område. Det sørlige område strekker seg fra Jotunheimen til Trollheimen, det nordlige fra polarsirkelen til Porsanger. Man har søkt å forklare denne oppdeling i to vidt atskilte områder ut fra historiske årsaker: Under siste istid var det to områder hvor det var isfrie partier og hvor planter kunne leve, et på Mørekysten og et i de nordlige kystområder. En del arter har ikke vært i stand til å spre seg gjennom hele fjellkjeden slik at denne to-delning er blitt bevart helt fram til vår tid.

En del arter opptrer i begge områdene og benevnes bisentrisk. Noen finnes bare i det sørlige området, og et større antall bare i det nordlige. Så å si samtlige vestarktiske arter finnes i det nordlige område, mens bare 1/3 finnes sørpå.

På basis av blant annet valmueundersøkelser har professor Rolf Nordhagen kommet fram til at det under siste istid sannsynligvis måtte ha vært isfrie kystområder der planter kunne overleve, i Romsdal og på Nordmøre, en oppfatning som er blitt støttet av geologen Undås.

I foredrag i 1948 og i en artikkel i *Naturen* 1949 («Gjeviltvasskammene — nunatakker i Trollheimens midte?») tok professor N. A. Sørensen opp til diskusjon spørsmålet om isfrie områder lengre inne i landet. Han hevdet at isfrie områder på Møre ville ha den konsekvens på grunn av de topografiske forhold at det også måtte være isfrie områder bl.a. i Trollheimen. Med den normale hellingsvinkel på en stor landis, ca. 1:150, ville isen ikke ha kunnet dekke alle toppene. Det var forsåvidt samme tanke som var blitt lansert av geologen H. Reusch så tidlig som i 1883, idet han da hevdet at fjellpartier i det sentrale og vestlige Norge måtte ha raket opp over isen som nunatakker.

Sørensen tok opp spørsmålet om det i tillegg til en overvintring ute ved kysten, også kunne ha vært mulig for plan-

En av Kornerups tegninger fra ekspedisjonen i 1878.

ter å leve på nunatakker inne i landet under siste istid, f.eks. på Gjevilvasskammene. I den forbindelse trakk han fram en rekke interessante opplysninger om planteliv på nunatakker fra publikasjoner om Grønland, opplysninger av største betydning for vurderingen av livsmulighetene på nunatakker.

Spesiell oppmerksomhet tiltrekker seg resultatene fra en ekspedisjon i 1878 ledet av premierløytnant Jensen til det som senere ble kalt Jensens Nunatakker på Vest-Grønland, $62^{\circ}30'$ — 63° . Disse nunatakkene er de mest isolerte man kan finne på Grønland og de som ligger lengst fra isranden.

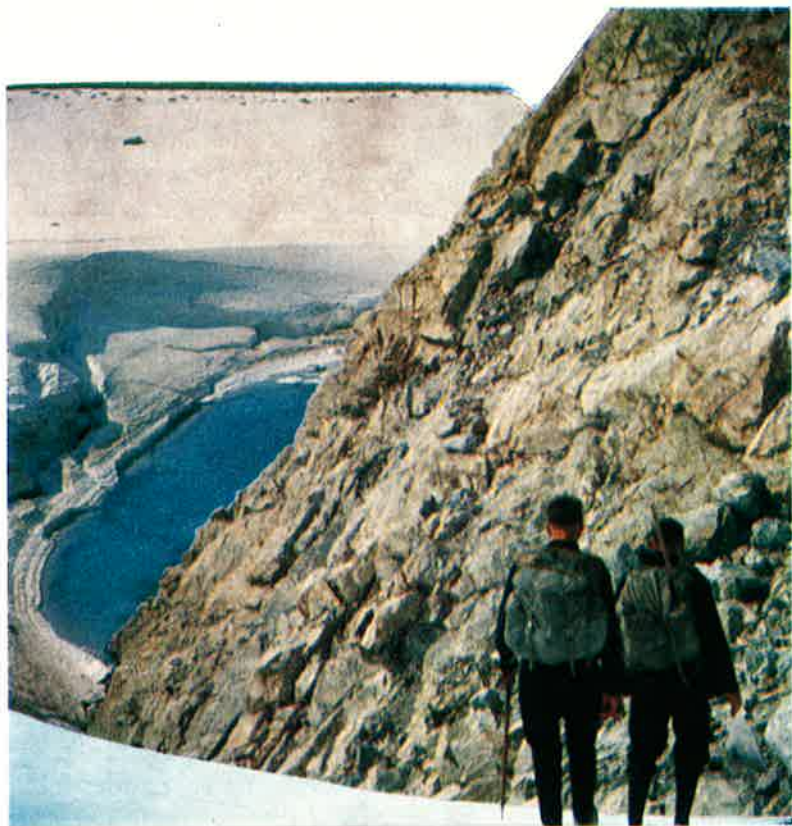
Jensens ekspedisjon brakte med seg 26 arter høyere planter fra nunatakkene, et påfallende høyt artsantall. Nå var ekspedisjonens arbeidsoppgave i første rekke av geologisk art, og da den dessuten var utsatt for meget dårlig vær under oppholdet på nunatakkene, var det grunn til å tro at artsantallet kanskje kunne være enda høyere. En ny og grundigere undersøkelse ville være meget ønskelig.

Rosenrot (Sedum rosea).

Sølvvier (Salix glauca).

Vindtunnelen ved Nordtoppen.

Qororssuaq.

Dette var i korthet bakgrunnen for den ekspedisjonen som kom i stand i 1967. Formålet var å foreta en nøyaktig botanisk undersøkelse av Jensens Nunatakker, og samtidig bli kjent med naturforholdene på stedet. Siden Jensens ekspedisjon i 1878 hadde ingen besøkt nunatakkene.

Norges Almenvitenskapelige Forskningsråd ga støtte til ekspedisjonen som dro avgårde 24. juli og nådde fram til utgangspunktet Frederikshåb en uke senere. Deltakerne var foruten forfatteren: Cand. real. Leif Ryvarden, botaniker og dessuten ingeniør, og fotograf Bjørn Reese. Reese var den som kjente til Grønlandsisen fra sin tur tvers over Grønland i Nansens fotspor sammen med Bjørn Staib i 1963. Som et fjerde hjul på vogna deltok dansken Jens Fogh, et barnebarnsbarn av premierløytnant Jensen.

Vi hadde lang tid i forveien forsøkt å sikre oss helikoptertransport fra Frederikshåb til nunatakkene, men A/S Grønlandsfly hadde på våren og forsommeren hatt 2 uhell med sine store rutegående Sikorsky-helikoptere, og var blitt nødt til å sette sitt eneste Alouette-helikopter inn i posttransport. Vi hadde derfor innstilt oss på å foreta turen til fots både fram og tilbake.

Da vi passerte Godthåb, ble vi møtt med det meget hyggelige budskap at nok et Alouette-helikopter var kommet til Sør-Grønland for å ta del i isrekognosering. Dette kunne vi få leie en bestemt dag — hvis været var bra. Fra denne hyggelige hending av var vi stort sett «forfulgt av hell».

I området nordvest for Frederikshåb skyter en mektig tunge av Grønlandsisen fram til havet ved det som kalles Frederikshåbs Isblink. Fra havet ser man en rekke nunatakker stikke opp gjennom isen innenfor Isblinken. I 1751 nådde dansken, kjøpmann Dalager, fram til disse nunatakkene, som senere har fått navnet Dalagers Nunatakker. Lengre øst så Dalager flere fjell stikke opp, og antok at disse lå på Øst-Grønland.

I årene 1876—78 ble det fra dansk side drevet en livlig geografisk virksomhet i Frederikshåbs-området, og i 1878 dro

en liten gruppe under ledelse av premierløytnant Jensen avsted for å nå fram til de fjell som Dalager hadde sett.

Jensens ekspedisjon startet på Isblinkens nordligste del, og la veien nord for Dalagers Nunatakker. Det foreligger en omfattende og til dels dramatisk beretning fra ekspedisjonen, likeså ikke mindre dramatiske tegninger av kandidat A. Kornerup, ekspedisjonens naturalist.

Den rute ekspedisjonen valgte bød, især til å begynne med, på store vanskeligheter, særlig fordi den omfattet selve breffallet med en mengde sprekker. Der isoverflaten var jevnere, var det elvene oppå isen som representerte hovedproblemet. Selv om Kornerups tegninger er noe dramatiserte, hadde ekspedisjonen en meget strabasjøs tur. Først 11 dager etter starten, nådde deltakerne fram til Jensens Nunatakker.

Verken Jensens reisebeskrivelse eller Kornerups tegninger fristet oss til å følge i deres fotspor. Vi hadde heller ingen ambisjoner i den retning. Vår oppgave var å komme inn til nunatakkene så hurtig som mulig og få disse utforsket.

Den avtalte transportdag var helt ideell for helikopterflyging, med tindrende klart vær og vindstille. Dette er ingen vanlig værtype på den tåkefylte Grønlandskysten. Helikopteret kom til avtalt tid, og 45 minutter etter start kunne Reese og jeg starte den lille vandring fra landingsstedet til foten av den største nunatakk, mens helikopteret gikk tilbake for å hente Ryvarden og Fogh.

Avstanden fra Frederikshåbs Isblink til Jensens Nunatakker er ca. 70—80 km. Det er ialt 5 store nunatakker som danner en bue på ca. 15 km's lengde fra den sørligste til den nordligste. Flyfotoet foran viser beliggenheten med den nordligste nunatakk nærmest.

Vi landet like ved den midterste og største. Det var også den Jensen nådde fram til. På nunatakkens vestsida ligger isoverflaten i en høyde av ca. 1400 m, mens nunatakkens fot ligger 150—200 m lavere. Vi måtte med andre ord gå nedover fra isen for å komme til nunatakken. Denne sentrale nuna-

Hornblenderyggen. Det rikeste planteliv fantes på denne del av nunatakken.

takk er en ca. 5 km lang, hesteskoformet rygg. Den nordlige del av den er bygd opp av en mørk hornblendebergart, mens den sørlige del og de 4 andre nunatakkene består av gneis.

Det var med stor forventning vi vandret over isen mot hornblenderyggen. Mørk og uendelig ødslig ruvet den foran oss. Hvis jeg ikke på forhånd hadde visst at planter var funnet der for 89 år siden, skulle jeg ha våget å påstå at det umulig kunne vokse noe som helst på den.

Jeg var nok ikke den første som hadde hatt slike fornemmelser. La meg sitere hva Kornerup skrev i 1878:

«Men hvor forbauses man ikke, naar man, ved at stige et hundrede Fod op paa Fjeldet, opdager, at dette ugjæstfrie Sted ingenlunde er blottet for Plantevæxt, ja at der endog findes levende Væsner herude i Isørkenen. Ved Vandløbene, inde i Klipperevnerne og paa de fugtige Gruspartier, i Læ af fremstaaende Dele af Fjeldet, sees en Mængde lave Smaa-planter, der med tykke, græsgrønne Mospuder have sluttet

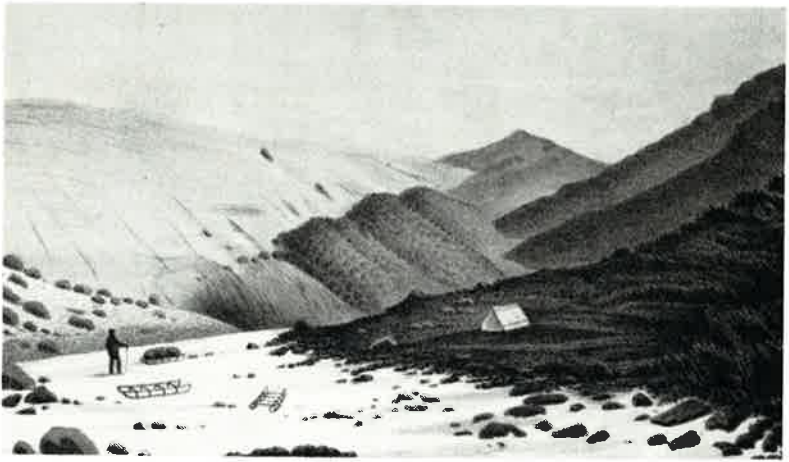

Frokost er servert. Legg merke til is-åsen vest for leiren.

sig tæt sammen, for ligesom derved bedre at kunne modstaa det raa Klima, thi iskold Blæst og Snestorme træffes jo her midt i den bedste Sommertid.»

Ikke før hadde vi forlatt isen og satt foten på bar mark før en artsrik vegetasjon åpenbarte seg. En rekke kjente og kjære arter fra vår egen fjellflora vokste der i tildels store mengder, men det skal vi komme tilbake til litt senere.

Det var lettere sagt enn gjort å få satt opp telt. Terrenget var egentlig en eneste stor steinrøys, og selv om våre to små telt ikke trengte mange kvadratmetre flat mark, var det ikke lett å finne disse. Det viste seg at det i virkeligheten bare var en liten flekk som pekte seg ut. Det skulle fort vise seg at vi hadde funnet nøyaktig samme flekk som Jensens ekspedisjon hadde benyttet seg av. Mens vi var i ferd med å etablere leiren, støtte vi på blyloddete rester av hermetikkbokser fra 1878.

*Det øverste bildet viser Kornerups tegning av den store morene.
Det nederste er foto fra 1967, tatt omtrent på samme sted*

Vi hadde radiokontakt morgen og kveld med en hovedbase som Grønlands Geologiske Undersøgelse hadde vest for Frederikshåb, og kunne samtidig lytte til rapportene fra de mange små grupper av geologer som var spredt over et stort område i kystfjella. Som rimelig kan være, dreiet samtalen seg i stor utstrekning om det elendige været med tåke og regn. De gode værrapportene kom fra oss langt inne på isen!

Værgudene var nemlig overmåte vennligsinnete mot oss. Det lå høytrykk over innlandsisen og skaffet oss skyfrie, varme dager. Det kan kanskje best sammenlignes med en idealpåske i Norge. Men nettene var kalde. Så snart sola var gått ned, falt temperaturen til under frysepunktet på grunn av den sterke utstråling. Det var frost alle netter unntatt en, da et uvær med sterk vind og regn plutselig kom inn over området. Da forandret vår teltplass seg til et bekkeleie. Våre skumplastmadrasser som hadde gitt oss en god beskyttelse mot skarpe steinkanter, ble til svamper. Den etterfølgende morgen krøp vi ut av våte soveposer, men heldigvis, sola kom fort igjen.

Fra leiren ved nunatakkens fot, hadde vi ingen utsikt mot vest på grunn av at isen lå så mye høyere. Vi bodde faktisk i en dal der nunatakken dannet den ene dalside og isen den annen. Og midt i denne dalen gikk det en ganske stor elv. Mellom elva og isen lå en kjempemorene. Den ble nøyaktig beskrevet av Jensen og av ham målt til en høyde av ca. 125 m. Så langt vi kan vurdere ut fra beskrivelse og tegning, synes situasjonen å ha forandret seg meget lite siden 1878.

Inne i den botnen som nunatakken danner, ligger en liten innsjø. Den elva jeg nettopp nevnte, forsvinner under isen 3—400 m fra innsjøen, men muligens kommer den ut i sjøen. Mulig er det også at elva og sjøen har et felles utløp i isens sprekkesystem.

Sjøen ligger i en høyde av ca. 1200 m og omlag 200 m lavere enn isoverflaten lengre vest. Dette har ført til at det har dannet seg et brefall ned mot sjøen, en isbevegelse fra vest mot

Den nedre del av brefallet og innsjøen.

øst, dvs. i stikk motsatt retning av det som er innlandsisens bevegelsesretning. Brefallet er sterkt oppsprukket.

Sjøens diameter ble av Jensen oppgitt til ca. 250 m (800 fot). Heller ikke denne sjøen synes å ha forandret seg særlig meget i den tid som er gått. Den «lokale» bre kalver i sjøen.

Vi har tillatt oss å legge følgende navn på nunatakkene fra sør til nord: Sørtoppen, Pyramiden, Hesteskoen (med Hornblenderyggen), Gneistoppen og Nordtoppen. Sørtoppen har meget steile sider, og rundt store deler av den ligger en smal sjø. Breen stuper loddrett 40—50 m rett ned i sjøen. Denne nunatakk er derfor vanskelig tilgjengelig, og vi fant det forbundet med for stor risiko å bestige den. De andre nunatakkene ble meget grundig undersøkt. Den nest sørligste, Pyramiden, er som navnet antyder, ganske regelmessig og spiss. Den er den høyeste av alle, 1680 m.

Hesteskoen med Hornblenderyggen. T. v. Gneistoppen og Nordtoppen.

*Den store morene sett fra toppen av Hornblenderyggen.
I vest sees Dalagers Nunatakker.*

*Fra brefallet ned mot sjøen i Hesteskoen. I bildets øvre del
den store morene.*

*Teltplassen
ved foten av
Hornblend-
ryggen.*

Morenen som strekker seg fra Nordtoppen til Hestekoene.

Gneistoppen ligger nærmest Hestekoene på dens nordside. Den har meget bratte sider, men oppå den er det et stort platå hvor det finnes flere små vann. Nordtoppen er også meget bratt mot sør og vest. Både denne og Pyramiden har i likhet med Sørtoppen svære vindtunneler på sørsiden. Terrenget mellom nunatakkene er lett å ferdes i, men mellom Hestekoene og Pyramiden er det en forsenkning med elver og vann oppå isen.

Fra Hestekoene går det en stor morene rett mot vest. Den består vesentlig av store steiner. Fra Nordtoppen går en liknende morene i bue helt til Hestekoene. Både disse morenene og den morene jeg tidligere har nevnt, er absolutt sterile.

Sidemorenen på Hornblenderyggen.

På alle nunatakkene kunne vi se tydelig merke etter et høyere isnivå. På Hornblenderyggen var det særlig godt markert med en sidemorene. Det dreier seg etter alt å dømme om et breframstøt for vel 200 år siden. Det er tydelig at det har skjedd en god del utsmeltning på Hesteskoens sørlige del siden Jensen kartla den i 1878.

Så over til plantelivet. Som rimelig kan være, var det Hornblenderyggen som skulle vise seg å være den rike lokalitet. Det var fra denne at Jensen hadde brakt med seg 26 forskjellige arter av blomsterplanter. Bergarten er relativt lettforvitrelig, og ryggen har bratte skråninger mot sør, slik at sola får riktig godt tak. Den mørke bergarten gjør nok sitt til at det blir varmt.

Plantene vokser relativt spredt, men særlig i de midtre delene, var det rene blomsterhager. Stort sett må det også sies at plantene danner normale plantesamfunn.

Allerede etter første dags arbeid var vi oppe i 43 arter, og sluttresultatet ble 60. De aller fleste av disse vokser på Hornblenderyggen. Om denne så gold ut på litt avstand, så gneisnunatakkene helt sterile ut. Det viste seg også å være feil. Gneistoppen kunne i de bratte sørveggene by på hele 35 arter, mens Nordtoppen kom opp i 23. Pyramiden var stort sett en steril steinrøys, men også her ble det funnet 13 arter på noen hyller i sørveggen. På Sørtoppen kunne vi se rosenrot, men hva den ellers har å by på, vet vi ikke. Den liknet imidlertid mye på Pyramiden.

Rosenrot (*Sedum rosea*) var noe overraskende en av de vanligste artene og ble funnet på samtlige nunatakker. På Hornblenderyggen satte den sitt sterke preg på blomsterbakkene. Slekten sildre var representert med mange arter. Raudsildre (*Saxifraga oppositifolia*) dominerte på våt grus og var ellers å finne overalt. Den er forøvrig den blomsterplante som går lengst mot nord på vår klode (Grønlands nordspiss). Ellers fantes bekkesildre (*Saxifraga rivularis*), snøsildre (*Saxifraga nivalis*), grannsildre (*Saxifraga tenuis*), tuesildre (*Saxifraga groenlandica*) og knoppsildre (*Saxifraga cernua*). De to siste gikk helt til topps på Hornblenderyggen (1520 m).

Av rublom var det rikelig av 2 arter, snørublom (*Draba nivalis*) og lappmarksrublom (*Draba lactea*). Begge to tilhører det bisentriske element i Skandinavias fjellflora.

Snømore (*Potentilla nivea*) var rapportert av Jensen. Den opptrådte i store tuer som mildest talt så ut til å være eldgamle med visne bladrester av etter alt å dømme et meget stort antall årganger. Fjellsmelle (*Silene acaulis*) og fjellarve (*Cerastium alpinum*) var av dem som i høy grad preget vegetasjonsbildet. Rikelig var det også av andre mindre iøynefallende representanter for nellikfamilien, som f.eks. tuearve (*Minuartia biflora*) og nålearve (*Minuartia rubella*). Nålearven er hos oss bisentrisk, det samme gjelder høgfjellsklokke (*Campanula uniflora*). Den opptrådte med tueformete og mangeblomstrete eksemplarer på samtlige nunatakker, på

Gneistoppen fra Hornblenderyggen. Bakenfor sees Nordtoppen.

Hornblenderyggen i store mengder. Høgfjellsklokka er en av våre vest-arktiske arter.

Slekten bakkestjerne var representert med 3 arter, snøbakkestjerne (*Erigeron uniflorum*), ullbakkestjerne (*Erigeron eriocephalum*) og svartbakkestjerne (*Erigeron humile*). Den siste er i Norge nordlig unisentrisk og tilhører de vest-arktiske arter. Av korgplanter forøvrig skal nevnes flere arter kattefot og en løvetann (*Taraxacum cymbifolium*). Foruten fra Grønland er den kjent fra Finnmark, Fiskerhalvøya og Bjørnøya.

På snøleiene traff vi på en del arter som er vanlig hos oss, som f.eks. fjellmo (*Salix herbacea*), høgfjellskarse (*Cardamine bellidifolia*), trefingerurt (*Sibbaldia procumbens*), moselyng (*Cassiope hypnoides*), jøkelarve (*Sagina intermedia*), snøgras (*Phippisia algida*), tvillingsiv (*Juncus biglumis*) og fjellsyre (*Oxyria digyna*). Den siste opptrådte i store mengder. Løytnant Jensen nevner den spesielt fra sin ekspedisjon. Ekspedisjonens matforråd hadde skrumpet sterkt inn og en hardhendt rasjonering ble innført. Fjellsyre ble samlet inn

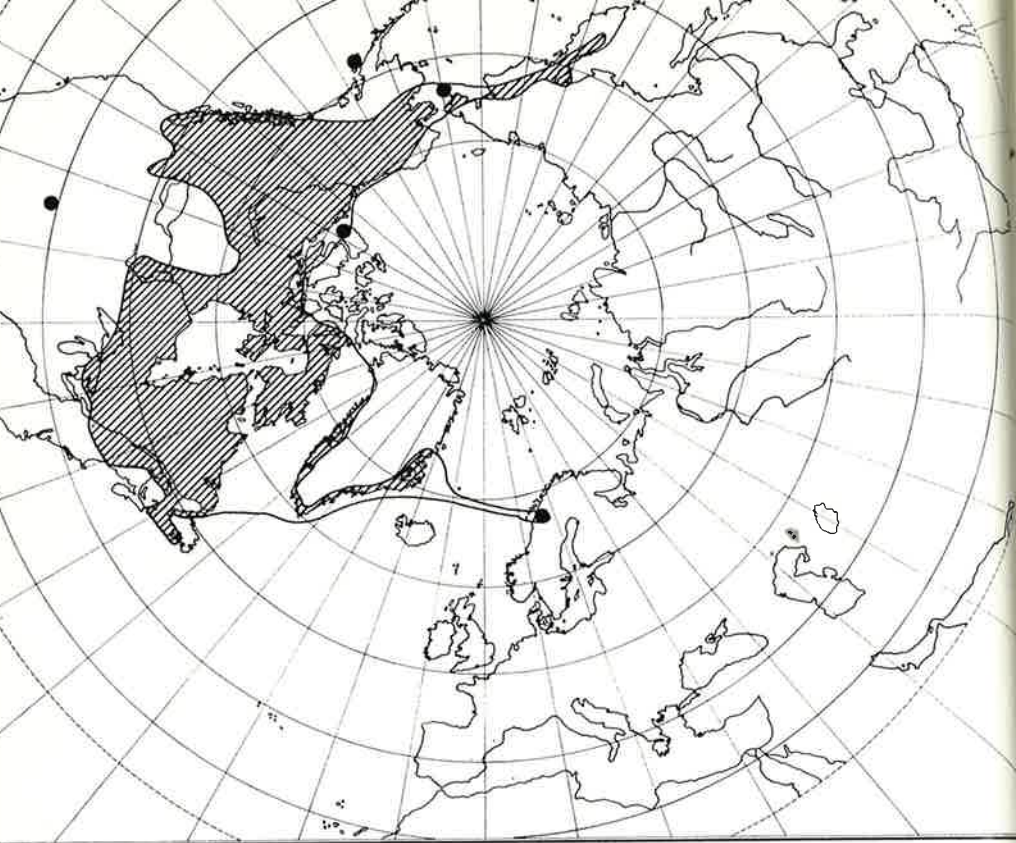
til supplement, «men den afgav kun en ringe og lidet nærende Kost».

I de sørvendte skråningene på Hornblenderyggen fantes en hel del av den praktfulle storblomstrede arktiske geiterams (*Chamaenerion latifolium*). Sammen med den vokste til vår overraskelse også sølvvier (*Salix glauca*). Vi hadde ikke ventet å finne en vedplante på nunatakkene. Når sølvvieren vokser der, er det et bevis på at varmesummen er betraktelig. Sølvvieren er vanligvis en meterhøy busk, men selv om individene var store, var de helt nedliggende eller espalieformete, slik at de ikke stakk særlig mange centimeter opp fra berget. Det var rikelig med rakler, men frøene var ennå ikke modne.

En overraskelse var det også å finne et eneste individ av skinntryte (*Vaccinium uliginosum*). Jeg antar at den skyldes en tilfeldig spredning med fugl.

Den dominerende art må uten tvil sies å være skjeggstarr (*Carex nardina*). Den var å finne så å si overalt unntatt i snøleiene. Denne lille starrart tilhører hos oss det nordlige element og er dessuten vest-arktisk. En annen starrart som i høy grad fortjener å nevnes i denne sammenheng, er grønlandsstarr (*Carex scirpoidea*). Helt siden midten av forrige århundre har den i Europa vært kjent fra en eneste lokalitet, Solvågtind i Saltdalen, der den vokser i store mengder. Geologen Gunnar Holmsen har antatt at Solvågtind var en nunatak under siste istid. Siden man hittil ikke har vært i stand til å finne arten andre steder, ligger det nær å tenke seg at arten kanskje fortsatt sitter der den satt under istiden. Mens grønlandsstarrten på Grønland og i Nord-Amerika er en art med stor variasjonsbredde og vid økologisk amplitude, er den på Solvågtind meget uniform og økologisk begrenset til et ganske bestemt plantesamfunn. Dens evne til å spre seg synes liten. Men kan den opptre som nunatakkplante? Ja, den satt på Jensens Nunatakker (Hornblenderyggen) i en høyde av 1400—1450 m.

En annen interessant art er kvitstarr (*Carex bicolor*).

Den totale utbredelse av grønlandsstarr (*Carex scirpoidea*).

Den tilhører de bisentriske arter i Skandinavia. I Sør-Skandinavia er den utelukkende funnet på sandjord ved elver, hos oss ved Folla med sideeelver. I Nord-Skandinavia vokser den vanligvis på samme måte, men der er den også funnet på snøleiemark til fjells. Likevel må jeg tilstå at jeg har hatt vanskelig for å tenke meg denne art som en nunatakkplante. På Grønland oppfører den seg som den vanligvis gjør i Norge, og har hittil bare vært kjent fra lave nivåer. Det var derfor både overraskende og interessant å finne kvitstarr sammen med grønlandsstarr på Hornblenderyggen.

En av de meget interessante arter som Jensen rapporterte, var sibirkoll (*Armeria sibirica*). I Norge vokser den på

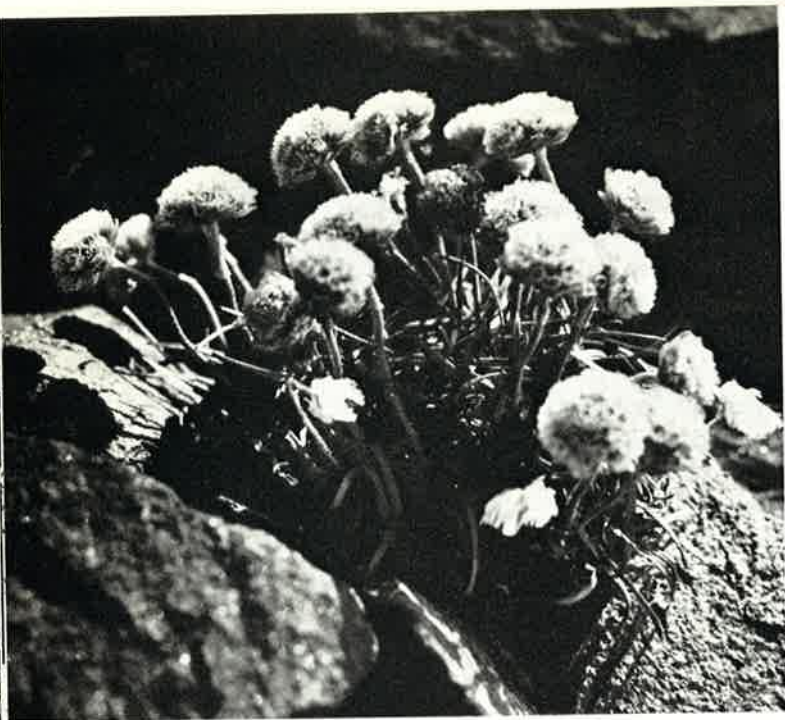
noen få steder i Troms og Finnmark. På Vest-Grønland er den nokså vanlig fra de nordligste deler sørover til Godthåbsfjorden. Forekomsten på Jensens Nunatakker er etter det vi hittil vet, meget isolert. Denne vakre art opptrådte også i betydelige mengder i blomsterbakkene på Hornblenderyggen.

Av bregner ble det bare funnet 2 arter, skjørlok (*Cystopteris fragilis*) og dvergglodnebregne (*Woodsia glabella*). Den siste tilhører det nordlige element hos oss. En rekke grasarter var representerte, spesielt av slekten rapp. Her var både fjellrapp (*Poa alpina*), blårapp (*Poa glauca*), jervrapp (*Poa arctica*), og ikke å forglemme mjukrapp (*Poa flexuosa*). Den siste har en høyst eiendommelig utbredelse. I Norge er den kjent fra Setesdal til Saltdal. Dessuten finnes den i Skottland, på Island og så på Jensens Nunatakker. Den er blitt rapportert fra Julianehåb-området, men jeg har ikke sett materiale derfra. Sannsynligheten taler for at den er flere steder på Sørvest-Grønland.

De aller fleste av de 60 arter som ble funnet, forekommer i de norske fjell. En av de få vi ikke har, er en skrinneblom (*Arabis arenicola*), som ellers forekommer i de vestlige, arktiske strøk av Canada.

La meg så til slutt nevne de gule valmuer. I Norge har vi flere arter og raser av fjellvalmuer. Samlet har de en bisentrisk utbredelse. Fjellvalmuene har spilt en meget betydelig rolle i overvintringsteorien. Deres systematikk og utbredelse er inngående utredet av professor Rolf Nordhagen og dr. Gunvor Knaben. Fjellvalmuene har ingen nære slektninger i Mellom-Europa, men derimot særlig i de arktiske strøk i vest. De understreker både det sterke slektskapet det er mellom fjellfloraen i Norge og floraen i de vestlig arktiske strøk, og overvintringsteorien, idet flere arter og raser er endemiske for Norge, dvs. de er ikke kjent fra andre steder. Nordhagen har konkludert med at rasedannelsen i Norge må ha skjedd under istiden, da valmuenes utbredelse ble innskrenket til en del isolerte forekomster.

På Jensens Nunatakker var det rikelig med valmuer, sær-

Sibirskoll
(*Armeria sibirica*).

Valmuer.

lig på Hornblenderyggen, men også på et par av gneisnuntakkene var de til stede. Jeg kan ennå ikke si om denne valmueart er identisk med noen av dem som er i Norge, men forekomsten på Jensens Nunatakker forteller med all tydelighet at valmuene trives fortreffelig under nunatakkforhold. Valmuene gikk helt til topps på Hornblenderyggen.

Forekomsten av 60 forskjellige arter på Jensens Nunatakker viser at nunatakker gir vekstmuligheter for en rekke arter. I hele den skandinaviske fjellflora regner vi med noe over 200 arter. Ut fra dette må det være tillatt å si at disse små isolerte nunatakkene langt inne på Grønlandsisen i virkeligheten har en meget rik flora. Artssammensetningen viser et på mange måter kontinentalt preg. Det er rabbeplantene som dominerer. Nunatakkene har et utpreget kontinentalt klima med varme dager og kalde netter i sommerseongen.

Forholdene på Jensens Nunatakker klarla tydelig at det er i første rekke i sørvendte bratte berg og skråninger at man finner det rike planteliv. Det er der det blir nok varme og tilstrekkelig lang vegetasjonsperiode. Videre er det klart at lettforvitrelige bergarter gir langt mer gunstige forhold enn f. eks. gneis, selv om jeg må innrømme at gneisnuntakkene hadde overraskende mange arter.

Det er også verdt å merke seg at mange av de artene som har spilt en stor rolle i overvintringsteorien i Norge, opptrådte som nunatakkplanter. Dette biologiske faktum taler til fordel for overvintringsteorien.

Når vi kunne mer enn fordoble artstallet fra Jensens ekspedisjon, ligger det nær å spørre om det er skjedd store forandringer siden 1878. Jeg tror ikke det. Floraen virker gammel og vel etablert. Tar vi for oss de mest iøynefallende plantene, er det stort sett de samme som ble funnet i 1967 som i 1878. Det vi i særlig grad plussset på, var gras og halvgrasarter. Jensens ekspedisjon hadde botaniske undersøkelser som en sekundær oppgave, og været tillot ingen grundig undersøkelse. Ut fra dette antar jeg at det stort sett er det

Jens Fogh på Gneistoppen.

samme planteliv på Jensens Nunatakker idag som for 90 år siden. Det er verdt å merke seg at vegetasjonen har sitt særpreg sammenliknet med kystfjellene. Selvfølgelig kan det være nyinnvandrere. Over isen kan frø og frukter lett blåse fra kystfjella inn til Jensens Nunatakker, selv om den motsatte vindretning er den vanlige. Fugler kan også bidra til plante-spredning. Skinstryte er allerede nevnt som en sannsynlig innvandrer ved en tilfeldig fuglespredning.

Det ble observert 2 fuglearter, snøspurv og steindulp, den førstnevnte art i store mengder. Levende ryper så vi ikke, men det ble funnet 2 døde. Sannsynligvis dreier det seg om

streiffugler som har bukket under om vinteren. Det er sikkert ikke livsmuligheter for ryper på nunatakkene om vinteren. Det må nevnes at rypene var «mumifiserte». Etter alt å dømme forekommer det ikke forråtnelsesbakterier.

Insektlivet var forbausende rikt. Når sola stekte som best om dagen, var det rikelig med blomsterfluer og sommerfugler travelt opptatt i blomsterhagene. Nærgående spyfluer meldte seg hos kokken under matlagingen, ja, vi opplevet til og med å bli stukket av mygg. Særlig interesse tiltrakk seg edderkoppene, som det var rikelig av. Ryvarden samlet inn en hel del insekter.

Vi kunne konstatere at det idag er livsmuligheter for planter og dyr på grønlandske nunatakker. Tillater det oss å slutte noe om forholdene i vårt eget land under siste istid?

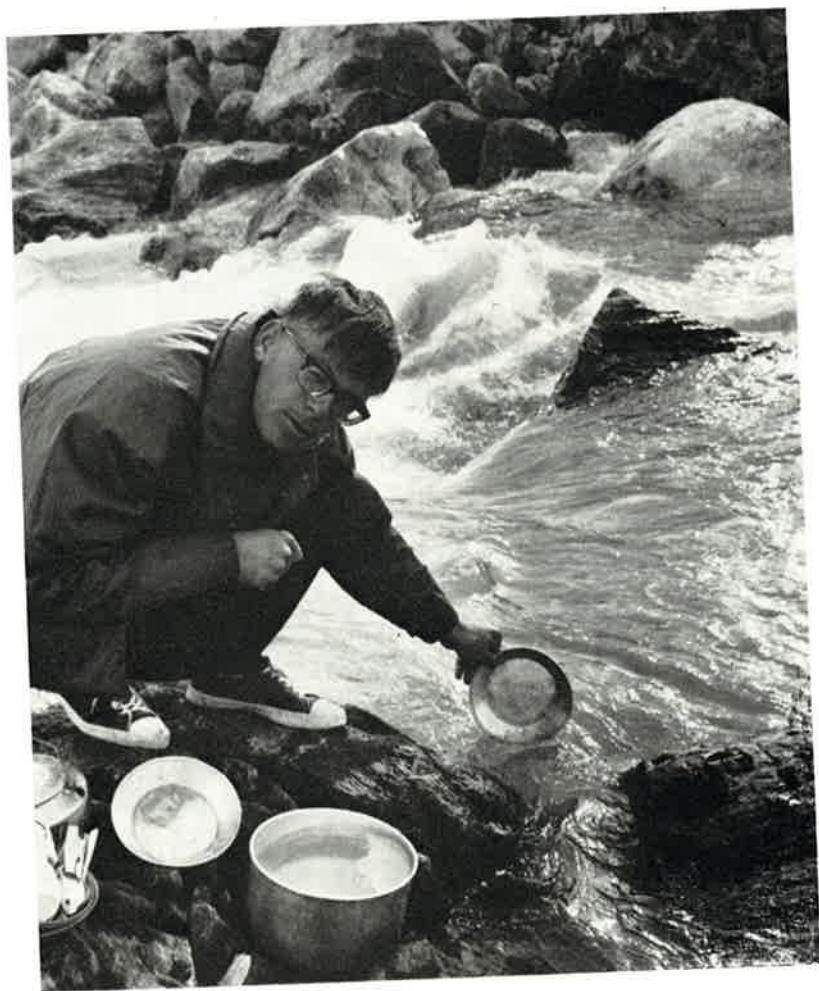
*T. v. Hornblenderyggen, i forgrunnen brefallet med innsjøen.
I bakgrunnen Pyramiden og Sørtoppen.*

Jeg tror ikke at man kan gå lengre enn til å si at hvis det var isfri kystområder med planteliv i Norge under siste istid, var det også muligheter til stede for planter på nunatakker inne i landet. Kanskje hadde kontinentale arter der spesielle muligheter.

Vi vet ikke hvordan klimaet var under siste istid i Norge. I Mellom-Europa har man gjennom forskjellige undersøkelser kommet til at sommertemperaturen lå 8 - 10° lavere enn i dag. Hvis vi foretar det tankeeksperiment at vi senker den gjennomsnittlige temperatur i Vest-Norge med 8 - 10°, vil f.eks. Bergen få en temperatur som ligger temmelig nær den som Godthåb har i dag. Gjennomsnittstemperaturen er i Bergen + 7,2°, i Godthåb ÷ 0,8°. Noe liknende vil det også bli om vi tar for oss sommertemperaturen. Når det da under de nåværende temperaturforhold er isfri kystområder og nunatakker på Vest-Grønland, vil vi da ikke også kunnet ha det i Skandinavia under siste istid? Selv om nedbørsmengdene sannsynligvis har vært større i Vest-Norge under istiden enn hva de er på Vest-Grønland idag, er de topografiske forhold minst like gunstige med høye fjell nær kysten.

For tilbaketuren brukte vi en kortere rute enn Jensens ekspedisjon. Vi valgte å gå omtrent rett mot nord. Det var den korteste vei såvel over isen som til nærmeste fjord, Bjørnsundet.

På de varme dager danner det seg store mengder vann op-

Elva like ved leiren.

på isen og samler seg i til dels store og strie bekker. Disse kunne være både en og to m dype. På vår vandring mellom nunatakkene hadde vi stiftet bekjentskap med dem, og når bredden var større enn eldstemanns lengdehoppevne, bød de på betydelige vanskeligheter. Det lureste var da å følge bekken nedover, for som regel forsvinner den plutselig loddrett ned i isen i det som kalles en isbrønn.

For mest mulig å unngå vann, startet vi meget tidlig om morgenen mens det var kuldegrader og godt skareføre. Vi gikk på ski og dro med oss 2 plastpulker. Den 40 km lange turen over isen bød ikke på noen problemer. Det var nærmest flatt som et golv, og de få bekkene vi måtte krysse, var ikke vanskelige. Etter 9 timers vandring forlot vi isen i ca. 1000 m høyde, for derfra å ta oss gjennom et pass ned til Qororssuaq-dalen, det eneste dalføre som fører ned til Bjørnsundet.

Fra det stedet vi forlot breen gjensto 15 km's vandring ned til fjorden. Vi hadde meddelt over radioen at vi ønsket å bli hentet en bestemt dato, og da brevvandringen var over, hadde vi hele 3 dager på oss. I vår optimisme regnet vi med én dags vandring på de resterende 15 km og to dager til botanisering i Qororssuaq. Det skulle vise seg at det var der vi minst hadde ventet vanskelighetene at vi skulle møte dem. På forhånd hadde vi tenkt grundig gjennom alle de vansker vi kunne få inne på nunatakkene, men hadde ikke bekymret oss for vandringen fra isen ned mot fjorden. Vi kom inn i et terreng som nærmest fortjener betegnelsen uframkommelig. Hadde vi møtt det her hjemme, ville vi snudd og tatt en annen vei, men det alternativet forelå ikke!

Enkelte steder måtte vi gjennom urer av kjempeblokker, andre steder måtte vi fire oss nedover hengefonner og sva-berg. Det gjorde det ikke lettere at regnet høljet ned. Det førte også til at elvene i dalbunnen ble så store at de truet med å stanse oss. Vi måtte kaste alt som strengt tatt ikke var helt nødvendig. Da vi kom ned til fjorden, hadde vi ikke stort annet enn telt, klær og det vitenskapelige materiale med oss.

Fra Qororssuaq.

Qororssuaq-dalen er et fantastisk skue. På dens østside er det noen imponerende gneisfjell. Dalbunnen er flat med mye vierkratt og store mengder arktisk geiterams på elvegrusen. Lengst inne i dalen fant vi tydelige spor etter folk. Et sted var det steiner lagt i firkant som en hustuft. Sakkyndige har opplyst at dette må være fra norrøn tid, da eskimoene ikke legger steiner på den måten. Lengre ute i Bjørnsundet er det funnet flere norrøne boplasser, og det er rimelig å anta at det ble drevet jakt i Qororssuaq-dalen. Vi passerte også en stor heller som var blitt benyttet som boplass.

Politibåten «Jens Jarl» kom til avtalt tid. Da vi kjørte ut Bjørnsundet, fikk vi bekreftet at Qororssuaq-dalen er den e-

neste åpning ned mot fjorden på en meget lang distanse. Ellers stuper fjella bratt ned i fjorden på begge sider. Vi fikk sterk vind på turen, og «Jens Jarl» hoppet som en kork på bølgene. De grønlandske politimenn forlystet oss med en utrolig skyteiver. Alt som rørte seg, ble beskutt: måker, alker og niser. Turen tok 18 timer, og de fleste av disse timene posterer jeg helst i glemmeboka. Det gjør man mer enn gjerne når turen ellers var helt ut vellykket.

Førstekonservator Povel Simonsen, som er en internasjonalt kjent kapasitet på steinalderen i Nord-Norge, er født i Sorø i Danmark og tok magistergraden i arkeologi 1949. Etter å ha arbeidet ved museer i København og Stockholm har han siden 1951 vært knyttet til Tromsø Museum, hvor han er bestyrer for den arkeologiske avdelingen. Sommeren 1955 ledet han arkeologiske utgravninger på Svalbard, og har ellers særlig vært opptatt med undersøkelser over yngre steinalder i Nord-Norge. Av større publikasjoner kan nevnes «Arktiske helleristninger i Nord-Norge», og han er nå med på femte bind i serien om «Varanger-funnene». Med sitt omspennende interesseområde har han i den senere tiden også tatt opp forskningen av samisk forhistorie.

På ishavet i de eldste tider

*Av førstekonservator
Povel Simonsen, Tromsø.*

*Spyd- og pilespisser av bein fra Skjåvika
nord for Vardø. Lengst til venstre den
lange spiss av hvaltann, 33 cm lang.
Ca. 3500 år gl.*

At Finnmarks bosetning og kulturutvikling alltid har vært på det nøyeste knyttet til havet, uttrykker beboerne i det gamle ordtaket: — Jo lenger nord du kommer, jo fattigere er landet, og jo rikere havet.

Ishavets dyreliv — fisk, fugl, kobbe og hval — var det, som først lokket menneskene til å bosette seg så langt nord de i det hele tatt kunne komme. For nesten 10.000 år siden vandret Komsafolket inn så snart etter istiden som det ble levelige vilkår, og gjennom over halvparten av landsdelens historie var dette folk alene i området. Vi vet ikke meget om Komsafolkene, men vi finner hele deres bosetning knyttet til kysten og øyene; vi vet intet om reinjakt og fuglejakt, men at de var fiskere og fangstmenn er sikkert; og at de kjente båten og fór over selv brede havstykker, vet vi også.

Senere i steinalderen ble livet mer komplisert, og havets utnyttelse ble bare en side av menneskets tilværelse. Men i hele den yngre steinalder, tiden 2500—0, ser vi befolkningen samles hver høst nede ved kysten og bo i store fiskevær hele vinteren.

Undersøkelsene av avfallsdynger langs sørsiden av Varangerfjorden forteller om livet i disse fiskevær. Man hadde skinnbåter, men formodentlig også trebåter. Fra dem drev de fiske, og det eldste fiskeredskap er jukse: angler og vabein av bein, søkke av rullestein finnes på boplassene; fiskelinen selv er ikke bevart, men har formodentlig vært av dyresener. Blant måltidsrestene er fiskebeinene over halvdel, særlig torsk, sei og hyse, men også flyndre, kveite og andre fiske-

Terrassen på Karlebotn i Varanger. Engang gikk sjøen opp til terrassens forkant, og for 4000 år siden lå her et fiskevær på 85 hus. I forgrunnen sees et par gravrøyser.

arter. Merkelig er de mange funn av lange, som må fiskes på over 100 m vanddybde; det forteller litt om fiskelinens lengde og styrke.

Torsken var især senvintertorsk, som kom inn mot Nord-Norge østfra. Etter den fulgte selene, som hadde kastet sine unger i Østisen, og så fort ungene ble svømmedyktige, stakk selene vestover etter torskestimene. Grønlandssel, ringsel, steinkobbe, havert og storkobben utgjør tilsammen fjerdeparten av knokkelmengden i avfallsdyngene; hvalrossen finnes også, men sjelden. Den jaget man med harpun fra båt, og harpunspisser og løse forskaft av bein er kjent i stort tall, likesom bein- og skiferspisser til lensere. Med slike redskaper lot det seg meget vel gjøre å drepe også småhvalene, og nest

fisk og sel er den tredjestørste knokkelmengde i funnene bein av nise, kvitnos og grindhval.

På en boplass ved Vardø er funnet et langt spyd av narhvaltann, det eneste kjente oldtidsredskap av dette materiale fra hele Europa. Men storhvalen våget man seg ikke på, og når det også på vinterplassene finnes enkelte knokler av f. eks. spermhval, da er det nok hjembragte deler av rekk-hval, som de hadde funnet ved stranden.

Ennå sent var rekk-hvalene et kjærkomment bytte for finnmarkingene. Omkring 1700 forteller fogden Nils Knag om hvorledes «vandhundene» (spekkhuggerne) jager storhvalen inn mot Varangerbotn, hvor den da blir liggende tørt ved fallende sjø, så sjøsamene kan nyttiggjøre seg den. Og fra steinalderen selv har vi et morsomt funn ved Berlevåg, som forteller det samme. Her har en liten familie på sin ferd langs kysten funnet en strandet hval, har slått leir og har levd av skrotten en lang tid. Som vern mot nordvesten har de gravet seg inn i lénsiden av kjøttberget og bygd seg grue der inne i hulen, hvor de bare kunne hugge av vegene, når magen meldte sine krav. Slik er det da gått så lenge, til stanken omsider fordrev dem, men steinalderjegere er ikke fintfølende i så måte, så de har nok bodd der ganske mange dager. Skje-

Leirestampet gulv i en torvgamme — tuft på Sælenshogda i Varanger. Dette er de eldste husrester i Finnmark, bort i mot 5000 år gamle.

lettet, grua og sporene av det daglige liv inne i hvalen er utgravet i våre dager.

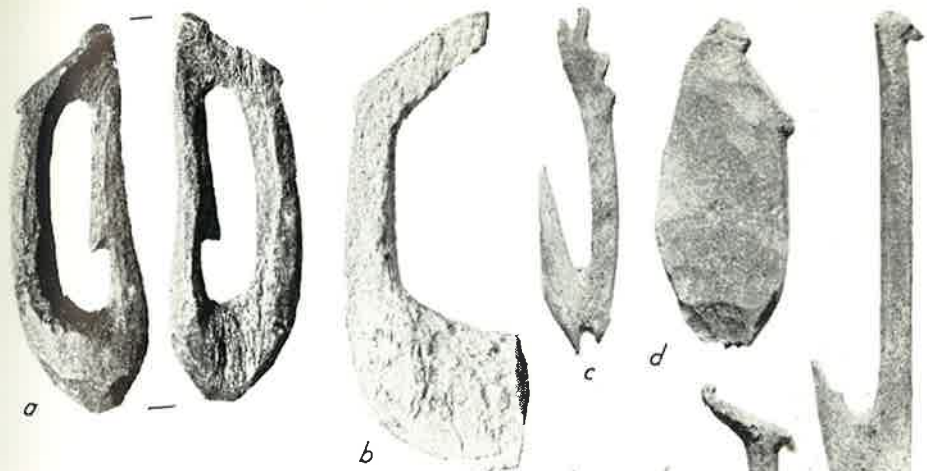
Kanskje denne episode først fant sted hen på våren, når folkene i småflokker forlot vinterboplassen og søkte seg ut til fuglefjell og eggvær i den korte vårtid. På selve Vardøya finnes en stor steinalderboplass, som år etter år har vært befolket i den tid da jakten på alke og måse, innsamlingen av egg og dun, slaktingen av fugleungene ga utkomme til alle. Også innlandet hadde sine sesonger, men dem skal jeg ikke tale om her.

I jernalderen fortsatte denne tilværelse, men etterhånden som tamreinen fikk sin plass i tilværelsen, måtte årsrytmen snues, og da ble det i sommertiden man var ute ved kysten, som det har vært for skoltesamene nesten opp til våre dager. Da var det igjen sei, men nå også laks, som ble hovedbyttet for fiskeren. Sel- og hvalfangsten drev man stadig, og mens steinaldermannen neppe våget seg langt fra kysten, ble fangsten nå stadig mer vågsom og utviklet.

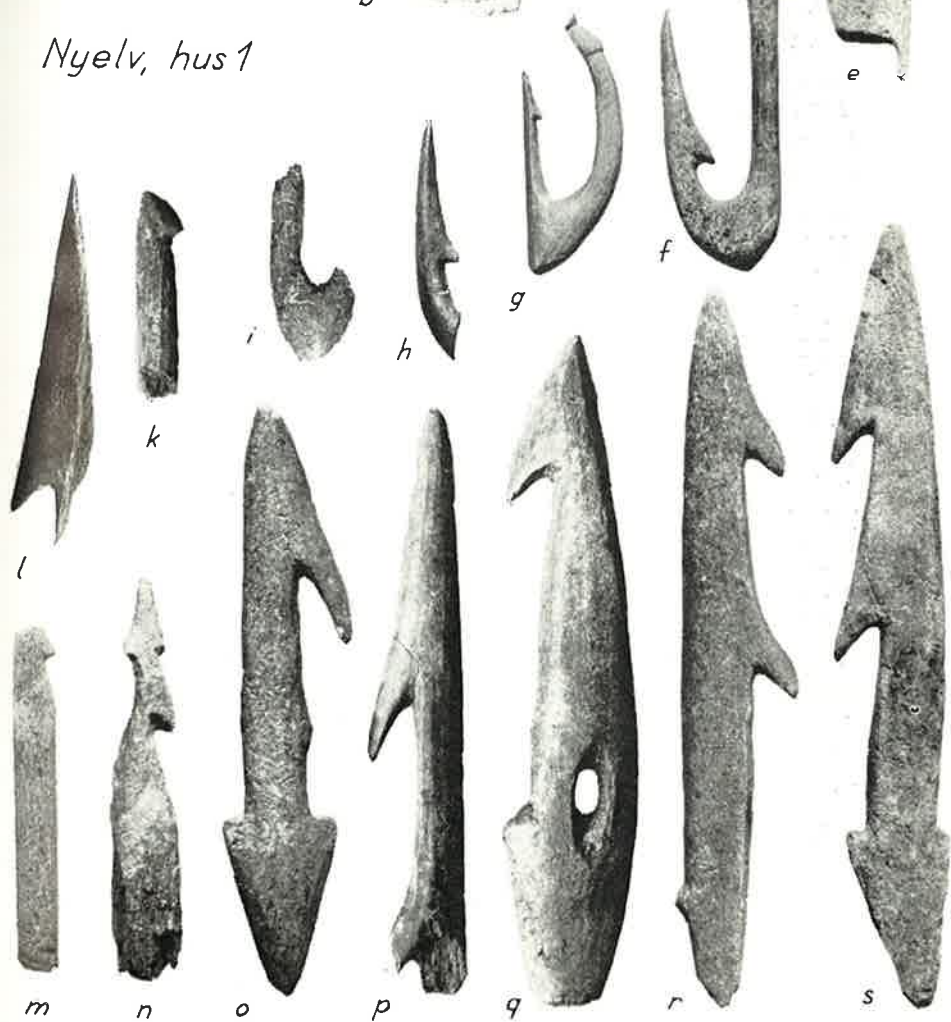
Samene taler jo nå et språk, som er beslektet med finsk, men gjemt i det er mange rester av et tidligere «før-finsk», samisk språk. De ord som nåtidens samer har arvet etter det, er nettopp først og fremst slike som hører til sel- og hvalfangst.

I Ottars berømte reisebeskrivelse fra 892 står det om Finnmark at «hele veien var det øde land, unntatt fiskere og fuglefangere og jegere», og blant de varer, som samene betalte skatten til ham med, nevner han «fuglefjær og hvalbein, og den slags skipsrep som blir laget av huden av hvaler og av seler . . . og to skipsrep, hvert av dem seksti alen lange, laget enten av hval- eller selhud». I tuftene etter de samiske hus fra jernalder og middelalder ser vi ofte en utstrakt bruk av hvalbein som husbyggemateriale og redskapsråstoff.

Fiske- og fangstredskaper av bein og reinhorn fra Nyelv i Varanger. Ca. 3000 år gl.

Nyelv, hus 1

Ottar og hans folk drev selv hvalfangst ute til sjøss og langt nord, formodentlig især i området ut for Midt-Troms og i havstykket mellom Ingøy og Nordkapp. I de følgende århundrer flyttet nordmenn stadig lenger nord og øst langs Finnmarkskysten, og det finnes levninger av tallrike store fiskevær, både slike som finnes den dag i dag - Sørvær, Ingøy, Hjelmsøy, Gjesvær — og andre som nå er helt eller nesten fraflyttet — Mefjord, Stappene, Omgang, Opnan osv. Ingen av dem er skikkelig undersøkt arkeologisk, og det kan gjerne være at mange av dem oppsto allerede på 1000- og 1100-tallet. Men deres storhetstid var først i tiden 1300—1500, Hansa-tiden.

Da var det et yrende liv, mest i fiskesesongene, men også ellers, og herfra ble det drevet fiske og fangst, hvis produkter gikk ut over hele Europa. Ikke rart at mange kirker i Finnmark ble innvidd til St. Mikael, de sjøfarendes spesielle helgen. Nå dro man langt til havs, hvor fiskegrunner og gode seilingsruter ble oppdaget og utnyttet.

Det er ikke urimelig å tenke seg at det var fra Finnmark Svalbard ble oppdaget i 1194, selv om det var islendingene som skrev ned om begivenheten. Vi vet svært lite om Svalbard i de følgende fire århundrer. Det ser ikke ut til å ha blitt glemt, men det er sparsomt og spredt hva som er skrevet om det. Fangstmenn har aldri vært blant de meget skrivende. Og når vi langs Finnmarkskysten finner tuftene etter mange og store fiskevær, som historien ikke vet om, hvordan skulle vi da kunne vente å bli underrettet om de havstykker og fangstdistrikter, som ble utnyttet fra disse fiskeværene og som resten av verden neppe kjente? Det er mulig at finnmarkingene i senmiddelalderen ikke bare har bevart en viten om øyer og land nord i Ishavet, men også har nyttet dem helt planmessig, kanskje enda overvintret av og til der oppe. Bare arkeologiske undersøkelser kan oppklare dette.

I 1500-årene går en da dårlige tider i møte, handel og fiske går tilbake, prisene faller, Hansaens makt svinner hen. Det ble sult og nød i Finnmark. Likesom Ishavet hadde fødd be-

olkningen i utalte generasjoner, så slo det også hardest, når det var havets næringer som sviktet. Det ble nye folk som drev Ishavet nå; hollenderne viste seg langs våre nordligste kyster, og ca. 1550 begynte de å anlegge faste hvalfangststasjoner på Finnmarkskysten, forgjengere for deres senere stasjoner på Spitsbergen. Men i den utviklingen fikk ikke landsdelens egen befolkning noen del. Så beretningen om 1500-årenes fangst hører ikke hjemme i denne sammenheng.

Tredjegrads forbrenning

Av Gunnar S. Olsen.

En dag for en del år siden møtte jeg legen ved Tromsø sykehus i Storgata. Han fortalte at vår felles bekjent Johannes lå på sykehuset og mente at jeg måtte besøke ham. Han hadde et vondt bein og trengte noen å snakke med.

Johannes hadde drevet med litt av hvert. Han hadde vært på ishavskuter, fiske og hadde også overvintret på fangst noen ganger på Spitsbergen. Nå bodde han i en sjark som han fisket med. Sjarken var 24 fot med en trang kahytt til 4 personer. Sjarken var hans hjem og som oftest fisket han alene. Han var kjent som en hardhaus og hadde små fordringer til livet.

Ved første visittid troppet jeg opp på sykehuset og fikk se Johannes ligge i senga med det ene beinet i en kjempestor bandasje.

— Men korleis har du klart dette, Johannes? spurte jeg.
— Jo, du skjønner, sa Johannes, jeg kom nå her til Tromsø fra Finnmarka for snart 14 dager siden. Jeg ville no legge meg til her og overvintre i Tromsø. Du vet det er no så vindhardt på Finnmarka no i denne mørkeste tida. Du vet no åssen det er. Det røktes no på byen at jeg var kommen og gutan kom ombord. Vi fikk tak i traktement fra polet og det

blei livat. Da polet stengde kunne vi ikke stoppe festen sånn plutselig. So vi henta no på hold utover kvelden. Ska jeg no si sanninga så hugser jeg ikke så mye, før jeg våkna utpå morran av at det gjorde så dævelsk vondt i det ene beinet. Da jeg hadde glippa med auan ei stønn fekk jeg se et stykt syn. Jeg hadde piska dausen skamsvidd foten min.

— Men kor i heiteste klarte du å få beinet opp på brenneren?

— Jeg vet ikke, men jeg må ha somna før jeg kom meg opp i køya, og somna ved sida av oljebrenneren, og så må jeg ha lagt beinet oppå brenneren. Det var no utur at slikt skulle hende.

— Du kom deg til doktoren da?

— Ikke med en gang. Det tok no litt tid. Jeg kunne nesten ikke røre meg, så dævelsk vondt gjorde det i beinet. Etter et par daga kom en av gutan inn døra, men han snudde straks han fikk se beinet og jeg så han ikke meir. Etter nok et par daga kom en annen av gutan inn. Det gikk likeens med han. Nokka så frøktelig hadde han ikke sett, sa han etter å ha sett beinet og strauk på dør. Men så etter atter noen dager kom en som snudde kvikt, men han flaug no etter dokter. Så kom jeg til sykehuset og no går det bra og jeg har det fint her.

— Men hvorfor i herrrens navn ropte du ikke på folk da du lå der i sjarken?

— Nei, jeg fikk meg ikke til det. Jeg kjeik gjennom koøyet og såg mange folk på kaia, men jeg kjente ingen og ville ikke bry fremmede med nokka slikt.

Johannes hadde tredjegrads forbrenning og ble liggende et halvt år på sykehuset. Beinet fikk han beholde. Sjarken ble tatt vare på mens han lå syk, og Johannes forlot sykehuset ved hjelp av stokker. Han gikk rett ombord i sjarken. Noe annet sted hadde han ikke, og ikke ville han bo noen andre steder heller. Ikke lang tid etter dro han på fiske. Beinet ble aldri som før. Men fiske gjør han den dag i dag og lever i sjarken. Johannes er en hardhaus av den sorten som det ikke er mange igjen av.

Nødlanding

*Av sjefnavigator
Einar Sverre Pedersen.*

Polarboken er i den heldige stilling å kunne bringe to artikler av ekteparet Einar Sverre og Ingrid Pedersen. Vi tar dem i kronologisk orden: først Einar Sverre Pedersens detaljerte skildring av hans og hans kameraters fly-styrt i Canadas ødemarker i oktober ifjor underveis fra Alaska til Oslo — og deretter fru Ingrid Pedersens heldig gjennomførte flyvning over de samme traktene fra Anchorage til Tromsø iår. Kart med inntegnede flyruter på side 55.

FREDAG DEN TRETTENDE OKTOBER 1967.

Det er en strålende vakker høstmorgen i Alaska. På den lille flyplassen Merril Field midt inne i Anchorage står en tomotors Piper Apache klar til start. Thor Tjøntveit, Rolf Storhaug og jeg sitter fastspent inne i flyet og veksler noen avskjedsord med venner som har møtt fram for å se oss vel avgårde på vår 7600 km lange flytur fra Anchorage til Oslo. Det er min fjerde polarflyving med sportsfly fra Amerika til Europa. Første gang fløy jeg sammen med min kone Ingrid fra Alaska til Norge sommeren 1963. Siden har jeg gjort to flyvninger sammen med Thor Tjøntveit over Nord-Canada og Grønland til Norge. Alle de tre tidligere turene ble gjennomført med enmotors Cessnafly. Denne gangen skal turen over polarområdet gjennomføres med et tomotors fly, hvilket skulle innebære en større sikkerhet, ihvertfall rent teoretisk sett.

i Yukon

Flyet har Thor døpt «Spirit of Fairbanks» og på nesen av det har han malt: Anchorage—Oslo 29 timer. Dette vekker stor munterhet hos våre frammøtte venner, og en foreslår at vi skal forandre 29 timer til 29 dager. En annen mener at det er unødvendig å friste skjebnen med å starte på fredag den trettende. Vi ler overbærende av disse forslagene og innvendingene, og aner ikke hvor rett våre venner skal få.

Vi er klar til start, magnetene er prøvet og flykontrollen har gitt oss tillatelse til å starte mot Fairbanks, med Nenana som alternativ flyplass i tilfelle Fairbanks plutselig skulle stenge på grunn av dårlig vær. Thor gir full gass og lekende lett svinger «Spirit of Fairbanks» seg opp i den klare høst-

*Flykaptein Thor Tjøntveit.
Nedenfor: annempilot Rolf
Storhaug.*

luften og setter kurs nordover. Etter to timers flyving lander vi på den internasjonale flyplassen i Fairbanks. Thor tar en rask tur inn til byen for å hente en nødradiosender, mens Rolf fyller opp flyet og jeg lager opp ferdplanen fra Fairbanks via Fort Yukon til Inuvik i Canada.

Klokken 1408 Alaska tid er vi i luften igjen med kurs mot Fort Yukon. Været er strålende og vinden er noe svakere enn det meteorologen lovet oss, så vi passerer Fort Yukon fem min. før beregnet passeringstid. Klokken 1609 Alaska-tid passerer vi grensen mellom Alaska og Canada. Over kortbølgeradioen forsøker vi å nå radiostasjonene i Fairbanks eller Inuvik for å rapportere passeringen av den kanadiske grensen, men Vancouver, flere tusen kilometer borte i det sørvestlige hjørnet av Canada, er den eneste radiostasjonen som kan høre oss. Vancouver bekrefter mottagelsen av vår posisjonsrapport, og samtidig får vi været og landingsforholdene i Inuvik. Thor smiler fornøyd fordi både vær og landingsforhold er bra. Alt er under kontroll og motorene går som klokker, vi vinner tid på ferdplanen, og det store eventyret har nettopp startet, for nå vinger vi inn over Yukons enorme ødemarker. Nå vet Vancouver når vi passerte grensen og hvilken tid vi beregner å lande i Inuvik, og dette blir sendt videre til såvel Inuvik som Fairbanks. Lufttrafikkontrollen i Inuvik venter nå at vi skal kalle dem opp på ultrakortbølge omkring en halv time før vi er over flyplassen for å få de nyeste opplysninger om landingsforholdene der. Såsnart vi er over Richardsonfjellene vil vår ultrakortbølge-radio rekke fram til Inuvik. Dersom været plutselig skulle bli dårlig i Inuvik har vi flere gode alternative flyplasser å velge mellom. Aklavik, Arctic Red River og Tuktuk ligger alle innen en halv times flyving fra Inuvik. Når vi er over Inuvik vil vi forøvrig ha bensin nok ombord til å fly tilbake til Fairbanks om det skulle vise seg nødvendig. Det kjennes trygt å ha så store reserver, men det er også nødvendig fordi været i arktis kan være meget uberegnelig. Høsten er av mange forskjellige grunner den dårligste tiden å fly over arktis med sportsfly.

Før isen har lagt seg for alvor langs ishavskystene vil værforholdene være meget ustabile og risikoen for ising vil alltid være tilstede i den fuktige og kalde polarluften. Straks vinteren setter inn blir forholdene bedre, fordi luften blir tørrere. En annen sak er det at dagene stadig blir kortere og kaldere, så mulighetene for å overleve etter en nødlanding er dårligere enn på våren.

Ved den lille indianerlandsbyen Old Crow bøyer Porcupine-elven som vi hittil har fulgt, østover, mens vi fortsetter på kurs mot nordøst slik at vi langsomt fjerner oss fra elven. Landskapet vi nå flyr over er flatt med hundrevis av små og store sjøer. På sommeren er dette sikkert et riktig mygg-helvete, men nå har isen lagt seg på sjøene og myggen er forlengst frosset ihjel.

Jeg sitter og tenker på om isen på sjøene er sterk nok til å bære oss dersom vi skulle forsøke å gjøre en nødlanding her. Denne tankevirksomheten omkring nødlandingsplasser er gått meg helt i blodet fra tidligere flyvninger med enmotors fly. Heldigvis har det aldri blitt aktuelt å nødlande, fordi motorene på Cessnaflyene stort sett har gått bra, men det har jo vært nære på noen ganger.

Jeg skal akkurat til å fortelle Thor at vi kommer fram til Inuvik fem minutter senere enn beregnet på grunn av sterkere motvind, da jeg ser at han bøyer seg framover og pumper febrilsk med snapsepumpen for venstre motor. Hva har hendt, roper jeg til ham. Venstre motor stoppet plutselig, svarer Thor, jeg skal prøve å få den igang igjen. Han fortsetter å pumpe og motoren går noen slag, men så stopper den straks Thor stanser pumpingen. «Spirit of Fairbanks» flyr ikke bra på en motor, vi taper stadig høyde og det blir helt klart for oss at vi ikke klarer å fly over de 7000 fot høye Richardsonfjellene, som vi nå har rett forut.

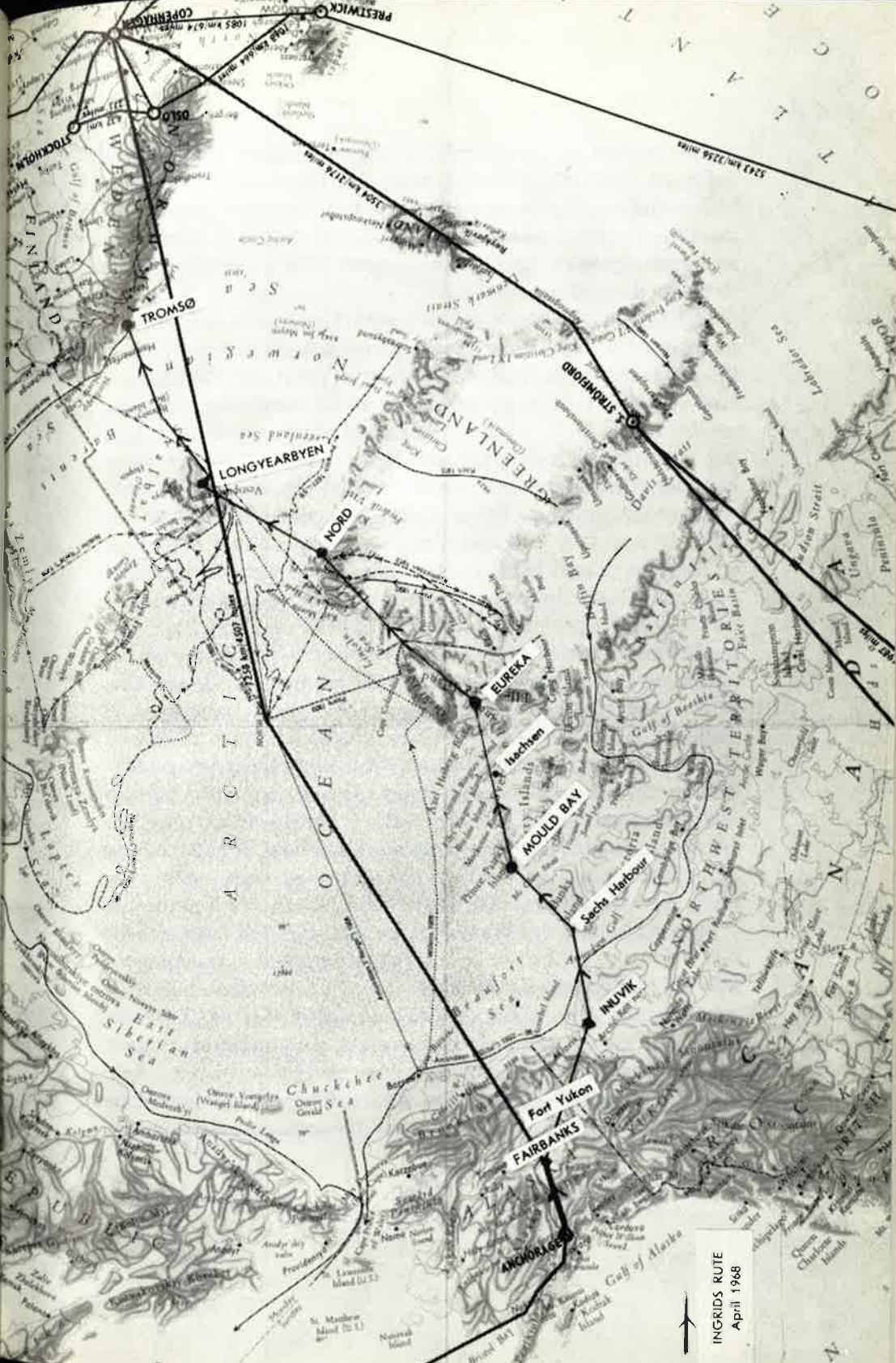
— Vi bør snu og fly tilbake mot Old Crow, roper jeg til Thor. Jeg hadde lagt merke til at de hadde en brukbar landingsplass på en sandbanke ikke langt fra landsbyen.

— Nei, svarer Thor, gi meg kursen til Shingle Point.

Det er en radiostasjon på den kanadiske ishavskysten, hvor det også finnes en bra flyplass. Men for å komme dit må vi fly over en fjellkjede som er 5000 fot høy. Vi er nå nede i 4000 fots høyde og jeg forstår at vi aldri kommer til å klare å fly over fjellene. Thor ber meg gi ham kursen gjennom fjellpasset ved Blow River hvor terrenget bare er 3000 fot høyt, men vi taper nå høyde så fort at vi ikke kan klare det. Thor har kjørt høyre motor så hardt under forsøket på å holde høyden at den nå begynner å hoste og han tar til å sirkle rundt et flatt tundraområde ved foten av fjellene.

— Vi må ned, roper han plutselig.

Dette kommer ikke som noe sjokk på Rolf eller meg, vi har lenge vært klar over at en nødlanding må komme. «Spørit of Fairbanks» klarer simpelthen ikke å holde høyden på en motor med den lasten som er ombord, vi tvinges langsomt og sikkert nedover, selv om høyre motor går med fullt turtall. Den tryggheten som jeg følte over å fly i et tomotors fly var helt falsk. Thor speider nå etter en brukbar plass å lande på, mens han flyr i vide sirkler over tundraen. Vi flyr over et ganske stort islagt vann og jeg foreslår at vi kunne lande der. — Jeg tror ikke isen bærer, sier Thor og velger et åpent området midt på tundraen. Det ser jevnt og fint ut, bortsett fra at hele området består av store, gressbevokste tuer. Snødekkeket er meget tynt, så det kan bli en hard landing. Solen har nå gått ned og vi er inne i skumringsperioden før det blir helt mørkt. Thor stuper bratt ned og kutter høyre motor. Så nærmer vi oss bakken i glideflukt, og det hele ser ut til å gå veldig fint. Plutselig roper Thor: — Vi ditcher, og samtidig setter han ut understellet, flyet steiler og slår ned i bakken med venstre ving først. Det hele har gått så fort at jeg ikke fikk tid til å bli redd. Venstre hjul rekker akkurat å låse seg i nedfelt stilling slik at da det tar marken vrir det hele venstre ving 90 grader. Nesehjulet og høyre hjul rekker aldri å låse seg og blir derfor trykket tilbake inn i nesen og høyre ving. Derfor kommer ikke den harde støten i fartretningen slik jeg opprinnelig hadde regnet med. Jeg blir kastet mot høyre idet

INGRIDS ROUTE
April 1968

vi tar bakken, og min høyre overarm blir slått rett av mot siden på flyet. Flyet selv spinner mot venstre og nesen blir helt knust mot marken. Det går et par sekunder med øredøvende brak, og så blir alt stille. Døren på høyre side er revet av og inn gjennom åpningen strømmer kald polarluft og veker oss til handling.

— Vi må ut, skriker Rolf, men sikkerhetsbeltet holder ham på plass. Han har i hastverket glemt å åpne låsen. Jeg kan ikke komme ut før Rolf er ute av høyre pilotsete. Han fumler med låsen, får den opp og stuper ut gjennom døråpningen. — Kom dere ut, roper han til oss, og jeg krabber ut så fort jeg kan. Da jeg vel er ute, snur jeg meg for å se om Thor kommer etter, men han sitter bare framoverbøyd i førersetet med spaken i magen. Fra et stort sår i pannen strømmer det blod, og hele frontruten der han slo hodet i under landingen er oversmurt med blod. — Kom deg ut Thor, hører jeg Rolf rope, men Thor blir bare sittende som forstenet. Han er imidlertid ved full bevissthet og roper tilbake: — Jeg sitter fast med det ene benet! Rolf og jeg krabber inn i flyet igjen og med forenete anstrengelser får vi Thor løs og får dradd ham ut av vraket. Heldigvis begynner ikke flyet å brenne, så vi samler i all hast sammen alt det redningsutstyret vi kan se og bærer det et godt stykke bort fra vraket, hvor det er i sikkerhet, om det skulle oppstå brann senere. Gummibåten blåser vi opp og legger Thor i den til vi kan få satt opp teltet. Jeg spør hvordan han føler seg, men han bare mumler og tar seg til hodet, så jeg forstår at vi ikke kan regne med noen hjelp fra ham i den første avgjørende fasen i vår kamp for å overleve. I en fart får vi teltet fram, det er et lett fransk fjell-telt, orangerfarvet og lett synlig fra luften. Med felles anstrengelser får Rolf og jeg satt det opp. Han har fått et kraftig slag i høyre øye, så det er blått og opphovnet, og han har også forstuet den høyre foten, men ellers er humøret i orden. Vi putter Thor ned i min sovepose og får ham inn i teltet. Rolf kryper etter og rensker og stiller det gapende såret som Thor har i pannen. Med mine rene lommeterklær lager han

en forbindelse rundt hodet på Thor og det ser ut til at den voldsomme blødningen fra såret stanser. Under forsøket på å hjelpe Rolf med forbindingen får jeg voldsomme smerter i min brukne arm, så jeg må nøye meg med å holde meg utenfor teltet, hvor jeg finner fram forbindelsessaker fra vår førstehjelpspakning. Rolf utvikler seg etterhvert til å bli rene doktoren, men min arm våger jeg ikke å la ham slippe bort i.

Thor har allerede sovnet inne i teltet. Han må ha vært dødstrett etter spenningen med nødlandingen. Nå gjelder det bare å få ham til å holde seg i ro, fordi vi frykter for at han har fått en alvorlig hjerneskade.

Det tar til å mørkne. Rolf begynner nu å bli trett og jeg sier at han skal krabbe ned i den andre soveposen inne i teltet. — Tror du at det er noen grizzlybjørner i terrenget rundt her? spør han forsiktig. — Nei, grizzlybjørnene har nok gått i hi for lenge siden, vi er jo allerede langt inne i oktober og kulden har satt inn for alvor her, svarer jeg. Under sitt opphold i Alaska har Rolf hørt adskillige uhygelige historier om folk som er blitt angrepet og drept av bjørner i villmarka. — Bare gå og legg deg du, Rolf, sier jeg, bjørner og andre udyr skal jeg holde borte i natt. Jeg vet utmerket godt at det fremdeles kan slenge en og annen sulten bjørn rundt på tundraen og jeg plasserer derfor en dunk med bensin like ved teltet og samler sammen noen pappkasser og annet brennbart stoff som jeg kan sette fyr på, hvis rovdyr skulle bli for nærgående. Min 9 mm Mauser rifle henger jeg ved åpningen til teltet ladet med fem blyspisspatroner. Selv kan jeg ikke bruke den med min dårlige arm, men Rolf skulle kunne bruke den om det ble nødvendig. Så krabber Rolf inn i teltet, og snart snorker han omkapp med Thor.

Jeg innretter meg i flyvraket slik at jeg kan sitte i ett av baksetene og sove litt innimellom. Sålenge min høyre arm får henge rett ned gjør det ikke vondt i den, men straks jeg bøyer meg framover eller prøver å legge meg bakover kjenner jeg voldsomme smerter. Jeg sitter en stund og gjennomgår situasjonen. Den er vanskelig, men langt fra håpløs. Vi har alle-

«Spirit of Fairbanks» som vrak på tundraen i Yukon.

rede kommet over den mest kritiske fasen uten noen større problemer. Det er det man gjør de første timene etter en nødlanding som avgjør om man kommer til å overleve eller ikke. Vi har fått leirplassen i orden, alt utstyret som kan være til nytte er reddet ut av vraket, og vi har mat for en tid framover. Nå får vi bare håpe at det blir satt igang ettersøkning etter oss og at vi blir funnet før kulden setter inn for alvor. Yukon er på vinteren ett av de kaldeste områder i Arktis og temperaturer ned i 70 kuldegrader er ikke uvanlig her. Men det er ennå omkring en måned til vinteren setter inn, så det gjelder for oss å innrette oss så bra som overhodet mulig for å klare en overvintring om det skulle bli nødvendig. Det gjelder å holde humøret oppe og være fullt sysselsatt hele tiden. Vi er jo ikke de første som har nødlandet i Arktis. De aller fleste som har kommet noenlunde uskadd fra nødlanding i polarområdet har før eller senere blitt reddet, men det har i en del tilfeller tatt lang tid. En pilot som nødlandet i North West Territory i Canada ble funnet etter 58 dager i forholdsvis fin form. Han hadde levet av rå fisk hele tiden.

Det viktigste for oss nå er å holde liv i oss til vi blir funnet,

selv om det tar lang tid. Vi må innrette oss slik at vi ikke blir utsatt for forfrysninger eller andre skader som kan nedsette livskraften.

Thor har vært med på å redde nødlandete flyvere i Arktis tidligere. Senest siste vinter reddet han en flyver som hadde landet på isen utenfor Nome i Alaska. Letingen hadde pågått i flere dager og håpet om å finne ham i live ble alt mindre. Men en natt Thor var ute på en flytur over leteområdet, så han plutselig et kraftig flammebluss som slo opp fra isen under ham. Han landet der med sin Pilatus Porter og fant piloten i god forfatning. Da den savnete hørte Thors fly over seg, tente han på vingen av sitt krasjede fly, og det var den flammen Thor hadde sett.

På grunnlag av denne verdifulle erfaringen har vi forbedret et stort bål av døren fra flyvraket et stykke borte fra teltet og gjort alt klart til å tenne på når vi hører fly i nærheten. Vi har også flere dunker med bensin stående klar for å øke flammeutviklingen.

Jeg ser på armbandsuret mitt, det har stoppet på 0325 GMT, klokkeslettet for krasjet på tundraen. Heldigvis har jeg med meg et lommekronometer som viser seg å være i orden. Det viser 0830 GMT, om en halv time er det midnatt her i Yukon. Fra brystlommen graver jeg fram min lille dagbok, Den 7de Sans 1967, og med venstre hånd klorer jeg ned: Krasjet på vei til Shingle Point 0325 GMT. Det blir ikke noe videre vakkert, men det gjelder å holde rede på dagene framover med et kort notat for hver dag som går til vi blir reddet.

Armen min tar med ett til å verke kraftig, så jeg krabber ut av flyvraket og tar en runde rundt leiren vår. I teltet snorker Thor og Rolf omkapp i soveposene, og det er jeg glad for. Det kan bli noen vanskelige dager framover, så det er bra de er godt uthvilte. Selv føler jeg meg ikke noe videre trett, og smertene som etterhvert merkes i armen gjør sitt til å holde meg våken.

VARGNATTEN

Nordlyset flammer i de vidunderligste farger over Yukons øde tundra. Natten er kald og stjerneklar. I nord vandrer den Store Bjørnen langsomt over polarhimmelen og i sørøst klatrer kjempen Orion opp over horisonten. Over meg hvelver himmelen seg mørkeblå, fullsatt av stjerner som lyser klarere enn jeg har sett dem noengang tidligere. Det er den klare polarluften som gir meg slikt strålende utsyn mot universets myriader av stjerner. Mange av dem er mine gamle venner fra adskillige års samarbeid i krig og fred.

Som jeg står lenet mot vraket av «Spirit of Fairbanks» og beundrer stjernehimmelen lytter jeg ut i høstnatten og suger samtidig inn den kalde, friske polarluften som kommer fossende ned over tundraen fra fjellpasset ved Blow River. Det er noe eget inspirerende ved polarluft, og tross vår vanskelige situasjon føler jeg et stort velvære ved å være ute i villmarka igjen. Lytter jeg godt etter kan jeg høre knitringen fra nordlyset når det skifter farge fra rødt til fiolett eller skyter lange flammende sverd opp mot polstjernen. Men jeg vet jo at det bare er innbildning at man kan høre nordlyset.

Plutselig spisser jeg ørene og anstrenger hørselen til det ytterste. Langt ute fra fjellene i vest kommer et langtrukket klagende ul. Fra fjellene nord for oss kommer nye klagende ul og jeg slipper sandelig å anstrenge hørselen nå, for straks etter kommer et nytt kraftig ul fra tundraen like øst for oss. Vargen jager i natt. Her kan det bli livlig, så det er best å holde seg våken. Ulene kommer på nytt fra vestfjellet, men nå er vargen meget nærmere, og svarene kommer kraftig tilbake fra nord og øst, ikke langt fra oss. Kanskje det er oss de er ute etter i natt?

Mens jeg står og stirrer ut i mørket glir mange grå skygger forbi vår enslige leirplass. Først tror jeg at det er varg, men så hører jeg det underlige knirket fra villreinens ben. Det er små flokker med caribou på vandring fra ishavskystens tundra til de store skogene sør i innlandet. Det er nok den vargen er ute og jager. En liten flokk caribou sprenger

avgårde i vill flukt mot sør med noen grå skygger kloss i he-
lene. Etter en tid hører jeg vargenes samlingsul og forstår at
jakten er kronet med hell. Månen kommer opp og tundraen
ligger badet i klart månelys. Overalt ser jeg små flokker
caribou som i langsomt subbende trav glir nedover fjellsiden
nord for oss, sprer seg ut over tundraen og forsvinner under
horisonten i sør.

Vargene hører jeg ikke noe mere til, og disse caribouflok-
kene som nå passerer oss ser ikke ut til å være vargskremte.
Her finnes jo masser av mat for vargene, som antagelig føl-
ger caribouflokkene nedover til vinterbeitene i skoglandet.
Et lite stikk av skuffelse går gjennom meg, for i grunnen
hadde jeg sett fram imot møtet med polarvargene her i Yu-
kons ødemarker. Vargen har alltid stått for meg som ekspo-
nenten av villmarkas sjel og den har alltid interessert meg
mere enn alle andre ville dyr. Som gutt studerte jeg vargen
både i tam og vill tilstand. Det er lenge siden jeg jaget varg
på Snåsavidda i Nord-Trøndelag nå, men det bleke måneskin-
net over Yukons hvite jaktmarker vekker halvglemte minner
til live.

Jeg vet ikke hvor lenge jeg har stått slik og drømt meg
bort fra Yukons iskalde virkelighet, men et svakt rop fra
teltet vekker meg til full bevissthet. Thor fryser og trenger
noe varmt å legge over soveposen. Jeg henter det vatterte
motorovertrekket fra flyvraket, og Rolf brer det over ham.

Venus kommer akkurat opp over horisonten i øst, så den
nye dagen er ikke langt borte.

LØRDAG DEN FJORTENDE OKTOBER.

Like før soloppgang flyr en firemotors jetliner rett over
leirplassen vår. Den kommer nordfra og har kurs mot Ancho-
rage, det er antagelig en Boeing 707 fra Europa på vei til
Japan. Vi setter fyr på en dunk med bensin og kaster flydø-
ren på bålet. Det blir en voldsom røkutvikling som skulle væ-
re synlig lang vei, men jetlinereren har allerede passert oss, så
den oppdager oss ikke. Thor, som nu har våknet til liv og la-

ter til å være i fin form etter 12 timers hvile i soveposen, forsøker å få kontakt med jetlinerens ved hjelp av vår VHF-nødradio, men batteriene er antagelig allerede for svake, så det blir ikke noe resultat.

Etter soloppgang gjør Thor og jeg en inspeksjonsrunde rundt landingsplassen og samler sammen løst utstyr som er blitt kastet ut av flyet under krasjet. Omkring hundre meter fra vraket finner vi en pakke med nødrasjoner som er beregnet for *en* mann i 7 dager. Vi hadde med oss to slike pakker til, men vi kan ikke finne dem, så det er mest sannsynlig at de ligger under vraket. Vi finner også øksen og endel verktøy, som nok skal komme bra med når vi skal gå igang med å innrette en permanent leirplass. Rolf, som har skadet den ene foten såpass meget at han ikke kan gå noen lengere strekninger, blir utnevnt til kokk og setter straks igang med å forberede vårt første måltid på tundraen. Det blir rykende varm ertesuppe. Mens jeg venter på at måltidet skal bli klart, tramper jeg opp SOS i snøen og fyller de fem meter høye bokstavene med rødt farvepulver.

Vårt første måltid herute smaker helt vidunderlig og Rolf får ros for sine kokekunster. Mens vi sitter ved vraket og koser oss med ertesuppen tar det til å blåse opp, først et svakt vinddrag fra nord som plutselig går over i kraftige stormkast, og før vi vet ordet av det står hele tundraen i et hvitt snørokk. Thor og Rolf kryper raskt inn i teltet og forsvinner dypt nede i soveposene. Selv krabber jeg inn i flyvraket og tetter igjen døråpningen med gummibåten. Stormen tiltar i styrke; jeg sitter lunt og godt inne i flyet med den ene av motorpresenningene rundt meg og forsøker å sove litt. Hvert stormkast setter flyets haleparti i svingninger og som jeg sitter der og halvsover har jeg en følelse av at jeg flyr gjennom luften. Jeg kaster et blikk på hastighetsmåleren, men der den skulle sitte er det bare et gapende hull. Thor har tatt ut alle instrumenter som ikke ble skadet under krasjet for å bringe dem med seg hjem når vi blir reddet. Det

tar jeg som et godt tegn på at han er optimistisk med hensyn til redningen.

Termometret som viser temperaturen utenfor flyet, sitter fremdeles på plass. Det viser 17 kuldegrader, hvilket ikke er noen spesielt lav temperatur i Yukon, men sammen med vinden som nå sikkert er oppe i 50 km i timen, blir avkjølingsfaktoren ganske høy.

I natt hører jeg ingen varg-*ul* fra tundraen. Stormen synger for kraftig i flyvraket og vargene holder seg sikkert i ly i slikt overhending vær.

Dette er vår andre natt på tundraen. Gud skje lov at det ikke var slikt vær da vi nødlandet her. Vi har sandelig hatt hell med oss i uhellet likevel.

Jeg er ikke et øyeblikk i tvil om at vi kommer til å bli reddet og at vi skal klare oss til redningen kommer, hvis vi bare bruker vår forstand. Men situasjonen er ikke spesielt gunstig. Ved å forandre kurs mot Shingle Point uten å få sendt ut melding om det over radioen, fjernet vi oss langt fra det området hvor redningsflyene venter å finne oss. Vi har heller ingen H/F radio med lang rekkevidde, men bare en liten VHF-nødradio som ikke rekker langt. Den når under ingen omstendighet hverken Inuvik eller Shingle Point, men kanskje Old Crow. Nå vil jeg forsøke en annen form for kommunikasjon, som jeg har lest en hel del om: tankeoverføring. Sir Hubert Wilkins eksperimenterte med denne metoden nettopp i disse traktene for tredve år siden, da han ledet redningsekspedisjonen etter den forsvundne polarflyveren Sigismund Levanovsky og hans kamerater. Wilkins tankeoverføringseksperiment falt meget vellykket ut. På et avtalt tidspunkt sendte han hver dag sin posisjon til Harold M. Sherman, som satt i New York og tok imot rapportene. Min naturlige mottager er Ingrid hjemme i Stockholm. Hun har nok nå fått greie på at vi er forsvunnet og burde være mottagelig for en rapport fra meg. Jeg tar fram navigasjonskartet som er godt innsmurt med blod fra et kutt jeg fikk over høyre øye da vi krasjet. Med kartet i venstre hånd forsøker jeg å konsentrere

meg sterkt om landingsplassen og sender følgende melding: «Ingrid, Ingrid, vi er i live. Vi har krasjet femti nautiske mil sør-sørvest for Shingle Point. Vi behøver hjelp». Under sterk konsentrasjon sender jeg meldingen flere ganger og håper at den blir mottatt av Ingrid. Når hun får beskjed om at vi er forsvunnet vil hun straks gå ut fra at vi har gjort en bra nødlandig, og gjøre sitt aller ytterste for å finne oss, selv om alle andre skulle gi opp etter kortere eller lengre tids ettersøkning. Fornøyd ved tanken på at Ingrid nå vet hvor vi er setter jeg meg godt tilrette i flyvraket og stopper motorpresenningen tett rundt meg. I grunnen har jeg det ganske komfortabelt, det verker ikke i armen når jeg sitter slik, og det er lunt og fint inne i vraket.

Mens jeg sitter og halvsover begynner tankene å kretse rundt spørsmål som ofte har dukket opp i de siste dagene: Hva er årsaken til at du nå befinner deg i denne situasjonen i Yukons ødemarker? Jeg kunne jo trøste meg med at det var et sammentreff av uheldige omstendigheter som førte til vårt ufrivillige opphold her, men det ville være en altfor lettvind måte å vri seg unna spørsmålet på. Skjebnen kunne jo også lastes for det hele. Skjebnen er jegeren som tilslutt når sitt bytte. Men hvis det er slik at skjebnen hadde en finger med i dette, hvorfor ble det da ikke gjort kort prosess med oss, hvorfor fikk vi en slik enestående sjanse til å berge livet?

Nei, svaret blir nok et ganske annet: Det er POLARBASILLEN som er skyld i at jeg nå sitter som skipbrudden her ute på tundraen. Allerede som liten gutt ble jeg grepet av basillen, og siden har jeg ikke kunnet holde meg borte fra polartraktene. I de siste tredivte årene har jeg fartet mellom Grønland, Canada, Alaska og Svalbard, og i femten år har jeg nå hatt mitt daglige yrke i luften over Polhavet, og det hele skyldes at polarbasillen har gått i blodet på meg. Jeg vet akkurat hva som kommer til å hende når jeg blir reddet ut av Yukons ødemarker, jeg kommer til å forsøke å gjøre denne turen om igjen og da forhåpentlig med bedre resultat, selv

om min fornuft sier meg at jeg aldri mere bør fly med sportsfly over polarområdet uendelige ødemarker, men holde meg i SAS store, sikre DC-8, hvor jeg hører hjemme.

SØNDAG DEN FEMTENDE OKTOBER.

Forrykende snøstorm fra nord. Tundraen er et eneste hvitt rokk, så jeg kan knapt skimte teltet gjennom snøføyket. Thor og Rolf holder seg inne hele dagen. Jeg tar en rask tur ut av flyvraket for å se om mitt SOS signal er der fremdeles. Det røde fargepulveret lyser opp gjennom nysnøen, men jeg må trampe bokstavene opp igjen. Resten av dagen holder jeg meg inne i vraket, og spiser bare litt sjokolade og tørre kjeks. Rolf gjør heller ikke noe forsøk på å lage varm mat i teltet, men nøyer seg med tørrskafning.

Sent på kvelden stilner stormen av og det klarner opp. Natten blir klar og kald, termometret er nede i 25 kuldegrader.

MANDAG DEN SEKSTENDE OKTOBER.

Dagen er strålende vakker. Ved soloppgang krabber jeg ut og går over til teltet. Rolf og Thor sover fast, så jeg vekker dem ikke. I løpet av natten har jeg kommet til at vi ikke kan fortsette å ligge her midt ute på den åpne tundraen, det blir altfor værhardt. Jeg rusler nordover mot et skogsområde ca. 1,5 km unna for å finne et lunere og bedre leirrområde, hvor vi kan bygge en mere permanent leir. Vi må jo regne med å bli her i noen tid, så vi kan like godt innrette oss bra med det samme.

Oppe i skogområdet finner jeg masser av tørre trær, og det er bra med store grantrær som vi kan bygge hytte av. Spor i nysnøen tyder på at det skulle være mulig å drive hare- og rypejakt her oppe. Det er også en hel del spor etter caribou, og mens jeg undersøker sporene kommer plutselig en stor smellfet villreinbukk springende mot meg. Dessverre har jeg ikke riflen med meg, men jeg hadde heller ikke kunnet skyte med den, så jeg får forsøke å få bukken med meg ned til tel-

tet. Sakte rusler jeg nedover og lokker hele tiden på bukken. Den er veldig nysgjerrig og følger etter på 20 meters avstand. Det hele ser meget lovende ut. Nå er jeg bare hundre meter fra teltet og jeg roper til Thor at han skal gjøre klar riflen og skyte reinbukken. Thor oppfatter situasjonen og springer mot teltet hvor riflen blir oppbevart. Bukken følger fremdeles pent etter meg. Thor kommer listende med riflen, tar et ladningsgrep og får noe plunder med patronen. Jeg roper at han må skyte snart; men det er blitt noe feil med riflen. Reinbukken blir lei av å vente og stikker avgårde sørover, og da Thor endelig er skuddklar er holdet for langt, så det blir bom.

Vi beslutter å flytte leiren nordover til det lune skogområdet, som jeg rekognoserte om morgenen. Alt utstyret blir lastet ombord i gummibåten, og med forenete anstrengelser få vi slept den opp til den nye leirplassen. Det tar nesten hele dagen, for alle tre er vi noe handikappede: Rolf hopper avgårde på ett ben, Thor får vondt i såret i hodet når han tar i for hardt, og jeg selv sliter så godt jeg kan med min friske arm.

Det første vi gjør på den nye leirplassen er å samle ved og bygge et kjempestort bål. Det skal fra nå av brenne dag og natt til redningen kommer. Så setter vi teltet opp og Rolf går i gang med å lage varm mat. Ertesuppen og de tørre kjeksene smaker fortreffelig, men Rolf er nok litt for råflott med maten, så vi må i framtiden gå inn for streng rasjonering.

Natten blir delt opp i vakter slik at vi stadig har nok ved til å holde bålet vedlike, for vi er fullt klar over at et flammande bål i høstnatten er vår beste sjanse til å bli oppdaget fra luften.

TIRSDAG DEN SYTTENDE OKTOBER

Strålende vakkert vær. Rolf lager en flott frokost til oss bestående av varm sjokolade og kjeks med honning. Etter frokosten mener Thor at vi bør begynne å gå mot Shingle Point oppe ved ishavskysten. Det er omkring 90 km dit i

luftlinje, og langs terrenget blir det kanskje det dobbelte. Rolf er helt enig med Thor i at vi ikke bør kaste bort tiden her, men legge i vei med det samme.

Jeg hevder at den eneste sjansen vi har til å bli reddet er å holde oss på denne plassen, hvor vi har rikelig tilgang til ved og vann, og hvor vi kan bygge oss en bra hytte. Etter en del diskusjon blir vi enige om at vi skal slå oss til ro her og innrette oss best mulig.

Bak skogområdet stikker det opp en fjelltopp og Thor mener at han kan se Shingle Point fra den. Jeg har mine tvil. Thor bestemmer seg til å ta en rekongoseringstur opp på fjellet. Mens han er borte går Rolf og jeg i gang med å bygge en barhytte. Rolf feller grantrær med øksen, og jeg sleper dem fram til leirplassen og planlegger konstruksjonen. Med felles anstrengelser får vi reist hytta, som først blir dekket med granbar, og deretter legger vi det orangeravete teltet oppe på taket som et nødsignal. Da Thor kommer hjem fra sin rekognoseringstur i fjellet står hytta fullt ferdig til innflytting. Thor er helt utslitt og dypt deprimert. Han kunne ikke se Shingle Point slik som han hadde trodd, bare den ene fjellrekken etter den andre så langt øyet rakk. Han har også tapt troen på at vi skal bli reddet. — Ingen leter etter oss, mumler han og synker sammen ved leirbålet. Rolf og jeg prøver å oppmuntre ham, og vi sier at akkurat nå er nok både Canadian Air Force og US Air Force på vei hit for å søke etter oss. — Men, legger jeg til, det blir sikkert ikke noe riktig fart i ettersøkningen før Ingrid kommer opp hit og deltar.

For å oppmuntre Thor ytterligere lager Rolf en god varm middag av ertesuppe med små terninger av spam. Det er herlig å være under tak, og bålet varmer så godt at vi merker ikke at temperaturen stadig synker i den kalde, klare høstnatten.

ONSDAG DEN ATTENDE OKTOBER.

Vi våkner i strålende vær. Varm sjokolade og kjeks med honning til frokost. Så drar vi ut i skogen for å hugge trær.

Vi skal utvide og forbedre barhytten slik at vi kan klare en overvintring om det skulle bli nødvendig. Vi skal ihvertfall ikke fryse ihjel på denne plassen, det er sikkert. Like etter klokken tolv jager en jetliner over leiren vår. Vi starter alle signalbålene, så røken velter svart mot høsthimmelen. Men flyet bare fortsetter mot sørvest. Det er for høyt oppe og flyr altfor fort.

Utpå ettermiddagen tar det til å blåse opp, og før vi vet ordet av det er vi midt oppe i en rykende snøstorm fra nord. Barhytten gir utmerket ly, og Rolf lager en utmerket middag bestående av potetstappe og små terninger av spam. Etterpå drikker vi varm te. — Godt at vi ikke er på vei over fjellet mot Shingle Point, sier jeg. Vi ville aldri ha overlevet denne natten.

TORSDAG DEN NITTENDE OKTOBER.

Vi våkner opp etter en meget komfortabel natt. Snøstormen har løyet av igjen og det tar til å klarne opp. Snart er det helt stille og strålende sol. Rolf går i gang med frokosten, han har utviklet seg til rene eksperten på å lage varm sjokolade. Rolf som er yngst av oss, er redd for å sulte ihjel her ute på tundraen, men jeg trøster ham med at det ikke nødvendigvis er den som propper mest mat i seg som lever lengst. — Å overleve i arktis er først og fremst en viljesak, hvis viljen mangler, hjelper det ikke hvor mye mat man stapper i seg, sier jeg med stor overbevisning, polarforskningens historie viser utalige eksempler på det. Rolf ser ikke ut som om han er overbevist. Så kommer han plutselig på at han har sluppet opp for sigaretter. Han har en hel kartong liggende nede i flyvraket. Jeg tilbyr meg straks å gå ned og hente sigarettene, og Thor blir med for å hente mere bensin. Rolf er nå så dårlig i foten at han bare kan ta seg fram på ett ben. Han blir derfor hjemme i hytta og passer bålet.

Nede ved vraket tramper vi på nytt opp SOS signalet vårt og lager en lang pil som peker opp mot leirplassen vår i skogholtet. Med 10 liter bensin og en kartong sigaretter rusler vi

tilbake mot leiren. Plutselig hører vi flydur, men kan ikke se noe fly. Derimot ser vi at Rolf holder på med signalspeilet utenfor hytta, og vi antar han har oppdaget flyet. Da vi tref-fer ham påstår han at han så et mindre enmotors fly langt syd for oss, men han klarte ikke å påkalle flyets oppmerk-somhet. Så er da ihvertfall noen ute og leter etter oss.

Vi har ikke vært mange minuttene ved hytta før det ryker opp til snøstorm igjen. I en fart samler vi så meget tørrved at vi kan klare oss noen timer framover og kryper inn i hytta. Rolf har snart middagen ferdig, riktig delikat ertesuppe og en tørr kjeks pr. mann. Mens stormen tiltar i styrke utenfor går vi i gang med vareopptelling for å se hvor meget mat vi har igjen på lager. Det viser seg at den nødproviantboksen som skulle rekke for en mann i syv dager kommer til å rekke omkring 21 dager for oss tre under forutsetning av at vi fortsetter med streng rasjonering. Denne oppdagelsen gjør oss glade, og selv de av oss som tvilte på at vi skulle klare oss gjennom lengre tid får nytt mot. Det kunne være fristende å feire dagen med en øket rasjon, men jeg motsetter meg et slikt forslag fra kokken. Skal vi leve på streng rasjonering, så skal vi ihvertfall være konsekvente.

FREDAG DEN TYVENDE OKTOBER.

Det har stilnet av i løpet av natten, og da jeg krabber ut av hytta er det strålende solskinn og masse nysne. Rolf og Thor sover så godt at jeg ikke vil vekke dem, men tar en rekognoseringstur i skogen rundt leiren for å se om det er mange ferske spor i nysnøen. Resultatet blir svært nedslå-ende. Ikke et eneste spor etter caribou. Det later til at de siste ettternølerne har forlatt tundraen og har dratt sørover. Men jeg ser endel spor etter lemen og tenker på hvilken delika-tesse nystekt lemen skal bli når nødprovianten slipper opp. Da jeg kommer tilbake til leiren sitter en grå kråke i et tre over hyttetaket. Rolf som nå har kommet seg ut av sovepo-sen, skyter den med mauseriflen. Det er god trening, for

neste gang blir det ham som får skyte rensbukken når den kommer tilbake. Det er mest fjær og lus på kråka, men vi putter den i kjøleskapet for å ha den i reserve til dårligere tider.

Dagen går med til vedhugging for å holde bålet vedlike. Rolf lager en riktig festmiddag på potetstappe og en liten terning med spam pr. mann. Vi må jo feire dagen, for det er nøyaktig en uke siden vi slo oss ned her i Yukon. Etter mid- dagen diskuterer vi situasjonen. Både Thor og Rolf mener at siden vi nå har vært her en uke uten å se redningsfly over oss, så tyder det på at ettersøkningen er oppgitt og det eneste fornuftige vi kan gjøre er å begynne å gå mot Old Crow. Jeg er dypt uenig, fordi det etter mine beregninger skulle ta omkring åtte dager før ettersøkningen kunne komme i full sving. Kanadiske flyvåpnet som har ansvaret for ettersøkningen her, må først bringe fly fram til Inuvik fra baser i sørvestre Canada. Dernest starter ettersøkningen ved grensen mellom Alaska og Canada. Flyene vil langsomt siksakke seg framover langs vår fermlinje fra grensen mot Inuvik, og først i morgen, den åttende dagen skulle vi kunne se de første flyene. Dessuten legger jeg til at Ingrid sikkert er i full gang med ettersøkningen, så vi får bare slå oss til ro her hvor vi har nok ved og vann og en komfortabel hytte å bo i. Skulle vi forlate leiren og dra mot Old Crow, så betyr det at vi må bære eller slepe med oss telt, soveposer og annet utstyr, og i den form vi er med våre forskjellige skader kan vi bare regne med å klare dagsmarsjer på 5 km. Da det er omkring 80 km til Old Crow i luftlinje, kommer vi i beste fall til å bruke 16 dager på turen. Dessuten må vi regne med meget større dagsrasjoner underveis enn det vi kan klare oss på her i leiren, og redningsflyene vil ha meget større vanskeligheter med å finne oss under marsj enn her i leiren, hvor vi har bål brennende hele tiden. Mine argumenter får Thor og Rolf til å slå seg til tåls for en tid framover, men jeg er fullt klar over at lysten til å gå blir større jo lengre tid det går før vi merker noen aktivitet i luften av redningsflyene.

LØRDAG DEN ENOGTYVENDE OKTOBER.

Jeg er tidlig oppe på morgenen og drar ut på en kort rekognoseringstur i terrenget rundt leiren. Plutselig kommer jeg til et sted inne i skogen, hvor det ligger en stor haug med tømmerstokker, saget opp i lengder på omkring to meter. Like i nærheten finner jeg en rusten bensinkanne. Som rime-
lig kan være blir jeg strålende glad over at noen har vært så omtenkssomme å kappe ved for oss. Mitt problem har hele tiden vært at jeg ikke kunne hjelpe til noe større med vedfor-
syningen på annen måte enn å slepe de trærne Rolf og Thor hugget fram til leiren. Her har jeg mitt eget lager å ta av. Jeg sleper med meg et par store stokker hjem og får fart i bålet, som nesten holder på å slokne. Rolf og Thor sover fremdeles, de er noen riktige syvsovere. Jeg vekker dem og går i gang med å lage frokost. Været er riktig vakkert, så vi kan antagelig regne med at det blir snøstorm utpå kvelden. Det er typisk hverannen-dags-vær her ute på tundraen — en dag sol og stille, neste dag snøstorm fra nord.

Den vakre dagen blir brukt til å sikre forsyningene av ved, så vi slipper å gå ut i stormen når den bryter løs igjen. Vi bygger også endel store varder av tørre stokker, som vi kan sette fyr på når vi hører fly. Mens vi holder på med dette hører vi plutselig flydur og oppdager et tomotors fly som flyr lavt langs fjellet like øst for oss. I en fart pøser vi bensin på alle våre varder og kaster friskt granbar på bålene for å øke røkutviklingen. Thor forsøker å få kontakt på nødradioen, og Rolf og jeg bruker signalspeilene så godt vi kan. Men flyet forsvinner nordover uten å oppdage oss.

Så er det bare å gå i gang med å slepe fram nye tørrstokker og bygge nye varder og vente på neste fly. Omkring en time senere kommer det. Det er et stort tomotors fly, en DC-3 eller en Curtiss Commando, som flyr lavt langs fjellene vest for oss. Det er tydelig at de regner med at vi har krasjet inn i fjellsiden for de interesserer seg overhodet ikke for tundraen øst for dem, hvor flyvraket ligger. Vi starter opp signal-tjenesten igjen, og røken velter svart mot den klare, blå him-

melen. Rolf og jeg forsøker oss igjen med signalspeilene, og vi får det til å blinke i vinduene på flyet. Plutselig svinger flyet og setter kursen rett mot oss. Jeg får inn en solrefleks midt i frontruten ved hjelp av signalspeilet mitt, og jeg er helt sikker på at piloten må bli blendet av den skarpe refleksjonen. Et minutt til på denne kursen og piloten kan ikke unngå å oppdage oss. Men så svinger flyet tilbake til sin opprinnelige kurs og fortsetter nordover mot Shingle Point. Vi kan ennå høre motorduren, men så forsvinner den helt og vi står tilbake på tundraen med lange ansikter. Så nære redningen har vi vært at det forekommer oss helt ufattelig. Skuffelsen er så stor at vi ikke kan snakke til hverandre. Vi kryper bare inn i hytta og sitter og stirrer inn i bålet en stund. Flammene slikker lystig rundt tørre vedkubber i skarp kontrast til vår dystre sinnsstemning. Rolfs delikate middag bestående av potetstappe og en ekstra stor bit med spam, klarer ikke å bryte isen.

En isnende frykt for at disse to flyene vi nettopp har sett skal melde fra til ledelsen for ettersøkingen at vårt område nå er nøyaktig avsøkt, griper oss. Jeg ser for meg det store veggkartet de sikkert har satt opp i Inuvik med hvert enkelt område som skal avsøkes, og jeg ser en hånd med en blyant klar til å krysse av området ved Blow River nettopp der vi ligger. — Nei, ikke ennå, sier jeg høyt. Thor og Rolf kvekker til over min høylydte protest. — Hva sier du? spør de i munnen på hverandre. Jeg forklarer at jeg bare tenkte høyt og at flyene sikkert kommer tilbake i morgen. De tror ikke noe større på det, for de vil jeg skal legge ut marsjruten til Old Crow. Nå er det selvfølgelig betydelig fornuftigere å gå mot Old Crow enn mot Shingle Point, fordi Old Crow ligger nede i skoglandet, og det skulle være muligheter for å finne både ved og villren på veien dit. Men rent prinsipielt er jeg motstander av å forlate et område hvor vi kan klare oss bra hele vinteren om nødvendig. — Vi blir ihvertfall en måned, sier jeg, så får vi se hva som hender. I løpet av en måned burde ihvertfall Rolfs fot bli bra. Slik som den er idag, ville resul-

Det kanadiske flyvåpenets Albatross klar til start i Inuvik for en ny dags ettersøking.

tatet bli at vi enten måtte bære eller dra Rolf med oss i gummi båten. Samtidig er jeg redd for at min arm skal bli verre, hvis vi gir oss ut på vandring. Bare jeg går kortere turer i terrenget kjenner jeg at det banker voldsomt i armen når pulsen øker. Thor er heller ikke i bra form, han får kvalmeanfall når han anstrenger seg for meget. Nei, det er nok bare å holde seg her til hjelpen kommer.

Jeg går en tur ut i skogen. Det er fullmåne og lyst som på dagen, men det er snart midnatt. Automatisk går jeg bort til den store vedstabelen jeg fant i morges. Her går jeg i gang med å løfte unna stokkene til jeg kommer til bunns i stabelen. Noe som ligner et kistelokk kommer fram, og jeg forsøker å løfte på lokket, men det er frosset fast i marken. Med kniven fvår jeg løsnet et par av plankene. En dødningseskalle griner mot meg da jeg løfter på plankene og titter ned i kisten. Det var litt av en overraskelse. Jeg hadde trodd vi var de første menneskene i nød på denne pletten, men den enslige graven

vitnet om noe annet. Hvad kunne det være for en kar som hadde omkommet her, en indiansk jeger fra Old Crow, en hvit gullgraver eller kanskje polarflyveren Sigismund Levanevsky? Jeg tar med meg et par av de tilsagete stökkene og rusler hjemover mot leiren. Skal jeg fortelle de andre om funnet? Nei, det er nok ikke så bra, for de kan bli deprimert når de får høre at andre mennesker har omkommet her hvor vi nå ligger og venter på å bli reddet fra en liknende skjebne. På veien hjem studerer jeg stjernehimmlen som er alldeles praktfull i natt. Plutselig passerer en satelitt langsomt over himmlen. Det er vel en av værsatelittene som fotograferer jorden. En gang i framtiden blir nok slike satelitter brukt til ettersøking etter forsvundne flyvere også, men denne her har sikkert ikke gode nok kameraer til å oppdage oss. Thor og Rolf er allerede sovnet da jeg kommer slepende på mine stokker. Jeg blir sittende lenge foran bålet og studere flammene som leker i tørrveden. Tankene vandrer mot min ukjente venn i graven ute i skogen, og jeg bestemmer meg for å bruke de nærmeste dagene til å forsøke å løse gåten hans.

SØNDAG DEN TOOGTYVENDE OKTOBER

Snøføyke og dårlig sikt. Idag kommer det nok ingen fly. Etter frokost rusler jeg bort til graven i skogen. Det er en usedvanlig kraftig vegetasjon rundt graven. Jeg går i gang med å samle sammen forskjellige vekster som ser ut som om de kunne være matnyttige. Det blir mest tyttebærlyng og forskjellig slags mose. Da jeg har sanket sammen tilstrekkelig, rusler jeg hjem igjen og går i gang med å lage suppe av grønnforet. Den smaker aldeles fortreffelig. Mens vi sitter rundt bålet og nyter den, oppdager Rolf plutselig et fly som går lavt langs fjellsiden vest for oss. Vi ut av hytta og setter fyr på alle signalvardene. Thor springer rundt med en bensindunk og frisker på flammene, mens Rolf og jeg kaster granbar på flammene. Så løper jeg ut på den åpne tundraen foran leiren og vinker med den friske armen. Plutselig svinger flyet rett mot oss og feier lavt over barhytta, forsvinner,

men kommer fort tilbake i et hvinende stup rett mot oss og passerer så lavt at vi må kaste oss ned i snøen. Vi er oppdaget! Alle våre sorger og bekymringer er med ett forbi. Vi er praktisk talt reddet! Så følger en oppvisning i lavtflyving, som jeg aldri skal glemme. Thor og Rolf omfavner hverandre og gråter av glede. — Vi er reddet, roper de i munnen på hverandre. Det er en Fokker Friendship fra Wien Air Alaska i Fairbanks. Den sirkler over leirplassen og sender ut peile-signaler, så de andre redningsflyene kan finne oss. Thor er særlig glad og stolt, fordi Wien Air Alaska er hans flyselskap. Jeg føler en dyp takknemlighet mot besetningen på flyet og de mange observatørene ombord, som har anstrengt øynene til det ytterste under letingen etter oss.

Snart kommer en Albatross fra det kanadiske flyvåpen susende inn over plassen. Albatrossen overtar vekten over oss, mens Wiens Friendship setter kurs hjemover mot Fairbanks. En papirpose kommer dalende ned, og Thor løper fram og får tak i den før vinden feier den avgårde over alle hauger. Den inneholder delikate smørbrød og en melding fra kapteinen på Albatrossen, som forteller at Rolfs far og min sønn Sverre er ombord i flyet. Dessuten forteller meldingen at Ingrid er ombord på et annet fly som er ute og søker av et annet område. Jeg blir meget glad over dette, men ikke det minste overrasket, fordi jeg hele tiden har hatt en bestemt følelse av at Ingrid var med på ettersøkningen. At Sverre ble med henne finner jeg også helt naturlig. De to har sannelig gjort en massiv innsats for å finne oss.

Smørbrødene smaker herlig etter den spartanske kosten vi har levet på. Rolf er en glimrende kokk, men det er jo grenser for hvor mange variasjoner ertesuppe kan serveres i. En ny papirpose daler ned og blir fanget opp av Thor. Den inneholder en ny melding fra Albatrossens kaptein: Er vi i orden skal vi stille oss tett sammen, men hvis vi er skadet skal vi gå et stykke fra hverandre og legge oss ned på bakken. Vi stiller oss tett sammen og vinker glade til Albatrossen, da den passerer neste gang.

Ingrid og lederen for ettersøkningen, F/L Crawford, inspiserer den tomme anorakkarmen.

En tredje melding forteller at vi vil bli hentet av et helikopter om et par timer. Men denne meldingen blir straks fulgt av en ny, som sier at helikoptret har fått motorvanskeligheter og ikke kan komme i dag. Derimot vil en DC-3 med fallskjermhoppende sykepleiere, nødustyr og nødradio snart komme. En liten stund senere seiler DC-3en inn over oss og begynner å kaste ned lastefallskjermmer med utstyr. Vi samler alt sammen og bærer det opp til hytta. Tilslutt kommer en nødradio dalende, og den blir straks rigget opp og vi får forbindelse med Albatrossen. Kapteinen undres på om vi er såpass hårdt skadet at vi trenger hjelp fra sykepleierne, men vi

svarer at vi ikke behøver hjelp, først og fremst fordi det har begynt å blåse så sterkt at det er fare for at fallskjermhopperne skal komme til skade under landingen, og dernest fordi jeg ikke har noen særlig lyst til å bli tatt under behandling her ute i villmarka, men foretrekker å bli operert på sykehuset i Inuvik. Det blir sluppet et par røkbomber fra DC-3en, og de bekrefter at det nå blåser alltfor sterkt til at fallskjermhopperne kan lande trygt i det kuperte terrenget.

Rolf får snakke med sin far over radioen. Gleden over å ha funnet den fortapte sønn er selvfølgelig stor. Minst like stor er gleden hos min sønn Sverre over å ha funnet sin fortapte far, og han gir uttrykk for det da jeg omsider får slippe til i radioen og får vekslet noen ord med ham.

Det tar til å mørkne og vinden øker stadig, så vi drar oss inn i hytta med alle våre godsaker, mens flyene forlater oss med kurs for Inuvik. Hva jeg ikke visste var at Ingrid var ombord i DC-3en som i flere timer hadde sirklet over oss og sluppet ned nødutstyr til oss. Sverre visste det heller ikke, ellers hadde han selvfølgelig fortalt det til meg. Ingrid var ute på ettersøkning ombord i en Curtiss Commando, da hun fikk meldingen om at vi var funnet. Kapteinen kalte henne fram til seg i cockpiten og sa kort: «De er funnet» og etter en lang kunstpause la han til: «I live» Curtissen gikk da straks tilbake til Inuvik, hvor Ingrid hoppet ombord i DC-3en, som skulle slippe ned fallskjermnyepleierne og nødutstyret til oss.

Før flyene forlater oss lover kapteinen på Albatrossen å være tilbake over leiren ved soloppgang neste morgen, og han garanterer at vi skal bli hentet av et helikopter i løpet av morgendagen. Det er vi selvfølgelig vel fornøyd med, for en dag fra eller til spiller ingen rolle nå da de vet hvor vi er. Vi går i gang med utpakkingen av sakene som er sloppet ned. Det første er en stor sekk, som viser seg å inneholde tre store plastposer av den sorten som man bruker å legge lik i ute i felten. Rolf blekner da han får se plastposene, men jeg forsikrer ham at disse sakene er aldeles ypperlige som underlag

for soveposene. En annen sekk inneholder tre utmerkete soveposer, som straks får avløse våre to svarte og blodflekete dunposer, som nå har vært i bruk i 9 dager og bærer tydelig preg av det.

Matrasjonene som er sloppet ned er så rikelige at vi kunne leve utmerket her resten av vinteren uten å gripe til noen form for rasjonering. Kokken Rolf går straks i gang med et festmåltid, men hans største problem er nå å komponere en bra meny, for han har så altfor meget å velge mellom. Tilslutt har han alt klart og roper stolt: —Dinner is served. Vi samles spent rundt kokekarene og blir servert tomatsuppe, corned beef med spaghetti, og hermetiske pærer til dessert. Måltidet smaker aldeles fortreffelig og vårt eneste problem er å unngå forspising.

Det eneste jeg savner nå er en god sigar til kaffen. For første gang på ni døgn kryper jeg ned i en sovepose, får arrangert min brukne arm i en slags nøytral stilling slik at det ikke gjør vondt i den og sovner med den trygge følelsen av at dette er siste natten i ødemarken.

Jeg drømmer at den ukjente mannen jeg fant under tre-stokkene inne i skogen kommer inn i hytta for å ønske oss til lykke med redningen. Han snakker et uforståelig språk, men jeg forstår allikevel at det er dette han vil ha sagt.

MANDAG DEN TREGTYVENDE OKTOBER.

Dette blir vår lengste dag. Vi våkner tidlig og det føles ganske underlig å sitte ved et flammende bål langt ute i villmarken og drikke appelsinsaft før vi begynner på selve frokosten, som består av corn flakes, stekte pølser, bacon, knekkebrød med smør og marmelade, med sterk, rykende kaffe til. Straks frokosten er klar går vi i gang med å pakke. Provianten lagrer vi innerst i hytta, så besøkende som skulle komme hit senere bare kan ta for seg. Klokken 12 er vi ferdige og har nå tid til å slå oss ned rundt bålet og spise lunch.

Været har blitt dårligere utover dagen og sikten er ganske bedrøvelig. Vi tar til å lure på om det kommer noe helikopter

idag. Plutselig hører vi motordur og en Cessna på ski kommer ut av en snøbyge og sirkler lenge rundt leiren. Det er kanskje meningen at den skal hente oss, men den slipper ikke ned noen melding. Så forsvinner den igjen mot Inuvik. En kort stund etter kommer en Albatross fra det kanadiske flyvåpenet seilende inn over leiren og vi tar straks kontakt på nødradioen. Kapteinen gir oss beskjed om at et helikopter nettopp har landet i Old Crow, og straks det har fylt bensin kommer det til å starte mot vår leir ved Blow River. Vi kan regne med at det lander foran hytta vår klokken 1500. Tiden går, men sikten er dårlig, så helikopteret kommer nok til å få visse vanskeligheter med å finne oss. Men Albatrossen flyr hele tiden rundt leiren og sender nok ut peilesignaler til helikopteret.

Omkring klokken 1450 begynner plutselig Albatrossen å sende ut røde raketter. Det blir det reneste nyttårsfyrværkeriet, og et øyeblikk er vi redd for at det har hendt noe galt med Albatrossen, men vi forstår snart at det er for å lede helikopteret fram til oss.

Presis klokken 1500 hører vi den kjente helikopterlarmen, og snart dukker en tomotors «Banan» ut av skodden. Den lander rett foran stuedøren, og en amerikansk major i flyvåpenet kommer hoppende ut og rett mot oss med et filmkamera i nevene. Han filmer hele tiden, mens han springer, og uten et ord stikker han filmapparatet rett opp i ansiktene på oss for å få riktig gode nærbilder. Så springer han videre fram til hytta og filmer av alle krefter. Ingen detalj unngår majorens filmapparat, selv den frosne gråkråken, som skulle være vår siste matreserve, blir gjenstand for intens filming. Vi er jo litt forbauset over denne underlige mottakelsen, men så kommer en av fallskjermssykepleierne mot oss og hjelper oss inn i helikopteret med bagasjen. — Jeg beklager at vi kastet ned pakken med plastposene for oppbevaring av lik til dere i går, er det første han sier. Håper at det ikke skapte dårlig stemning i leiren. — Tvertimot, sier jeg, vi var veldig glade for å kunne bruke dem som underlag til soveposene og slapp å bli

puttet inni dem. Sykepleieren smiler bredt og mumler noe om at vanligvis må de skrape sammen restene av krasjete flyvere og putte dem i plastposene. De hadde vært fullt forberedt på å finne oss spredt utover en fjellslutning.

Den filmende majoren klatrer tilslutt ombord, stryker svetten av pannen og ber om unnskyldning for sin underlige opptreden. Helikopteret løfter seg langsomt fra bakken og setter kurs ned mot flyvraket ute på tundraen. Vi lander ved vraket og majoren springer ut igjen med filmapparatet. Thor går også ombord i «Spirit of Fairbanks» for siste gang, han skal bare hente noen av de verdifulle instrumentene han tidligere har demontert. Rolf og jeg nøyer oss med å studere det forvriddede vraket gjennom vinduene.

Thor kommer raskt ombord igjen, men majoren går så opp i filmarbeidet at han holder på å bli igjen ute på tundraen. Først da helikopteret er en halv meter over bakken hopper han ombord, stønnende av anstrengelse.

Kursen blir satt mot Old Crow, og jeg studerer hele veien terrenget under oss og spekulerer på hvordan vi ville klart å ta oss fram tilfots over tundraen. Den ser ikke bra ut. Terrenget er småkupert med store tuer over alt. Det er dårlig med skog. Bare langs de små elvene, som slanger seg over tundraen, er det glisne grantrær. Løvskogen består av lavvokset kratt, som det er en plage å ta seg gjennom. En og annen caribou ser jeg underveis, men de store flokkene er nok allerede nede i skogslandet sørpå. Det er bra med hare og rype-spor, så det ville nok vært muligheter for snarefangst, men det er vanskelig å drive snarefangst under marsj. En hagle ville nok vært tingen. Jeg noterer meg det for bruk ved planlegging av framtidige flyvinger over Nord-Canada.

Etter en times tid er helikopteret framme i Old Crow. Hele den lille byens befolkning av indianere er møtt fram for å få et glimt av oss, og vi begynner å forstå at vår nødlanding har vært fulgt med levende interesse av indianerne i Yukon. En DC-3 står klar på den lille flyplassen for å ta oss videre til Inuvik, hvor vi skal legges inn på sykehus. Sammenlignet

med det ristende og bråkende helikopteret, føles DC-3en som den reneste luksus-liner. Vi synker tilbake i dype stoler og spenner oss fast. Flyplassen er kort, men det tar ikke mange hundre meterne å få DC-3en i luften. Snart ser vi helikopteret under oss, og Old Crow forsvinner i det vi går opp i skyene. Lunsjen smaker utmerket, spesielt fordi både maten og kaffen er fri for alle slags småblad og forkullede pinner som bestandig blander seg oppi når maten blir laget over bål.

Det er mørkt, kaldt, og det snør kraftig da vi lander i Inuvik. En mengde mennesker samler seg rundt flyet. Midt i vrimmelen oppdager jeg Ingrid og Sverre. Ingrid gir meg en kraftig klem, som nesten knekker min andre arm. Sverre er mer forsiktig, da han får se den tomme anorakkarmen som flagrer i vinden. Vi blir presentert for lederen av ettersøkningen, løytnant John Crawford og hans assistenter. I ti lange døgn har de vært ansvarlige for letingen, og nå er de like glade som oss overlevende over at deres anstrengelser gav slikt positivt resultat. Vi er dypt takknemlige for den veldige innsats som ble gjort av RCAF, USAF, Wien Air Alaska og en hel del yrkes- og privatflvere og av alle dem som deltok som speidere på ettersøkningsflyene. Deres innsats reddet våre liv. At Ingrid og Sverre var blandt de mange som skjøyv alle andre hensyn til side for å ta aktiv del i ettersøkningen var jo helt naturlig, men det var også en garanti for at alt som sto i menneskelig makt ville bli gjort for å redde oss.

Vinterstormene raser over Yukons øde tundra, hviner gjennom et flyvrak, rusker i en solid barhytte og hvirvler snøen opp over en ensom grav. Hvem han var denne ukjente døde vet vi ikke. Kanskje en indiansk jeger, en hvit gullgraver eller en russisk polarflyver? Han hadde nær fått selskap i sin ensomhet.

Från Anchorage till Tromsø

Av Ingrid Pedersen.

På flygplatsen Eureka, Ellesmere Land.

Två flygplan flyger på låg höjd över vildmarken i nordöstra Alaska. Bägge planen har samma gröna och vita färg. Det ena är en en-motorig Cessna 206; under buken på planet är ett bagageutrymme påmonterat och maskinen har kombinerat skid- och hjullandningsställ. På nosen står med svarta bokstäver «City of Tromsø». Piloten är jag själv och bredvid mig sitter den danske polarnavigatören Kurt Olsen.

Det andra planet är en två-motorig Cessna 411, «City of Oslo», med Thor Tjöntveit vid spaken och min man Einar som navigatör. De har en svensk tidningsman, Thomas Danielsson, med som passagerare. Det är Thor, som äger bägge planen. Vi har flugit dem upp till Alaska från Wichita i Kansas och ferryflygningen fortsätter nu mot Norge. Landskapet under oss är platt, vitt, öde. Vi flyger utmed en flod, som äter sig fram genom tundran, Porcupine River, Piggvinsflo-

den. För ett halvår sedan flög jag också över området här, den gången i en av kanadensiska flygvapnets Albatrosser. Från morgon til kväll spanade vi efter röksignaler, någon färgklick i allt det vita, upptrampade spår i snön. Något, som såg ut som ett kullfallet träd, kunde vara del av ett flygplan, förvridna trädstammar och rötter kanske var ett flygplanvrak. Hur annorlunde är det inte nu! Vi ser många kullblåsta träd och förvridna rötter, men vi behöver inte undersöka dem närmare. Nu försöker vi finna indianbyn Old Crow, som ligger utmed Porcupine River. Hit fördes Einar, Thor och Rolf Storhaug efter sin 10 dagars vistelse i ödemarken i oktober förra året. Kurt kartläser. Old Crow har ingen radiofyr, som man kan flyga sig in på och kartläsning i detta område är inte lätt. Det raspar i högtalaren, så följer ett ljudligt frustande och vi vet bägge, att nu kommer ett anrop från Thor. Sekunden efter ljuder hans sörlandsdialekt i högtalaren: «95 från 93, vi kunde inte finna platsen, vi går direkt til Inuvik. Anropa när ni når fram till Richardson-fjällen!» Thor och Einar hade flugit upp til området, där de nödländade förra året, men de hade tydligen inte hittat flygplanvraket eller lägret. Allting är ju översnöat och här i denna öde vildmark är det svårt att finna den exakta platsen också.

De 2.500 m. höga Richardson-fjällen känner jag ganska väl, då en stor del av spaningsflygningen efter de tre försvunna flygarna koncentrerades kring dessa fjäll. Det tar en god stund innan vi når fram til fjällkedjan. På grund av planets utrustning och last har vi förlorat 1/3 av vår marschfart. Högtalaren frustar igen. Thor vill försäkra sig om vår position. Han har en hälsosam respekt för Richardson-fjällen. Under en flygning från Alaska till Norge, som han och Einar gjorde för ett par år sedan, fick de en oljeläcka mitt över fjällkedjan. De slapp nödlända den gången och kom lyckligtvis fram till Inuvik, men det är inte att undra på, att både Einar och Thor tror, att det vilar någon mystisk makt över Yukon!

Så orubbligt tyst en fjällkedja är. Man känner sig väldigt liten inför dessa jättar, men idag då solen öser sitt guld över allting ser de nästan vänliga ut. En annan dag, då molnen lägger sin bomull utmed fjällsidorna, blir varje topp en dödsfiende för en pilot, som av någon anledning inte håller sin flyghöjd. Inte en rörelse märks bland fjällen, men jag vet att strax söder om oss strövar tusentals vildrenar, där finns björn, älg och järv och stora ripflockar.

Fram till oktober 1967 visste jag inte mycket om Inuvik, men då den lilla staden blev huvudkvarter för alla, som var ute och spanade efter de nödlandade, kom jag att lära känna platsen ganska väl. Det är med stor glädje vi återser Inuvik nu. Det ligger vid McKenzie-floden i Northwest Territories i Canada. I Inuvik bor 2.500 eskimåer, indianer och vita. Där finns en marinbas och ett utmärkt sjukhus bl. a. Det är en ren och färgglad arktisk liten stad. På grund av permafrosten löper vatten- varme- och avloppsrör i tunnlar ovanpå marken mellan husen. Mitt i byn ligger en brun träbyggnad i två våningar, McKenzie Hotel. Det var överbelastat vid vårt förra besök, men nu finns her gott om rum. I bottenvåningen ligger en cafeteria med en jukebox, och detta är samlingsplatsen för traktens ungdomar, de flesta svarthåriga och mörkögda eskimåer och indianer i vackra, färggranna, hemsydda parkas och mukluks, den varma och praktiska fotbeklädningen, gjord av skinn och filt och broderad i vackra mönster. McKenzie Hotel är dåligt isolerad och vi somnar in med popmusiken och schlagersångarnas kärleksbekymmer ringande i öronen.

Nästa dag — lika strålande vackert och -20° . Starten är uppskjuten till eftermiddagen, ty vi har många vänner här, som vi gärna vill återse. Doktor Yugar och hans fru, som också är läkare, träffar vi på sjukhuset. Doktor Yugar är turk men har emigrerat till Canada och verkar nu på sjukhuset i Inuvik sedan flera år tillbaka. Han har ett runt, vänligt, intelligent ansikte och snaggat svart hår och alltid en pipa i mungipan. Fru Yugar är engelska, blond, slank och

söt. Doktor Yugar behandlade Einar och hans kamrater, när de infördes här på sjukhuset förra året. De enda sängplatser, som fanns lediga då, låg på förlossningsavdelningen, och där hamnade alltså Einar och Thor. Rolf lämnade jo sjukhuset efter ett dygn. Karlarna omhulldades som spädbarn av en stab av sköterskor och trivdes bra med det!

Löjtnant Burke och hans män på marinbasen, vilka var till ovärderlig hjälp under eftersökningen; fader Ruyant och alla de vänliga nunnorna i den katolska internatskolan, där vår son Sverre och jag bodde under en månad, hinner vi också besöka, innan det bär iväg igen mot nästa landningsplats — Mould Bay. Thor, som flyger dubbelt så fort som vi, föredrar att flyga på några tusen meters höjd. Här finns inga höga fjäll och det är perfekt att flyga på låg höjd med vårt långsamma plan och titta efter vildren. Vi kommer in över Banks Island vid radarstationen Sachs Harbour och här ser vi mycket vildren, ibland två och två, andra gånger i flockar på femtio djur. Vi fotograferar, men ingen av oss har telelins, som skulle behövas här.

Vid Mould Bay samlar sig väldiga mängder av snögäss om somrarna. Nu i april har ännu inga fåglar kommit. De amerikanska och kanadensiska flaggorna vajar över stationen. Alla radarstationer utmed Canadas norra kust är till hälften bemannade med amerikaner. I Mould Bay bor normalt 14 män, men nu är här flera vetenskapliga expeditioner placerade, tillsammans utgörande omkring 200 man. De letar efter olja och mineraler i kontinentalsockeln utmed kusten.

Efter en god middag sitter vi alla och talar över en kopp kaffe, då stationschefen kommer bärande på en glaslåda, som han försiktigt placerar framför mig. Därin står en odiskad kaffekopp på ett fat! För ett par år sedan hade Mould Bay sitt första kvinnliga besök och hun hade druckit ur denna kopp, som nu alltså förvaras i glaslåda till minne av den stora dagen. Man har få kvinnliga besök på dessa arktiska utposter, själv är jag den sjätte kvinna, som hälsar på i Mould Bay.

Fra venstre: Thor Tjøntveit, Ingrid Pedersen og Kurt Olsen klar til start fra Mould Bay på Prince Patrick Island.

En ny dag och samma vidunderliga väder. Nere vid startbanan råder full aktivitet. Motorerna måste värmas upp grunligt, innan de startas. Varmluftsaggregat är påkopplade och den heta luften står som vita skyar kring planen. Rimfrost på vingar och flygplankropp måste gnidas av. Luftströmningen över planen vid start blir annars ojämn och kan t.o.m. orsaka haveri. Vingtankar och extratanken fulla. Tält, sovpåsar, nödsändare m.m. på plats bakom våra ryggar; kaffetermos, smörgåspaket, kameror, navigationsalmanackor och tabeller, pennor, solglasögon, ja, allt ligger inom bekvämt räckhåll. Klara för start då, men först måste jag ta et kort av Einar! Hans skinnmössa sitter neddragen ovanpå ögonbrynen, näsan är röd av kylan och hela nedre ansikts-halvan, som är skäggbevuxen, är täckt av rimfrost. Han är perfekt som illustration till en berättelse om karga män, som under stora umbäranden släpar sig fram genom is och snö och kyla på någon expedition! När bilden är tagen, ingalunda släpar sig Einar men går raskt fram till sitt komfortabla,

varma plan. Han och Tor skall starta ett par timmar senare, de kommer förmodligen ändå först fram til Eureka, som är vår nästa landningsplats. Vi checkar magneterna på startbanan, fullgas och «City of Tromsø» stiger rytande upp mot den ljusblå himlen denna klara kalla arktiska morgon. Det är Långfredag den 12. april 1968.

Mould Bay på Prince Patrick Island försvinner bakom oss. Radiokompassen är inställd på radarstationen Isachsen på Ellef Ringnes ön. Den ön är uppkallad efter bryggeribröderna Ringnes, som bekostade den andra Fram-expeditionen. Vi söker hela tiden efter isbjörn, och då och då går blicken automatiskt i instrumentbrädan, kollar, bränsle- och oljetryck, motortemperatur, bensinmängd, höjd, hastighet, kurs. Utan att lyssna hör örat undermedvetet minsta nyansförändring i motorsången, hör av luftbruset kring planet om det stiger eller sjunker. Färdplanen från Mould Bay till Eureka lyder på nära 7 timmar. Framför nosen ser vi nu landningsbanan på Isachsen, vi är precis på tiden, 3 timmars flygning kvar nu till Eureka. Kurt förändrar inte en min. Han tar det tydliga som en självklar sak, att vi passerar Isachsen på minuten. Då jag ensam gör långa sträckflygningar är jag mycket nöjd, om jag ankommer inom en halvtimme från den tid, angiven i min färdplan!

Radion raspar. Thor undrar var vi är, och Kurt har svaret till hands omgående. Thor ligger och cirklar utanför Eureka, vill ta några bilder. Eureka betyder «Jag fann» och den som «fann» platsen var Otto Sverdrup. Stationen med landningsbanan har ett mycket vackert läge vid vattnet vid Nansen Sound. Endast åtta män är stationerade här för närvarande. Tankningsproceduren är ovanligt tidsödande, 8-liters bensinfat rullas fram till planen ideligen, en man håller handpumpen ned i fatet, en annan pumpar och en tredje håller slangen nere i bensintanken. Det är inte mycket jag själv kan göra, och en inbjudan att komma och dricka kaffe inne i stationen mottages tacksamt. Överallt i arktis möter vi denna gästfri-

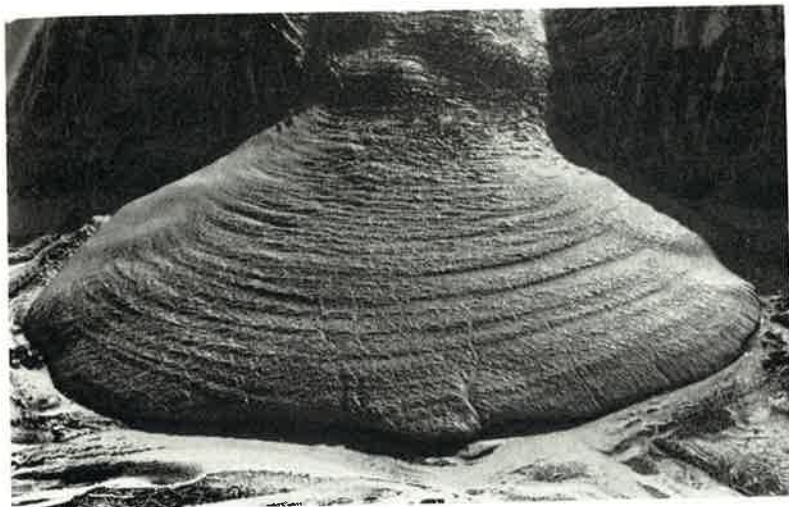
het och glädje över besöken, speciellt över kvinnliga besök. Eureka hade bara haft tre kvinnor på visit tidigare.

Nu följer en lång delsträcka. Färden går över Ellesmere Land, varifrån de flesta isöor, som flyter runt i Polhavet, bryts loss, och in över Grönland fram till Station Nord på nordöstra spetsen av Grönland. 7½ timme lyder vår färdplan på. Thor och Einar väntar ytterligare några timmar i Eureka innan de startar, de kommer ju fram före oss till Nord i alla fall. «Glöm inte att se efter myskoxar», säger man på stationen. «Her finns den största koncentration av myskoxar i världen, omkring 4.000». Vi startar strax efter midnatt. Det har bildats litet dimma i trakten runt Eureka. Några myskoxar ser vi inte. Solen ligger som ett rött klot ovanför horisonten, himlen är rödgul och tonar över i blått ovanför våra huvuden. Under flera timmar har vi dimmoln under oss, långa stunder har vi alls ingen marksikt, men det gör ju ingenting. En polarnavigatör behöver himlakropparna till hjälp för navigering och himlen är lika oföränderligt klar, som den varit helt från starten från Fairbanks. Dimmolnen delar sig några ögonblick och vi flyger just ut över norra spetsen på en lång sjö, Lake Hazen, precis på kurs.

Rökning är förbjuden i planet. Bakom ryggen står en tank med 540 liter bensen. Den är välgjord och tät, men bensenångor kan ju trots det tränga ut.

Arbetsrutinen ombord är väl inarbetad, jag sköter flygningen och Kurt navigeringen och radioförbindelserna. Förutom VHF-radio har vi en HF-radio ombord med släpantenn. En HF-radio är en absolut nödvändighet här i polartrakterna, där avstånden mellan radiostationerna är långa. Thor har också en HF-radio i sitt plan men med fast antenn. Han får av någon anledning ingen kontakt alls med någon station och sänder därför sin positionsrapport till oss, och vi vidare-sänder den därefter till aktuell radiostation.

Vi är nu ute över det istäckta vattnet mellan Ellesmere Land och Grönland. Dimmolnen har försvunnit helt. Som vanligt tittar vi efter isbjörn men från vår höjd på 1.000 meter

*I Peary Land flög vi över denna jättestora glaciären
— Elefantfoten.*

är det nog hopplöst att upptäcka någon. Isen är väldigt skrovlig och ojämn med höga skruvisvallar. Där finns även en del större, jämna flak som går att landa på. Vi behåller vår höjd, så vi har litet tid att förbereda en landning, ifall det skulle bli nödvändigt.

Peary Lands blå fjäll tonar fram ur horisonten och kommer närmare. Då vi flyger in i J. P. Koch's fjord jämnas isen ut under oss, inte den minsta ojämnhet märks på ytan. Här och där har en mängd isberg samlat sig, de kommer från glaciärerna på Peary Land. Solen har stigit upp ett stycke på himlen, fjällen kastar långa spetsiga skuggor på isen. Trots det kraftiga bullret från motorn känner man den absoluta tystnaden och stillheten i naturen.

Kurt verkar märkbart upplivad. Han känner denna del av Grönland väl från tidigare danska expeditioner här. Dessutom tillhörde han den danska slädpatrullen, som under kriget jagade tyskar på Östgrönland. Här på Grönland känner han sig hemma. Jag blir uppmanad att hålla utkik efter mysk-

oxar. Kurt ser dem först. Uppför en fjällsluttning klättrar två stycken, de lämnar två raka spår efter sig i snön. Ingen idé att gå ner och ta bilder här. Vi kan omöjligt komma så nära dem, som vi skulle behöva.

Vi kommer nu in i den trånga Brönnlundsfjorden. Isen här är helt renblåst från snö och skimrar alldeles blågrön. Den är tjock nog att bära ett stort passagerarplan. Vi flyger på endast 10 meters höjd. Här skall finnas en flock myskoxar, vi spejar åt varsin sida utan att upptäcka dem. «Här har vi stationen», säger Kurt. Framför oss ligger ett litet hus nere vid fjorden. «Brönnlundshus» kallas det rätt och slätt. Här brukar en dansk expedition varje år hålla till under ledning av greve Eigil Knuth. Efter ytterligare någon minuts flygning når vi fram till «flygplatsen», som består av hård, torkad lera, en naturlig landningsplats, som är utmärkt att landa på för mindre plan. «Vi landar och sträcker på benen», säger Kurt. Ja, det skulle verkligen vara skönt, vi har suttit nästan orörliga under drygt sex timmar. Motorn stannar och som alltid efter en lång flygning blir man nästan bedövd av den plötsliga stillheten. Vid ena sidan av landningsplatsen ligger en trasig, rostig jeep, omvirad av fallskärmslinor. Amerikanerna kastade ut den här i fallskärm för många år sedan, då den skulle användas på en amerikansk expedition. Skärmen vecklade aldrig ut sig, och jeepen har sedan dess legat här och kommer väl så att göra för all framtid.

Vi har nu fått in radiofyren på Nord på vår radiokompass. Thor och Einar har redan landat. Vi har 25 minuter kvar att flyga.

Plötsligt ser vi två myskoxar i kamp. De tar sats och stångrar varandra, tar ny sats och stångrar. De märker oss inte — de är helt döva för omvärlden. Vi cirklar runt dem och sjunker hastigt ned till 10 meter. Just som vi skall ta några bilder slutar de att slåss. De står jämsides och bara stirrar upp på oss. Att myskoxar kan se så förvånade ut!

På Nord väntar en stor välkomstkommitté. Einar och jag landade här i 1963, då vi flög med «Snow Goose» över Nord-

polen. Stationen har delvis byggts om sedan dess, våra rum är mycket fina och komfortabla. Efter en bastant middag sitter vi länge och pratar. Man har satt whisky och cognac på bordet. Stationens folk är glada över besöket; vi å vår sida njuter av att vara här. Flygningen har hittills gått perfekt, vi bara kopplar av och trivs. Det är påskafton.

Påskdagen ingår med samma strålande väder. Till frukosten serveras snaps och öl, men vi som flyger får hålla oss till vatten. Idag bär det av vidare mot Svalbard.

Efter starten försöker vi pumpa ner våra hydrauliska skidor. Vi kommer nog att flyga över en del öppet vatten och det hjälper att ha skidor på landningsstället ifall man tvingas nödlanda. Men skidorna vill inte ner och på min vänstra sida ser jag hur oljan läcker ut på skidan. Det är bara att returnera och få den lagad. Dess bättre är det bara en skruv, som har lossnat, mer olja fylls på och snart är vi på väg igen. Utanför stationen spanar vi efter en isbjörns-hona med unge, som man tidigare på morgonen sett där. Ett par man har redan åkt ut med snöscooter för att ta bilder. Vi ser scooterspåren kors och tvärs men vi ser aldrig björnarna.

Det kommer att vara midnatt innan vi landar i Longyearbyen. Då vi närmar oss Svalbard blir det mer och mer öppet vatten. En del is flyter omkring, några flak skulle man kanske kunna landa på. Så är det alltid, omedvetet eller medvetet studerar man marken eller havisen under sig, avväger möjligheterna för en nödlanding.

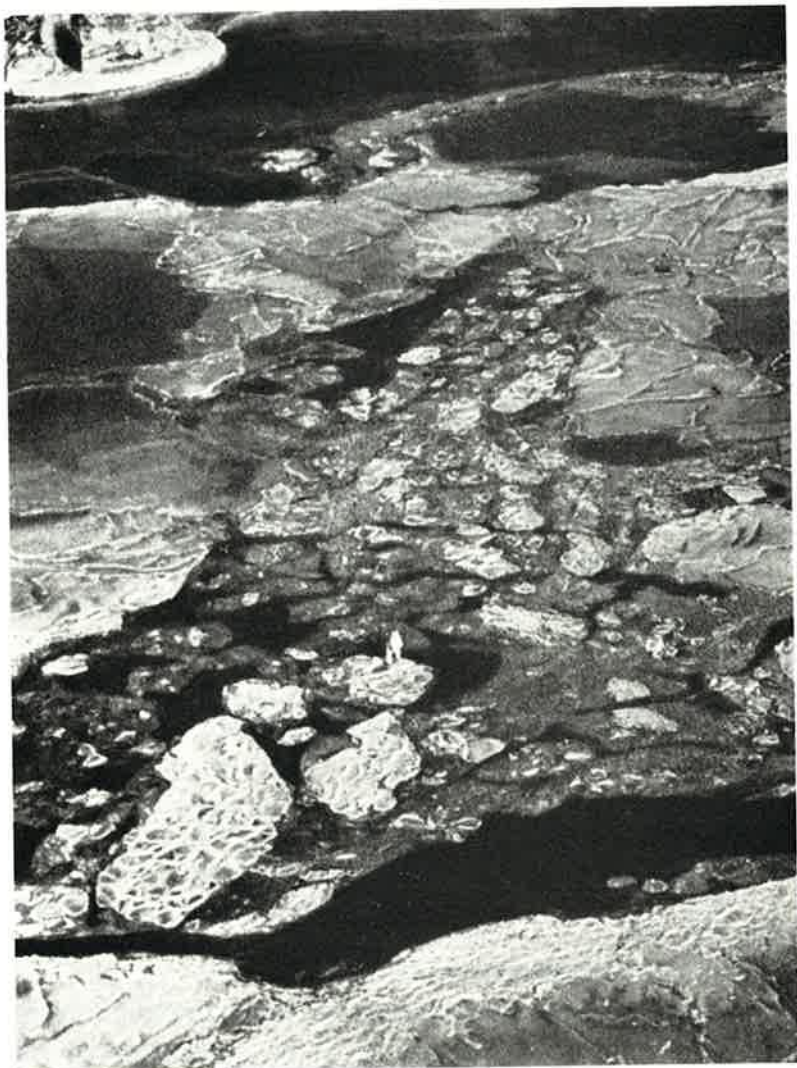
Vestspetsbergens fjälltoppar avtecknar sig skarpt mot den ljusa midnattshimlen. Till höger om oss ser vi den karaktäristiska fjällsilhouetten på Prince Karls Forland. Nedanför till vänster vid vattnet en klunga mörka byggnader mot den vita snön — Ny Ålesund. «City of Oslo» har redan landat. En man på Isfjord radio talar med en man, som står på flygplatsen i Longyearbyen. «Så snart de landat skall jag ta mej en kopp kaffe och gå och lägga mej», säger han.

Isfjorden är helt täckt av is. Vi ser «City of Oslo» stå par-

kerad på landningsbanan, men der finns nog med plats för oss att landa ändå. Verkstadschefen i Store Norske Spitsbergen Kulkompani står och väntar på oss och hälsar velkommen till Svalbard. Han hjälper oss att förtöja planet, det röda plastfodralet sätts över motorhuvun, våra väskor sätts in i hans bil och så kör han oss til Funksjonärsmässan, där vi skall bo. I köket sitter Einar, Thor och Thomas Danielsson redan bänkade kring ett bord och låter sig väl smaka. Ägg och bacon sprider en ljuvlig doft i köket. Bröd, ost och många slags smörgåsmat får vi till. Klockan är över 1 på natten.

«Vi har inte haft ett sådant vidunderligt påskväder här på femton år», säger man i Longyearbyen, och visst är det strålande vackert. Men över norska kusten ligger mycket dåligt väder, ingen start idag, men vi har ingenting emot alls att vänta här några dagar. Det finns så många intressanta och vänliga människor att tala med och mycket vackert att se och fotografera. Vi får låna en bil av Svalbards ende taxi-chaufför och vi kör runt på sightseeing. På kvällen kommer många tillbaka, som varit ute på påsketur, de flesta på snöscooters, den moderna hundsläden. Överallt i arktis har vi sett snescooters. Det är snart slut på tystnaden och stillheten också i polarområdena.

Idag tisdag är vädret bättre i Norge. Vår färdplan slutar i Tromsö. De bägge planen startar alldeles efter varandra. Startbanan är verkligen fin nu, men om några veckor börjar den mjukna och töa upp och i slutet på maj går den inte att landa på längre. Kanske Longyearbyen har fått en permanent flygplats nästa gång vi gör en polartur över Svalbard? Thor flyger in över Vestspetsbergen med «Spirit of Oslo» medan vi följer vestkusten söderut på 25 meters höjd för att se efter isbjörn. Överallt ser vi spår efter stora och små isbjörnsrabbar men ingen björn. Vildren ser vi ett par gånger och mycket fågel. Om 10 minuter är vi vid Sörkapp, snart har vi flugit tvärs över arktis utan att ha sett en isbjörn! Plötsligt ropar Kurt: «Där är en!» Och verklegen! Björnen gömmer sig först mellan några isblock, springer sedan ut på

— *En stor praktfull björn är det ute på glansisen vid Sörkapp.*

glansisen. Vi dyker och cirklar. Så stannar han och står stilla och tittar upp mot oss. En stor praktfull björn är det, nosen avtecknar sig som en svart knapp i ansiktet. Det är alltså inte

sant att björnen lägger labben över nosen, då fara hotar! Vi tar flera bilder och känner oss mycket nöjda, då vi återupptar flygningen söderut. «Spirit of Oslo» har också sett en massa spår, men inte lyckats upptäcka någon björn.

Isen ligger nästan helt fram till Björnöya. Det är visst ett ovanligt vanskligt isår i år. Vi gör ett par svängar över stationen på Björnöya för att ta bilder och ger positionsrapport till männen där nere. Nu ligger 3 timmars flygning över öppet hav framför oss. Gummiflotten ligger alldeles bakom våra säten. Motorn hackar flera gånger. Alla motorvärden är normala, och vi antar att det kommit vatten i bensinen trots att all bensin vi fått har filtrerats.

Fjällen i Troms stiger fram välkomnande ur horisonten. Så härligt det känns att se land efter en lång överhavsflygning! Det ligger ett molntäcke inne över land, vi går ner och flyger in under detta. Trafikledningen i Tromsö meddelar, at «City of Oslo» har landat. 41 timmar har vi sammanlagt varit i luften från Fairbanks fram till Norge. Nu återstår bara 10 minuter att flyga och polarflygningen är slut. Speciellt Kurt är glad över det. Han har nämligen, tack vare min oförmåga att helt förstå danska, fått upprepa allt han sagt till mig både två och tre gånger under hela turen!

Vi får tillstånd att flyga direkt in på banan och landa. Efter sättningen andas jag ut lättad. På en kulle vid sidan av landningsbanan hade jag nämligen upptäckt en liten klunga människor, som antagligen skulle ta bilder av landningen. Det hade då varit förargligt om planet landat med stora hopp, som det gör, om man sätter ner planet på alla tre hjulen samtidigt, istället för bara på huvudhjulen först.

Det visar sig vara alldeles svart av folk framför stationsbyggnaden. Jag är helt överväldigad av mottagandet! Ur mängden av åskådare lösgör sig en lång man, som visar sig vara Tromsö ordförare, Kåre Nordgård. Han ger mig både kram och blommor och en inbjudan till middag som kommunen ger för oss på kvällen. Tack, Tromsö, för alla blommor och det varma mottagandet!

Vannledningsdalen opp til høyre fra funksjonærbyen.

Under raset

Av telegrafbestyrer Finn Albert.

Det var blitt vår i Longyearbyen. Vinteren hadde vært sur og kald med temperaturer helt ned til under minus 40. Nå skinte solen over snehvite fjell og vidder og det var ønskevær for en lang skitur, som kunne få bort litt av den gustne vinterfarven etter mørketiden. Om en ukes tid kom avløsningen og vi skulle tilbake til hjemlige trakter.

Vi var to mann som la i vei, dessuten hadde vi med os hunden Sambo, en stor Newfoundlender.

Meningen var å gå opp Vannledningsdalen og over Lars-

breen opp til toppen av Longyearbreen og derfra få en fin utforkjøring ned i dalen igjen.

Det tok oss ca. tre kvarter før vi var oppe på den første flate delen av dalføret. Oppe i venstre side er det en stor isvegg. Vi gikk opp dit for å ta noen fotografier og var da temmelig langt oppe i dalsiden. For ikke å tape høyde fortsatte vi i den bratte skråningen. Jeg gikk foran og kameraten og hunden 10—15 m bak.

Plutselig merker jeg at hele underlaget rører på seg. Jeg får kastet et blikk oppover og ser at sneen har løsnet helt oppe ved toppen. Hele dalsiden er i bevegelse. Jeg roper bakover: — Renn unna, det kommer ras!

Løse klumper var allerede begynt å rase nedover, så jeg klarte bare halvt å vende. Bindingen på den venstre skien var litt løs, så det var vanskelig å manøvrere når klumpene la seg oppå. Sneen var tung og kram. Likevel klarte jeg å holde meg på bena nokså lenge og fulgte med raset nedover, men til slutt begynte sneen å bygge seg opp over meg bakfra, og jeg falt forover og ble presset ned av snetyngden. Det var et voldsomt press. Jeg ble liggende som i en skrustikke fra bena og opp til nakken. Munnen og nesen var fullpakket av sne og jeg følte det som om jeg skulle kveles. Brystkassen hadde nesten ikke mulighet for utvidelse. Musklene arbeidet og slet, men kroppen rørte seg ikke.

Omsider smeltet sneen i nese og munn og jeg slappet av og ble liggende der i mørket, mens alle mulige tanker for gjenkom hodet. Av og til ropte jeg på hjelp, for under oppturen hadde vi passert noen unge damer som også var på tur opp gjennom dalen, og hvis de skulle til fjells måtte de komme forbi stedet hvor vi lå. Men det viste seg siden at de hadde snudd og gått hjem igjen.

Det ble kaldt, for under oppturen hadde jeg åpnet skjorte og anorakk i halsen, så sneen trengte seg inn mellom klærne og kroppen.

Slik som jeg lå i raset hadde jeg falt med den ene armen under haken, så venstre hånd lå i høyde med hodet. Jeg mer-

ket at jeg kunne røre på hodet og hånden litt, men albuen satt fastklemt. Hvor jeg lå i terrenget hadde jeg ingen anelse om, men at jeg var kommet langt ned, det visste jeg, for det var ingen bevegelse i sneen etterat jeg var blitt låst fast.

Jeg kunne vel ha ligget der bortimot et par timer, da jeg kjente at det var blitt litt romsligere rundt albuen og nakken. Kroppsvarmen hadde tint noe av sneen.

Etter en del arbeide fikk jeg venstre arm løs. Jeg følte over hodet, og til min forundring kjente jeg at sneen ga etter og at det strømmet lys ned. Det gav håp. Jeg fortsatte å rope på hjelp og prøvde å få vekk mere sne.

Armen fikk etterhvert større bevegelse. Det viste seg at det lå store sneklumper over hodet. Jeg løftet og løftet på klumpene, men når jeg tok armen ned kom de tilbake igjen. Endelig lykkedes det med en kraftig dytt å få vippet klumpene over kanten. Jeg så blå himmel over meg og frisk luft strømmet ned i hullet. Det var en herlig følelse. Jeg satt ennå fast med hele kroppen og det var ca. 1/2 m opp til overflaten. Men jeg fortsatte å arbeide med kanten foran meg og til slutt ga den også etter og jeg så den andre siden av dalen.

Hvordan jeg langt om lenge fikk løs den andre armen fra skistaven husker jeg ikke, men til slutt hadde jeg hele overkroppen fri og med begge hender gikk det lettere å få gravd bort sneen.

Heldigvis hadde jeg mistet den ene skien og en skistav før jeg ble låst fast, og etter den lange tiden i raset hadde sneen smeltet litt rundt meg, så jeg kunne bevege foten etter at jeg hadde fått bort sneen ned til lårene og fikk lirket av den andre skibindingen. Dermed var det gjort, og jeg fikk slitt meg ut av sneens favntak. Jeg fikk også ut en ski og en stav av hullet.

Det var litt av et syn som møtte meg der jeg stod og så meg omkring.

Den før så hvite flaten så nærmest ut som en slagmark, med snehauger og klumper utover.

Jeg så ikke noe tegn til kameraten og hunden. Men det var langt ned til bebyggelsen, og i stedet for å hente hjelp bestemte jeg meg for å lete selv. Med den avstanden vi hadde før raset tok oss visste jeg så noenlunde hvor jeg skulle lete.

Det tok ikke lang tid før jeg fant en vott. Jeg stakk forsiktig med staven i sneen rundt omkring og ikke lenge etter støtte jeg på noe. Så begynte jeg å grave og fikk fort bort den øverste sneen, og der stod han så å si loddrett opp.

Jeg snakket til ham, men han reagerte ikke. Da jeg kom ned til hoftehøyde så jeg at det var liv. Munnen beveget seg og det kom noen usammenhengende ord, men det varte ikke lenge før han kom til seg selv og sa at nå kunne jeg ta det med ro for alt var i orden med ham. Omsider var han også oppe.

Mens vi sitter der utslitt etter timers mas og slit, kom jeg til å tenke på hunden og spurte om han hadde sett noe til den før han gikk ned.

Han fortalte da at han hadde hørt klynking like i nærheten etter at han ble begravd. Igjen stikker jeg med staven, og finner hunden også, langt nede i hullet, ca. en meter inne i sideveggen — i live — den også.

Jeg får gravet den halvveis fri. Den sliter og arbeider og hjelper til, og snart er den løs og fyker opp av hullet og rett ut av rasområdet. Den setter seg på en fjellknaus lenger borte.

Vi rusler bort til den og slenger oss ned og hviler ut.

Denne gangen gikk det altså godt. Hellet var med oss. Hadde jeg kommet bare 10—20 cm lenger inn i raset hadde vi ikke hatt noen sjanser.

Maleriet i Skokloster slott i Sverige, datert 1634.

Abr. Speeck's maleri av hvalkokeri

Av direktør Svein Molaug, Norsk Sjøfartsmuseum.

I det svenske slottet Skokloster er et maleri som viser en hvalfangststasjon. Dette maleriet er signert Abr. Speeck 1634. Viser det et bestemt landskap? Er det i tilfelle laget på grunnlag av egne skisser? På baksiden står det skrevet med en annen hånd og antakelig i nyere tid Jan Mayen, så denne innskriften hjelper oss lite.

I et brev fra dr. philos. Bryolf Helner skriver han at maleriet forekom i et inventarium fra 1728 fra Skokloster, og det hang da på samme plass i Østre trappen som det gjør nå. Helner antar at det må ha hengt der siden Wrangels tid. Etter tradisjonen ble det sammen med 4 andre malerier tatt fra Kronborg slott under Karl X Gustavs tid.

Maleriet viser et hvalspekk kokeri som ligger ved en fjord. Man ser ut mot det åpne havet. I billedets venstre del ser man en ø og bak denne landet på andre siden av fjorden. Det er snødekket, og et høyt fjell reiser seg steilt opp nær billedkanten. Fjellet kan minne om Beerenberg på Jan Mayen. Men hvorledes stemmer dette med kokeriets plassering? Magister Søren Richter fikk se en kopi av bildet og mente at fjellet kunne være vulkanen Beerenberg, men kokeriets plassering stemte ikke på noen måte. Han hadde gått langs stranden av Hvalrossbukta og vært spesielt oppmerksom på eventuelle rester etter kokerier, men han hadde ikke sett noen. Kokeriruinene finner man i Engelskbukta og landskapet ser ikke slik ut derfra.

I Rijksmuseum i Amsterdam er et maleri datert 1639 med samme motiv. Det er malt av Corn. de Man som var født i året 1621. Det skal forestille de hollandske kokeriene på Jan Mayen. Dette maleriet er så likt det som Abr. Speeck har signert 1634 at enten har de Man brukt Speecks maleri som forbillede eller så har begge hatt et felles forbillede. Er det siste tilfelle, er billedenes kildeverdi sterkt redusert.

På Speecks bilde vaier det danske flagg både over landstasjonens hus og fra 2 skip som ligger i fjorden. Det er tydelig at det er om å gjøre å markere den danske virksomhet innen hvalfangsten. Nå hadde ikke danskene noen landstasjon på Jan Mayen. Derfor er det lite rimelig å tro at bildet skal forestille Jan Mayen. Siden bildet etter alt å dømme i sin tid hang i Kronborg slott, har det vært kongelig eie. Det er ikke så usannsynlig at det har vært laget for Christian IV, og at dets utforming har fått preg av en spesiell politisk hensikt hos bestilleren.

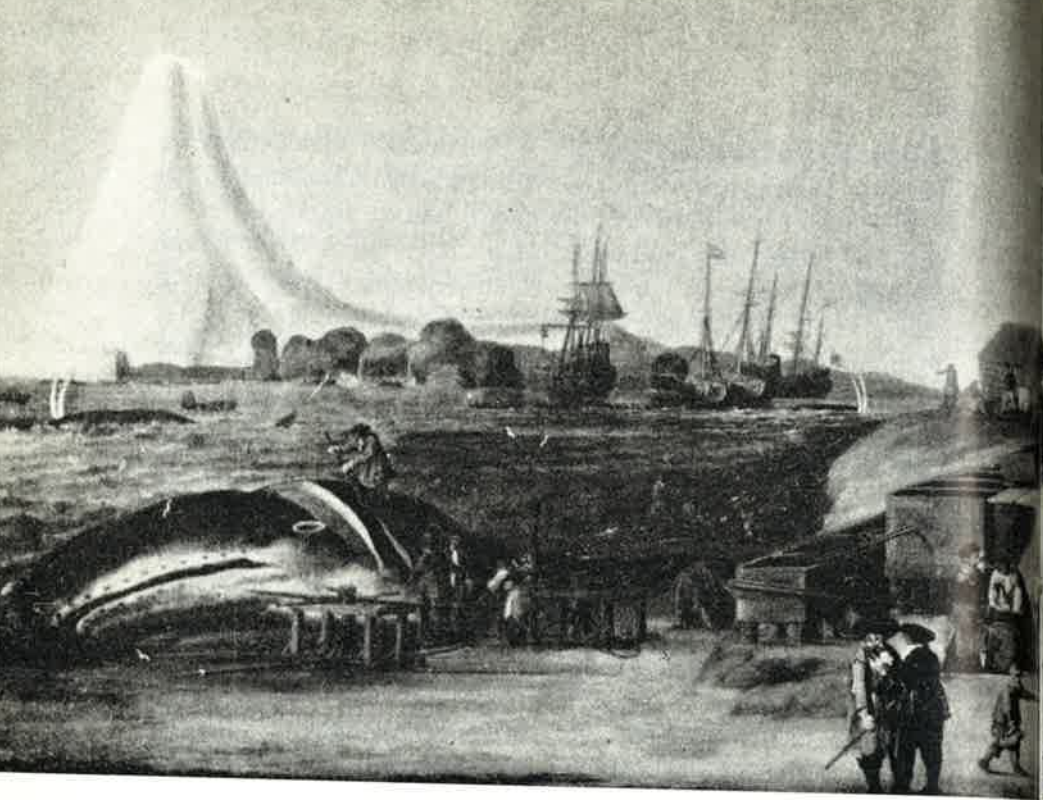
Sune Dalgård har i sin bok «Dansk-Norsk Hvalfangst 1615-60» inngående behandlet Christian IV's Svalbard-politikk. Kong Christian søkte alt fra hvalfangstens begynnelse ved Svalbards kyster å forsvare rikets rettigheter til øygruppen, og han klarte å slå en kile inn i hollendernes og engelskmennenes monopol på hvalfangsten der. Dels ved å sende en flåte-

avdeling oppover, dels ved sterk diplomatisk virksomhet og kanskje mest ved å stimulere tvillingrikenes handelsmenn til å investere i hvalfangsten, oppnådde han at Danebrog stort sett ble respektert på fangstfeltene. Det var dog en latent spenning, og etter at engelskmennenes styrke var svekket, og Christian IV ikke lenger kunne spille på motsetningsforholdet mellom dem, ble det vanskeligere å hevde sine rettigheter overfor Holland.

Mellom 1619 og 1622 hadde Christian IV personlig investert i hvalfangst på Svalbard. Kongen hadde sin spekkovn på Smeerenburg, et børseskudds avstand fra Amsterdamovnen. Etter 1622 fikk den energiske København-kjøpmann Johan Braem hånd om den danske hvalfangst. Han gikk i kompaniskap med biskayiske hvalfangere som skulle fange med pass fra den danske konge. Dette endte med at det danske telt på Smeerenburg ble plyndret og de biskayiske skutene ble jaget bort. På grunn av Christian IV's uheldige disposisjoner i krigen, måtte hans diplomater forhandle fra svake maktposisjoner. Etter hvert kom den danske hvalfangst til krefter igjen.

Det ble maktpåliggende å hevde den juridiske rett til områdene på Svalbard, og man forsøkte seg på mange måter. Typisk er det at danskene kalte Mauritius Bay (Smeerenburg) for Christianshavn og at hele Spitzbergen ble kalt Christiansbergen. Robbe Bay (Kobbefjorden) ble kalt Københavns Bay. Johan Braem forsøkte seg på hvalfangst ved Smeerenburg (Mauritius Bay) i året 1631, men dette året ble fellesskapet med hollenderne der definitivt oppløst.

I 1632 var forholdet mellom hollenderne og dansken Braems skuter på bristepunktet. Dette året gjorde de to biskayiske fartøyene, som Braem hadde kontrakt med, landgang på Jan Mayen etter at hollenderne var dradd derfra. De herjet med hollendernes fangststasjon der. De ødela bygninger, fangstbåter og hva de fant. Skadene ble anslått til 200.000 gylden. Det var mange penger i den tiden, og det ble langvarige forhandlinger om skadeserstatning. Allikevel ga Christian IV

nesten demonstrativt tillatelse til Johan Braem å drive hvalfangst på Svalbard i 1633. Sune Dalgård gir en plausibel forklaring på hvorfor hollenderne ikke betalte med samme mynt.

Det som har interesse i forbindelse med billedet er at det antakelig er bestilt dette året, og at Speeck har fått i oppdrag å vise dansk hvalfangst på Svalbard. Det har neppe vært kongens hensikt å hevde noen rettigheter på Jan Mayen. Dessuten ligger der ikke noen øy slik til at man kan se Beerenberg på andre siden av en fjord.

I drøftelsen av maleriene skriver Sune Dalgård at landskapet nærmest må betraktes som fantasi, og at likheten med Beerenberg ikke er noe å bygge på. Dalgård skriver side 257 i sitt verk at «Høist sandsynligt» viser Speecks bilde «den Danske fangststation i Københavns Bay og det liv, der rørte seg her i fangstens blomstringstid». Geologen Audun Hjelle

Corn. Willemsz. de Mans maleri «De Traankokerijen op Jan-Mayen-eiland», i Rijksmuseum i Amsterdam, datert 1639.

gjorde meg oppmerksom på restene av et hvalkokeri i Kobbefjorden, og sammen med deltakerne fra Oslo Undervannsklubb i Norsk Polarinstitutt's sommerekspedisjon 1966, ble anlegget målt opp. Der var bare én dobbeltovn der. Dessuten ligner naturen der ikke på noen måte den man ser på bildet. Anlegget ligger på en ganske smal strand på sørsiden av fjorden. Fjorden er trang, og omgitt av nokså jevnhøye fjell. Det kan ikke være Kobbefjorden (Københavns Bay) som er gjengitt. Anlegget der var alt for lite.

Tilbake står da Smeerenburg. Her passer naturen ganske bra. Riktignok er der ikke noe Beerenberg i nærheten, men fjorden ligner faktisk på Danskegattet, og med noen velvilje kan man oppfatte øen på maleriet som Likholmen. Bakgrun-

nen kan forestille fjellene vestenfor Virgohavn, selv om de etter tidens stil har fått fantastiske former. Her på Smeerenburg var det mange dobbeltovner, og de lå på en slette som ligner den på billedet.

Det kan tenkes at maleriet skal vise den danske stasjon på Smeerenburg, og at Danebrog vaier så demonstrativt over alt, har nok hatt sin politiske betydning. Over akterenden på skipene vaier dessuten et rødt flagg med en arm som holder en krum sabel. Dette er antakelig et våpenmerke, men det er ukjent hva det representerer.

Er ovnene en tro gjengivelse av dem man brukte på Svalbard? De har nok det til felles med fjellene, at de er præget av adskillig fantasi. De store rampene som fører opp til kokekjellene, de høye pipene og de flotte plattingene som arbeidsfolkene står på når de koker spekket, er nok en overdrivelse.

Allikevel gir maleriet en mengde detaljer som er av stor verdi. Vi ser hvorledes spekket hakkes opp ved bord, hvorledes det smeltes og hvorledes det has i kjølekarene og deretter i tønnene. Alt er forstått, det er bare litt for gjøvt. Navnet Speeck kan bringe tanken hen på hvalspekk og at kunstneren har tatt navnet etter at han har deltatt i hvalfangsten. Når man allikevel har litt vondt for å godta at Abr. Speecks maleri er laget etter egne skisser, så er det p.g.a. overdrivelsene i fremstillingen av ovnene. Hadde han selv laget skisser av dem, ville de sikkert vært mer i samsvar med det man forestiller seg når man ser ruinene av anleggene på Smeerenburg. Det rimeligste er å anta at det har foreligget et stikk eller en tegning av anleggene på Smeerenburg og at Abr. de Speeck har benyttet dette og gjort det noe flottere enn originalen. Maleriet er kanskje den mest levende skildring vi har av selve livet på Svalbard, men det forteller kanskje også noe om den politiske aktivitet som var bakgrunnen for den hektiske foretagsomheten der oppe i 1630-årene.

Forfatteren og hans telt i ødemarken.

Teltliv i Alaska

Av lektor, cand. real. Odd Lønø.

Min oppgave var å studere villreinen i Nordvest-Alaska i et område så stort som hele Sør-Norge. Jeg måtte skyte minst 7 rein i måneden ved siden av flyobservasjoner og annet arbeid. Vanligvis skjøt jeg 3—4 rein i hver leir. Av hvert dyr måtte jeg ta mål og prøver som ble sendt til universitetet og til et laboratorium for radioaktiv analyse. Kjøttet som ble til overs, delte jeg ut til eskimoene, noe som gjorde meg mektig populær.

Det var 17. januar, og det var ikke så lang dag her ved polarsirkelen. Flyveren som jeg brukte, Nelson Walker, var lommekjent i området, noe jeg også begynte å bli. Etter en liten flytur havnet vi i Squirrel-dalen, hvor vi så omtrent 9000

rein. Vi landet på et vann hvor det var mye rein i nærheten. Nelson hoppet ut og ble stående i laussnø til langt opp på låret. Han kunne nesten ikke bevege seg. Jeg fikk på meg skiene, og etter å ha laget et spor gikk det greit å få utstyret ut. (Eskimoene i Kotzebue satte store øyne når jeg tok meg en skitur rundt landsbyen. Eskimoene står på hundesledene eller bruker truger, ski forekommer ikke.) Nelson forsvant snart over fjellene i vest. Det var ikke mer enn 25 min. flytid til Kotzebue. Så nær hadde jeg ikke hatt leir før.

Det gikk etter den vanlige oppskriften å sette opp teltet. Først trakk jeg rundt med skiene, så med bare støvlene, og til slutt flatet jeg det hele ut med skiene. Oppå dette la jeg et bra lag med granbar.

Landskapet her i bunnen av dalen var store, bare flater med noe skog langs bekker, elver og vann. På disse steder tiner tundraen slik at skogen kan vokse. Trærne, mest gran, vokser til en høyde av 4-5 meter.

Rett nord for teltet var en flokk rein. Jeg ville forsøke meg på dem. Det ville være bra med litt kjøtt til kvelds. Jeg stilte på reinen etter vinden, dekning i terrenget og ikke minst etter snødybden. Jeg kom på 40-50 meter, men da jeg skulle ta de siste skrittene for å komme i skytestilling, satte flokken skremt avgårde. Det ble pannekaker til kvelds. For å ha minst mulig med i flyet tok jeg aldri mer mat med enn for 4-5 dager. Taktikken var å skyte rein så fort som mulig og leve på mest mulig kjøtt.

Dagen etter var det samme været. Omkring \pm 20 grader og lite vind. Jeg fikk bare en reinkalv på formiddagen. Jeg måtte skyte 1 okse, 3 simler og 3 kalver hver måned. Alt dette ville jeg ha unna på denne leiren for å få bedre tid til omfattende flyobservasjoner i tiden framover. På ettermiddagen gikk jeg østover og så ikke noen før jeg hadde gått mange kilometer. Det var en flokk på 7-8 stykker. De stod på en flate og grov etter lav. Jeg kom opp på en haug 100 meter unna. Her måtte jeg fram til noen små graner for å få skyte. Men på toppen av haugen var det et søkk med et lite vann i bunnen med

masse busker rundt. Jeg kunne ikke komme fram på nord-siden av søkket, reinen ville se meg, og det samme ville skje på sørsiden. Jeg måtte tversover. Jeg kjørte ned i søkket og forsvant til magen i snøen mellom buskene, bare dyp laussnø blandet med kvist. Stavene forsvant helt uten å gi noe støtte. Jeg forsøkte å komme meg opp ved å trække snøen sammen og så ta et tak videre. Det samme hendte om igjen. Så tok jeg skiene av, da måtte det vel bli lettere å komme gjennom all denne kvisten. Jeg svømte til armene i snø med geværet på ryggen. Det var håpløst. På med skiene igjen. Det gikk langsomt framover, og jeg ønsket jeg hadde vært en elg med lange bein, skjønt den også ville vel hatt sine problemer nede i dette hølet. Jeg var forbanna, varm og svett så det rant. Kneiiken på den andre siden, opp mellom all kvisten var verst. Men endelig var jeg oppe, og jeg kom lett fram til den grana jeg hadde sett meg ut. Her lå jeg og roet meg mens jeg så på reinene som beitet og så meg ut dem jeg ville ha. Det mørknet nå, og jeg kunne ikke vente for lenge. Det smalt, og den første ramlet overende. De andre så opp, men ble rolig stående. Tre til fikk samme skjebne. Ser reinen ikke skytteren, aner den ikke hva som foregår og kan som i dette tilfelle bli stående. De andre forsvant først da jeg reiste meg. Jeg flådde ut bena og kappet hodene og drog alt i en haug så de skulle fryse minst mulig i løpet av natten.

Jeg kom tilbake til teltet i nydelig måneskinn. Det er stemning over et slikt frossent vinterlandskap. Fjellene tegnet seg tydelig mot den stjerneklare vinternatten. I dalen laget skogen mørke band mot den hvite snøen langs bekker og dråg. Selv om jeg nå i vinter hadde sett dette mange ganger, ble jeg stående og beundre landskapet en stund før jeg krøp inn i teltet.

Det første var å lage mat. Som vanlig steikte jeg reins-hjerter. Med en gang jeg flår reinen, skjærer jeg ut hjertet og kutter det i passende biter og fryser dem. Så lempes alt opp i sekken. Denne taktikken lærte jeg meg i den første vinterleiren min. Jeg skulle steike hjerte. Først forsøkte jeg

å skjære det beinharde hjertet med kniv. Så la jeg det på en stubbe og hogg til med øksa. Kjøttflisene skvatt i alle retninger, og jeg fikk jobben med å fomle rundt i snøen etter biter av alle størrelser.

I teltet hadde jeg godt lys fra en petromakslampe, men da det er brysomt å ligge og bla med votter, ble det som regel ikke så mye lesing. Det var bare i toppen av teltet at det var over null grader. Fra en meter over bakken og ned var teltet dekket av flotte rimkrystaller. Rimet vokste i tykkelse fra dag til dag, og etter en uke kunne jeg riste av en full bøtte.

Om morgenen stod jeg tidlig opp og drog av sted for å flå ferdig. Rever hadde vært på besøk i løpet av natten. De hadde selvfølgelig spist lever og nyrer, det som skulle til laboratoriet. Kunne de ikke heller spist kjøtt som jeg hadde overflod av, de slynglene! En rev, kanskje en av dem som hadde holdt kalas i natt, kom ruslende et stykke borte. Den fikk sin siste reis til laboratoriet i Hanford for å bli undersøkt for radioaktivitet. Så var det å bære alt til teltet, flyet kunne ikke hente noe her. Jeg hadde et fint spor nå, og det ble stadig bedre. Rein var det ikke å se, derimot så jeg to rever til og tre ulver. Ulvene løp i skogkanten et stykke borte, og de hadde det ikke lett de heller i all laussnøen. Jeg skulle hatt noen av dem, men disse oppdaget nok meg lenge før jeg så dem. (Senere fikk jeg to ulver i Squirreldalen.

Det ble mildere. Noe tåke la seg i dalen. Månen lyste over det hele gjennom en svak dis. Her kom antagelig væromslag. Jeg bestemte meg til å ta mest mulig hjem mens jeg hadde det fine sporet, men ved midnatt krøp jeg inn i teltet. Det var ennå et par borer igjen, men jeg var trøtt og sliten. Det var jo ikke bare kjøttet som skulle bæres, men med alle prøvene ble det praktisk talt hele dyret.

Om natten begynte det å føyke. Sporet var helt vekk da jeg gikk ut for å ta hjem de siste børenene. Det er moro å gå på ski, men ikke når en må vasse i timevis i laussnø. På tilbaketuren fikk jeg se flere store flokker rein noen kilometer på

den andre siden av teltet. Jeg bestemte meg til å jakte på dem i stedet for å bære i all denne laussnøen.

Etter mye kroking kom jeg nær en flokk på et par hundre dyr. Jeg var i en lignende situasjon som sist, men ingen skulle få meg til å svømme gjennom alle disse buskene i laussnøen. Noe annet måtte prøves. Jeg tittet forsiktig fram. Reinene måtte ane at det var noe i nærheten. De nærmeste trakk langsomt unna. De kunne umulig se meg, og vinden var gunstig, men likevel skottet de nærmeste mot det stedet jeg stod gjemt. De nærmeste satte de andre i bevegelse. De gjorde en stor bue. Beregnet jeg riktig nå, så ville jeg ha sjanser. Jeg gikk til siden med god dekning og la meg ned. Det tok sin tid, men jeg hadde tid til å vente. Så endelig kom de. Først kom en forsiktig, snuste og sparket litt for å finne lav — så 20-30 til. Det var fortroppen dette. Jeg så meg ut dem jeg ville ha, men måtte passe på å skyte slik at jeg ikke såret dyr på baksiden hvis kula skulle gå tvers igjennom. Tidligere hadde jeg to ganger skutt to rein i ett skudd på den måten. Jeg skjøt. Laussnøen laget en sky så jeg kunne ikke se om jeg hadde truffet. Men etter noen sekunder falt den jeg hadde siktet på. Hele flokken sto stille, bare enkelte tok noen skritt. To til måtte ned, så var det slutt for denne gang.

Det tar sin tid å flå, måle, merke og putte prøver i plastposer, og det var mørkt innen jeg begynte på hjemveien. Det er ikke så helt enkelt å finne et telt i et ukjent terreng i mørke, snøføyke og laussnø. Men det gikk, og glad var jeg da jeg krøp inn i teltet.

Neste dag ble det gradvis mildere, og da jeg kom til teltet om kvelden, var jeg våt. Anorakken hengte jeg på en buske, jeg ville ikke ha den inne i teltet. Med en gang jeg fyrte på primusen, begynte det å dryppe av teltduken. Jeg skyndte meg å steike et hjerte og krøp i soveposen og trakk meg vekk fra den klissvåte veggen.

Kulde var mye bedre enn dette. Og kulde fikk jeg også. Tidlig på morgenkvisten da jeg våknet, var alt beinfrosset. Teltet var stivt. Primusen ville ikke tenne. Jeg brukte som de

andre her i **Alaska bensinprimus**. I sterk kulde vil ikke bensinen fordampe i dysen og renner ned i bunnen av apparatet. Er en ikke oppmerksom på dette, så får en seg en alvorlig forskrekkelse. Min forgjenger brente ned teltet sitt på den måten. Jeg holdt på å gjøre det samme en gang, ingen hadde sagt et kløyva ord for å advare meg. En liten forvarming av brenneren måtte til, og det var fyr på primusen. Men så var det å komme seg i støvlene. De lå stivfrosne i et hjørne. Jeg hengte dem helt opp i toppen av teltet, der var det varmest. Etter mye strev og forbannelser kom jeg endelig ned i støvlene og fikk på meg et panser av overtrekkbukser. Jeg forsøkte å ta på meg anorakken, men det ispanseret slengte jeg tilbake. Likevel var jeg ikke kommet mere enn hundre meter fra teltet, så forstod jeg at uten anorakk gikk det ikke. Det var 35 kuldegrader, klart vær med bris og noe føyke. Kulda gikk tvers gjennom den halvtørre, isete genseren. Jeg tok en pinne og banket anorakken mot en trestamme til den kunne trekkes over hodet.

Avtalen var at Nelson skulle komme i dag hvis været var all right. Ved middagstider dabbet vinden av, og det varte ikke lenge før jeg hørte flyet. Nelson hadde skiftet til bredere ski på flyet nå, så det fløt bedre. Vi lastet det fullt av prøver og kjøtt. I morgen skulle han komme igjen og hente resten. Men så begynte moroa. Nelson kjørte med vinden nedover vannet for å få starte mot vinden. Propellen virvlet opp en masse snø, og vinden blåste like fort nedover som flyet kjørte. Jeg så bare en mektig hvirvlendet masse av snø, og etter 150 meter var det stopp. Jeg gikk ned. Der satt en fresende og bannende Nelson og dro i nålene på instrumentbordet. Han klarte ikke å rikke en eneste en enda han tok spenntak med begge bena. Alt var frosset fast, og mye is var det i motoren. Nelson var i krigshumør. Flyet måtte tømmes, bikkes rundt så det kom mot vinden og så lastes igjen. Så rigget vi til presenning og nødvarmer, en stor primus, for motoren. Langt om lenge fikk vi alt til å fungere, og Nelson freste bortover snøen. Vinden hadde lagt opp fonner, flyet skvatt fra topp til

topp. Endelig var det oppe. Jeg pustet lettet ut da jeg så det forsvant opp mot fjellene. Det ville ikke ha vært noen fornøyelse å ha vulkanen Nelson i teltet. Han hadde et voldsomt temperament, noe som hans eskimokone sikkert ville være den første til å skrive under på.

Dagen etter var det fint, stille vær, og allerede tidlig om morgenen hørte jeg flydur. Det viste seg å være flyet til to eskimoer som drev med ulvejakt. En må ha spesiell tillatelse til denne jakten fra fly. I april da jeg siste hadde kontakt med dem, hadde de klart 92 ulv den vinteren. Det er 50 dollar stykket i skuddpremie, og det er mye penger for en eskimo. Utpå dagen kom Nelson, og etter to vendinger var jeg og alt mitt pikkpakk tilbake i Kotzebue.

Tre av expeditionens fem deltagare: ledaren och artikelens författare Erik Pihkala, Peter Boucht og Vilja Haapala.

Expedition till istiden

Av Erik Pihkala.

I maj 1966 startade fem fjällvana skidare från Finland en över 70 mils skidfärd över Grönlands inlandsis från Angmagssalik till Søndre Strømfjord. Det blev en färd som väntat, fylld med strapatser vid nedstigningen på västkusten, där man måste mobilisera en extra portion «sisu» för att inte stanna för evigt som djupfryst föda åt isbjörnen i packisregionen.

En bitande vind sopade fram över isviddarna. Så långt ögat nådde mot vest avtecknade sig isvallarna mot horisonten och dess blåvita yta bröts endast av uppstaplade isformationer och råkar som fångade yrsnön till för oss okända broar. Vi voro nu lämnade alena med vårt öde. Ty där nere i öst mellan

kust-fjällen var på återtåg från oss några eskimå-hundespänn, som följt oss till iskanten. Det var den 17. maj när vi med 28 mer eller mindre svultna hundar i tre spann med slit och möda började den egentliga isfärden från Sermilikfjorden. Under vår första marchdag på inlandsisen lyckades vi lämna bakom oss 5 fattiga km. Andra dagen 7 km i djup nysnö och för blicken ogenomträngbar mjölkdimma. Men högre upp blev föret hårdare samt rutinen bättre att med på skidor samarbeta med hundarna, som naturligt vållade sine nya, ovana körare mycket bråk. Ingen eskimå säljer heller sina bästa hundar åt amatörer.

Den ovanligt tidiga våren betydde att det fans mycket magra och utsvältta hundar till salu. Vi blevo strängt varnade för hundarna av grönlänningarna. För hundarna duger nog människan lika väl som di spisar varann til föda — farran är så mycket större ju tröttare människan är, lydte det i varningen. Nå, tusen varnande ord ringde i våra öron innan vi startade. Vi var ute på tok för tidigt . . . vi var allt för gamla o.s.v. Många av varningarna visade sig tack och lov ogrundade. Nu gick det mycket bättre att stiga upp på isen en på sensommaren 1965 då jag gjorde en rekognoserings-färd till östkusten.

Den tidiga starten var en stor fördel. Kylan blev aldrig vår värsta fiende, utan den brännande solen, trots att temperaturen vissa nätter sjönk kring 50 Celsius.

Vår ålder satte heller inga krokben för oss. Det är visserligen inget fel att vara ung och rask på en polarexpedition, men när man vecka efter vecka måste släpa sig fram och besvikelser bara ramlar över en — ja då är erfarenheten en ovärderlig tillgång. Fyra av oss voro hårdade genom två krig i Karelens skogar, uppföljd av årliga strapatsrika och långa fjällfärdar. Det visade sig även att vi voro vana att vid behov klara oss med mycket mindre kalorier en den yngste i genget.

Han som engång ger sig till dessa förlamade trakter, ja han bör även taga den store Nansens klassiska ord på allvar:

Nesten hundre meter høyt isfjell i Sermilikfjorden.

Nederst: bresprekk under oppstigningen fra østkysten.

døden eller vestkysten. Vi hørde även röster över att med dagens utstyr är dett helt annat en i Nansens tid. Må så vara, män man har glömt hur denna dags utstyr bör vara. I årtal har jag studerat Nansens utstyr för polarfärdar i hopp om förbättringar. När vi voro startklara konstaterade vi en mycket minimal förbättring eller försämring, hur man tar dett. Utrustningen var god, och är man riktigt kritisk så finner man att vår utmärkta föda, nu i fjällfärd testade finska armens «Sissi» portioner, står mycket nära den pulveriserade polarmaten, pemmikanen. Sledarna blevo en aning moderniserade Nansenlede. Den lilla moderniseringen, som blev utfört genom ett misstag, var mera nack- en fördel. Som vi ser var Nansen inte bara en polarforskare utan även en god utforskare av polarutstyr. Alla moderna utrustningar och instrument som radio, decca och navigeringsapparater bätar föga i dessa förlamade isregioner — en sak som vi voro helt medvetna om när man försökte belasta oss med alla möjliga instrument. Inlandsisens besegring är en allvarlig sak för att belasta en sportbetonad expedition till en försökkanin för nutidens teknik. Bli man i nød i ett sterilt landskap, beror allt på samma faktorer som i Nansens tid. En av

våra föresatser var att fullfölja et vetenskapligt program, bl.a. mänsklig uthållighet från läkarens synpunkt under extra svåra förhållanden. Vid starten genomgick expeditionen en sträng test vid Institutet för arbetshygien som d:r Varonen sedan kontrollerade under färden, samt vid ankomsten igen till Helsingfors. Trots att vi sjunkit nästan otroligt i vikt, visade testen vid ankomsten att allmänna kondition nämndvärt stigit.

Ju högre vi kom, desto bättre og hårdare blev föret. Man kunde instämma med Grönlandsfararen Björn Reeses uppmuntrande ord till mig före starten: — Du skall finna, ~~at~~ när du kommer upp på platån är dett ikke så märkligt, utan dina skidturet i norske fjällena äro strapatsrikare! Kölden var som sakt inte så illa utan den obarmhärtigt brännande solen, som gav oss svidande brännblåsor i ansikten och läppar som sprukna lerkakor. Salvor och fett hjälpte ingenting. En tunn röd natursiden duk skyddade något litet. Cirka 70% av solljuset reflekterar mot snövidderna, och vi hade 70% förmörkade glas, 50% víd ikke solsken. Vår navigatör Christers ansikte var tatuerat med de största solskadorna.

Där på isen fans inga akademiska linjer, inga grovarbetargränser, blott en expedition. Advokaten Christer Boucht (54) fick nöja sig med att lita på den stortjugande och missvisande kompassen. Kirurgen D:r Eero Varonen från Kuopio Centralsjukhuset var nu hundspannkörare och veterinär (44 år). Forna säljägaren från Hajluoto (50), numera byggmästare, piskade fram sitt spann mellan skyskrapor som naturens ägen byggmästare utfört med ringa material — is och snö. — Livets lag är hård, sade lagpluggaren Peter (24), son till Christer, som var tredje spann föraren. — Det är min sann ikke så lätt för en mann på skidor att fjärrstyra hundarna med en 6 - 7 meters lång svingpiska, vars snodd har ägenskapen att söka sig kring egen hals och fötter. Författaren försökte som expeditionsledare hjälpa till över allt och sköta om marchledningen samt i tjocka pälskanskar be-

handla vind-, höjd-, temperatur- och barometermetare och dess avläsningar.

Våra läger blev veritabla frysboxar ju mera vi närmade oss inlandsisens tretusen meters platå. Vår högst metade punkt var 2920 m.ö.h. Desto kallare blev nätterna. På morgonen var i allmänhet både tält och hundar översnögade, och då jag på morgonen startade primusköket började iskristallerna dallra ned över sovsäckarna. Sådan blev uppvakningen morgon efter morgon. I dessa förhållanden är det inte nog att man måste uthärda snöstorm och arktisk kyla, man måste hjälpas åt, även då den fruktansvärda tröttnaden på varandra ligger på lur. De vilda hundarna vållade ideligen besvär då de rusade i hop med varann och slöt sig lösa. Då man om natten hörde dem tassa runt tältet, kom man ihåg orden: Människan duger dem till föda lika bra som de spisar varandra.

HÄGRING PÅ ISVIDDEN

En morgon då jag som vanligt kröp ut ur tältet för att fylla kastrullen med snö, och passade på att beundra färgspelet i den gnistrande soluppgången, fick jag till min förvåning i siktet ett svart-vitt föremål vid horisonten. Jag väckte genast de andra och tog kursen på kompassen. Hela tiden hade vi hållit samma kurrs, 326 grader, och nu började marchen med 282 — alltså en grov av-vikning mot söder. Vi voro nog vetna om att ca. 200 km från vestkusten till vänster om vår riktning låg en amerikansk raderstation. För oss var den ju ikke något viktigt mål, män då den nu visade sig ungefär bara en mil från oss, beslöt vi kontrolera höjdmätaren och försäkra kursen till vestkusten på stationen. Föremålet försvann om några minuter i den oändliga vitheten. Vi hoppades att om några timmar nå fram. Hundarna voro trötta, men i att vi slet och drog själv sledarna i en orkan — påminnande motvind, tillryggalade vi den dagen 27 km utan att se ett nytt skynt av det mystiska föremålet. Det började hagla misstankar mot vad jag innbillat mig, och stämningen var

ikke den bästa när vi slog läger. Kurrsen var ändrad. Mäthjulet bakom släden visade 463 km från den sista nunatoken uppe på isen vid östkusten, så det kunde nog stämma med stationen, tröstade jag mig. Haapala undrade om vi var på väg til Thule eller Kap Farväl.

Följande morgon hade vi ± 40 kanske ± 50 på natten. Samma slit. Solen brännde nya blåsor på de frostbitna kindknorna, och bloddrypande läpparna färgade röda rosor i snön. Tre dygn, ca. 70 km sedan vi sett synen, och vi stod nu intill stationen, samt förstod att vi tidigare sett en hägring av den.

— How do you do, Sir, best greetings from the Finnish Greenland Expedition from . . .

— Va fans spöke är ni? avbröt en man, som höll på att ramla från stolen, när Christer började ovanstående anmälningsärende. Flygplan kunde de upptäcka fast på hundratals mil avstånd, män hundspann och skidåkare överaskade totalt deras invecklade apparatur.

Vi visste ju inte, där vi knogade fram, att vi gorde det under U.S.A.'s presidents beskydd, då hans höghet fått skvallerbrev från Köpenhamn att hundarna skulle dö i svält och vi hade inte ens den elementäraste kundskap i navigation. (En navigatör och två finska elit-orienterare.)

Nu bad vi om att få lämna på stationen ca. 100 kilo livsmedel, då vår kurs var kollad, och det visade sig att vi hade i överflod. Även en hund, vår bästa ledarhund, donerade vi åt stationens kock, som blev förtjust i den.

I ypperligt humör lämnade vi stationen, så snön sprutade om både skidor och de två spann, som vi nu hade kvar. Vi voro ju nu vetna om att många tidningar redan skrivit våra nekrologer. 50 km per dag var den genomsnittliga dosen, och vi började hänge oss åt att hinna hem till midsommarsfirandet som vi lovat — ialla fall till vår ägen jordfästning, viskade någon av oss, som var besviken över att inget finskt försäkringsbolag vågat försäkra oss som självmordskandidater.

Natten mellan den 17 - 18. juni stod vi vid randen av inlandsisen och skådade ned över en isvärld, et ishelvete så kaotisk och söndersprucket att man kände som vattenfall av kalla kårar efter ryggen.

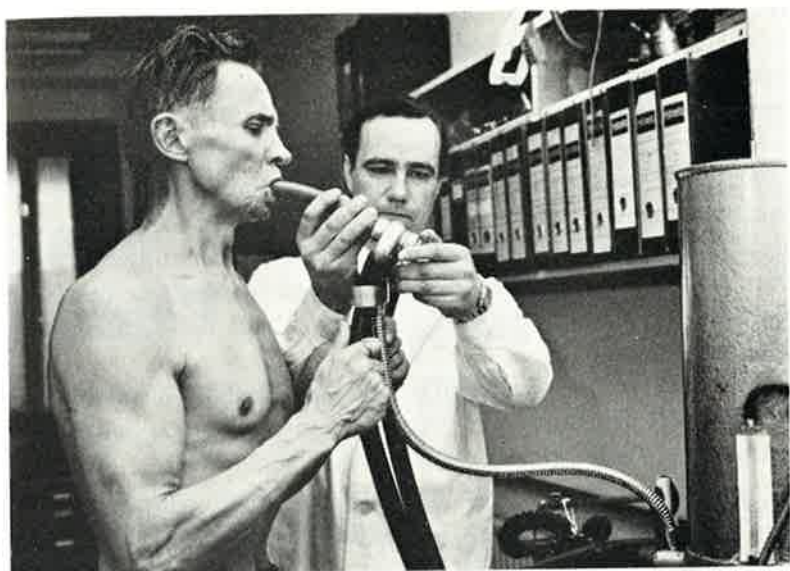
De dygn som följde var mardrömsrika. Vi balanserade på rörliga isvassa och knivskarpa isryggar och måste lyfta och bära såväl hundar som slädar över otäckt gapande sprickor. Överallt dundrade och brakade det omkring oss, när istorn höga som hus försvann i avgrunden. Vid ett tillfälle brast en isbro under mig och man sjönk en god bit tills repet om midjan spändes i ett blågrönt dunkel.

Det kändes juvligt att trampa på jord igen, men ännu var inte prövningarna slut. För att nå framkomlig väg till flygmetropolen Søndre Strømfjord måste vi över en istunga Glezer som sköt ut mot havet och var ännu mera sönder en den vi kämpat över. Det stod klart för oss att ännu hade vi mycket för oss, och nu först började kampen för livet. Nu var vi även nede i vildrenshjordarnas område, och i enlighet med vestkustens lag var vi tvungna att skuta alla våra trotjänare — hundarna — för att kunna fortsätta. En tung plikt.

DEN SISTA KAMPEN I PACKISEN

För att klara detta sista ishinder måste vi göra av med allt som vi bara kunde avstå. Slädar, tältet, kokustrutning — ja, nästan allt måste offras. Vi tillrädde en sista brakmåltid och sedan tog vi itu med isbarrikader och forssande isströmmar. Från kl. fem på eftermiddagen den 19 juli till kl 8 påföljande morgon unnade vi oss inte en minut rast, ej heller varandra många ord. Därtill fanns inga reservade krafter. Isen var i rörelse, såphal och förädisk — och utan stegjärn, isbroddar, hade man väl varit utlämnade. På ställvis var isväggarna över tio meters höga och stod tätt som järnvägsslippers. Mellan dem dånade bottenlösa isälvar. Nu gällde det att inte bli instängd i detta isinferno.

På morgonkvisten mot den 20 juni såg dett en tid riktigt mörkt ut. Vi var instängd i en isgrotta och kunde inte ens

— *Trots att vi sjunkit i vikt, visade testen att allmenna konditionen nämndvärt stigit.*

komma tillbaka. Så öppnade sig en mynning till en ca. tio meters djup och omkring meters bred spricka. Vi såg vår lilla chans. Där rann ännu bara måttligt vatten. Vi pressade oss ned i den och bundna i repet trängde vi oss fram i dess spöklika dunkel, en närvspirrande färd, där isen runt oss skakade som i jordbävning. Kl. 8.30 mynnade sprickan ut vid foten av strandfjället, och vi staplade ut ur Isunguata sermia isglezers famn. Utmattade sjönk vi ner på gruset.

Den 22 juni kl. 22.30 amerikansk tid fick en grupp amerikanska miljonär-turister ett överlopps-program på det moderna flygstationshotellet i Søndre Strømfjord, då baschefen följde oss til bords. Där stod vi i våra av isstrapatserna slitna och solutblekna kläder — skorviga i ansikten av sol, kyla och vind. Man skulle ha kunnat inbilla sig att där stod en grupp guldgrävare från Yukons ödemarker vid århundradeskiftet. Den vid startten enlikta dräckten var nu så olik. En

hade armens gråa vapenrock, som visade sig mycket praktisk under anoracken — en hade oranch färgs vindtygs byxor o.s.v. Allt överflödigt låg i packkisbältet. Män livet var i behåll. Allt annat var ju vid detta tillfället en bisak.

Det är vanske att exakt bestämma den tidpunkt då beslutet av mig gordes att gå över Grönlands inlandsis. Var dett då när jag på ägna gorda skidor av tunnläggjar lekte Nansen i sandgropen invid hemmtorpet — eller var det först då man i årtionde strövat i Nordens fjäll och ödemarker? Hur som helst . . .

Till tack för all den glädje som långfärder på skidor mig skänkt höll jag engång för länge sedan et föredrag om färder på skidor. Talet eller föredraget höll jag i Norge, skidsportens hemland. En av mina åhörare, en dansk, sade då: — Vi danskar har Eigil Knuth och norrmännen Fridtjof Nansen som skidat över Grönland.

Dett var som en utmåning åt ett gammalt skidlöparhjärta. Hansken var kastad.

Dr. Peter Wessel Zapffe:

Hvorfor døde Scott?

Sydpolareren Robert Falcon Scott ble født i 1868, og hundreårsdagen har vært minnet i England med utstillinger, foredrag, film og på mange andre måter. Ekspedisjonens tragiske forløp har naturlig nok vært omfattet med den sterkeste interesse også her i landet, og i 1961 skrev dr. Peter Wessel Zapffe en kritisk analyse, som også er tatt inn i hans samling av «Essays og epistler», som kom ut ifjor høst. Med forfatterens og Gylendal Norsk Forlags tillatelse gjengir vi artikkelen som et bidrag til forståelsen av ekspedisjonens ulykkelige skjebne og som en hyllest til de personlige egenskapene hos Scott og hans menn.

Mange har svart og mange har spurt, og hvorfor spør de? Er det så viktig å få svar? Hører det ikke til på slike færdar, at nogen blir igjen?

Interessens *pædagogiske* side er borte: Ingen vil prøve noe lignende. Men den har andre sider: Rene ulykker uteble, og restpartiet var angivelig på randen av frelse; bare 17 km sto igjen av 3000. Å finne «grunnen» til det overraskende sammenbrudd har vært en oppgave for detektiver. Endelig har Scotts dagbok, deltagernes enestående forutsetninger, deres enorme innsats, deres umenneskelige lidelser og måten de døde på, gjort hjemturen til et hjerterystende epos, en viljekraftens og sjelsstorhetens høysang.

I sin iver for å anklage, respektive forsvare lederen i den prosess, som verdensopinionen reiste etter hans død, har forfatterne på begge sider gått fra beskyldning til apoteose, fra vektige argumenter til spekulativt nonsens. La oss ut fra det som hendte ikke søke forklaringer direkte, men ta for oss etter tur de skjærpefelter, som innbyr til boring: A. Lederen. B. Planen. C. Utrustningen og D. Mulig begåtte feil.

Robert Falcon Scott var født i 1868, og gjorde sin første erfaring i polarstrøk på «Discovery» 1901—1903 med to slede-reiser. Den var især av negativ natur: han lærte hva som

ikke fører frem, men utviklet ingen effektiv metode. Sammen med *Shackletons* notater fra 1909 og en uendelig teoretisk samvittighetsfullhet i forberedelsen utgjorde dette Scotts *faglige* forutsetninger som leder 1910—12. Han måtte derfor eksperimentere samtidig som der forlangtes et maksimum av ydelse. Foretagendet ble amatør-preget uten den don-Quixotiske friskhet fra 1902, som vel igjen henger sammen med den erklæret uerfarnes objektive ansvarsfrihet.

Privatmannen var en nobel og meget følsom personlighet med en æresfølelse av krystal. En opprinnelig svak fysikk ble utviklet i utrolig grad. Ved utnevnelsen i 1909 befant han seg i en dyptgripende indre omstillingsprosess — fra sjøoffiserens rotfestede disiplin til en fars og ektefelles frie, spontane livsutfoldelse. Fysisk sett sto han fullt på høyde med sine 30-årige ledsagere, men sjelelig var han «eldet» fordi han innså at livet var noe annet og mere vanskelig enn fag og forfremmelse. Han la igjen sin hånd på rattet, men denne gang så han seg tilbake. Turen fikk et anstrøk av plikt.

Planen gikk ut på fortsatt vitenskapelig forskning med basis på Ross-øen — *pluss* det avgjørende fremstøt mot Sydpolen. Året før hadde Shackleton vendt på $88^{\circ} 23'$.

Svakheten i denne plan er åpenbar: kreftene ble ikke samlet, men spredt; Scott måtte tjene to herrer. Like før starten mot Polen gjorde han en 300 km's utflukt mot *vest* istedenfor å legge depoter langs ruten. Det minste den «hvite dame» forlanger av sine beilere er imidlertid, at de legger *alt* for hennes kolde føtter: hjerte og lyre, men især en kraftig bunke dypfrossent selkjøtt.

Til planen kan man også regne *transportsystemet*, en kjede med 4 ledd: motorsleder (som klikket efter 70 km), hester som skulle gå en fjerdedel av veien, hunder, som fikk tildelt en femtedel, og mannetrekk, som skulle klare resten. Idéen til dette siste må være hentet fra pyramidebyggets og galeislaveriets tidsaldere. Lederens tillit til denne sektor var så sterk, at han ga forbud mot unnsetnings-ekspedisjoner. Hundene skulle spares for neste sesong.

Utrustningen er oppsiktsvekkende. Scott omgikk med flid sine arktiske forgjengeres erfaringer, og selve isdjevelen *Peary* bønnfalt ham forgjeves om ikke å krenke polarlandets grunnlov: Hunder, skinnklær, kanadiske snesko og fersk fangst.

I Norge regnes det som en ulykke å miste skiene i fjellet. Men på Cape Evans kunne deltagerne velge ski eller la være; flere lot være og vasset isteden, til ankler og knær foran lass på 300—400 kg. Gjentatte, tilsist ulegelige forfrysninger ble følgen.

Efter miséren i 1902 hadde Scott mistet troen på hunder. Han tenkte ikke på at de kunne ha vært ukyndig behandlet. Idéen om *hester* burde ha fulgt de siste av Shackletons arme dyr tilbunns i en sprekk. Nu forsinket de starten en måned; hoveddepotet måtte legges lengere nord enn beregnet, og der lå det også i mars 1912. Lederens dyrevennlighet fikk værre og værre sjokk. Et fornuftig forslag fra fagmannen Oates om straks å kjøre de dårligste ponnier lengst mulig syd og legge dem der i depot, ble forkastet. Ved starten 1. november lå der i depot på barriéren 1 tonn forsyninger 45 km fra hyttene. Et utbygget hundesystem kunne levere det tidobbelte.

Sledene var (som det meste) kjøpt ferdige over disk fra forskjellige leverandører. De ble utsatt for tropisk varme, sjøvann og sprengfrost og tatt i bruk uten videre, vindskjeve som de nødvendigvis måtte være. Flere av fotografiene viser belastning av bøyene — hvilket fører til at sleden skyver en snemasse foran seg; den brøyter istedenfor å flyte. Vi hører intet om stålbeslag, ising, smøreforsøk; bare pussing med sandpapir. Dagboken klager monotont over føret: sleden går som en dregg. Beretningen om disse praktkarer, disse gullmennesker, hvis legemer og malmtunge lass pløyer en grøft som fra Lindesnes til Tromsø og tilbake — den er så en leser kan bli stigmatisert med frostsår og selegnag.

Teltet var solid og stødig. Men i sterk vind, eller for utslitte sledetrekere, var det vanskelig å få reist.

Pelsverk bruktes i votter og skaller. Ellers hadde man ulltøy med vindbluser uten fast hette. Hodet var bra dekket, men skjerfet i halsen holdt ikke fokket ute.

Soveposene var av renskinn, men med lange klaffer, som det ikke er mulig å få tette. Erfaringene fra vinterreisen kunne ikke nyttiggjøres på grunn av svikten i transport.

Proviant og kokesaker var på høyde med tidens nivå. Men smørret måtte være som kvarts, og hvetemel som trenger tyve minutters kok hører annetsteds hjemme. Utregningen av dagsrasjoner var teoretisk i orden, men de viste seg i lengden ikke tilstrekkelige. En senere tid har oppdaget at hele sydpartiet led av underernæring og vitaminmangel.

Med spent forventning slår man etter dette opp kapitlet «*The great faults*», men finner bare terrasser på Victoria Land. Allikevel er feilene der. Men her må vi skjelne prinsipielt mellom faktiske feil, viten om dem, forårsakelse, etisk skyld og rene uhell — selv om linjene flyter sammen i praksis. Cape Evans var et ugunstig sted, men alternativer manglet.

Transportsvikten førte til et kritisk lavmål i mat, klær og portioner av hestekjøtt. Partienes retur ble dermed ennu mere et optimum av veir og føre. Sml. uttrykket «under favourable circumstances». Reserver, merkestenger i tilstrekkelig antall eller andre ønskeligheter kunne ikke medbringes. Distanser var ikke utlagt; lederen gikk som om hver dag var den siste. «What about another mile?» De knuste sine dødsstønn i hans fotspor, men de gikk.

Scott må tidlig ha fått mistanker om, at planen ikke lot seg gjennomføre. Bare en indre panikk kan forklare de to drastiske forandringer i planen han foretok på et tidspunkt, da deres følger var uberegnelige, eller værre: bare altfor lett lot seg beregne. Den ene bestod i, at begge hundespann med førere ble pålagt å fortsette 16 dager lenger enn forutsatt i provianteringsplanen.

Den andre var en økning av polpartiet fra fire til fem mann — etterat *alt* var tilrettelagt for fire. Bare kokingen tok en halv time mere om dagen — «an item I had not considered».

Disse to arrangementer, sammen med motorpartiets ventedager, belastet en på forhånd anstrengt provianteringskonto med 12% eller 108 daglige mannsrasjoner og 480 hundeportioner av hestekjøtt. Partienes retur ble dermed ennu mere hazardiøs; de kom da også stort sett tilbake med livet i neven og varige mén. Selv den loyale løytnant Evans kan ikke skjule en hoderysten. Allerede ved begynnelsen på Beardmorebreen «kunde et erfarent øye se at dette var forbrukte menn».

Intet forundrer derfor leseren mere enn *Scotts* forundring over, at han på hjemveien disponerte mindre olje, normalproviant og hestekjøtt enn det beregningen lovet.

Det spørsmål melder seg da her, om føreren *burde ha snudd* fra det øyeblikk han «måtte forstå», at nu gikk fjorten mann sydover på en kredit som der ikke var dekning for.

Mindre ting forsterker disse fundamentale faktorer. Støttroppen brukte en nådedag til å samle 16 kilo *fossiler*, som de dro på til de lignet dem — *bøker*, som ikke kunne leses, men som var lånt og derfor skulle bringes tilbake (skjønt ikke et verk av verdens største dikter var verd sin vekt i fett), krydder (som kostet lederen en fot), pyjamas, te, piper og tobak og annet som kunne vært ombyttet med kalorier.

Det er blitt sagt, at intet menneske kan slite som et dyr og samtidig ha den fulle oversikt og tankens våkne beredskap. Men hva der gikk lederen forbi, det husket *regnskapet* — alle feilposteringer, store og små, og samlet dem tilslutt i en deficit, som ikke lot seg oppveie.

I de siste dager i teltet gjør Scott rede for *sitt* syn på de avgjørende ting. Hans erklæringer er blitt en hellig tekst. Men hellig er ikke det samme som holdbar; tvertimot, det holdbare behøver ikke å være hellig. Skjønt ens kjølige resonement naturlig trekker seg tilbake fra et dødsleie som dette, må hovedsaken like vel berøres. Scott hevder stadig, og det er alminnelig godtatt, at de overlevende var på nippet til å komme igjennom, fordi bare én av 140 dagsreiser sto igjen, før de nådde 1-tonn-depotet.

Nu skal man ikke la seg narre av dette moderlige navn; «tonnet» var for lenge siden borte. Forsyninger lå der, og lenger nord også, men et enkelt regnestykke peker i den retning, at de gjenstående 230 km i høstmørke var mere enn disse styrkende pramdragere, disse ravende spøkelser kunne greie, selv bortsett fra fjordisens upålitelighet. Uklart er det også, om den gjenværende lege hadde utstyr for de svære kirurgiske inngrep som øyeblikkelig måtte foretas — og Scott tvilte selv på, at han ville slippe med dét.

Ved siden av spørsmålet, om lederen *burde* ha snudd, kan vi skimte et annet: *Kunne* han ha oppgitt foretagendet, mens der ennå var tid? Ble han hindret av noen eller noe?

Der var den offentlige mening — den som fjorten år tidligere hadde nektet *Andrée* å komme tilbake uten start. Efter seieren spør ingen hvorfor. Nederlaget ligger under brenn-glass. Som i et vrent Colosseum sitter en verdens tilskuere og følger med ravneblikk sine gladiatorer på Sydlandets hvite arena. Velger du nederlaget og livet, så er du forlagt. Hvis du seirer eller dør, så er du reddet. Men du skal dø av dine lidelser; du får ikke selv hjelpe til.

På dette kollektive tyranni svarte Scott og hans feller med den *heroiske formel*, med tradisjonen fra Balaclava, med karakterdannelsens kulminasjon i det absurde. I sin egenskap av sjøoffiser hadde Scott anlagt ekspedisjonen som et felttog. Kommandos med hårreisende oppdrag gikk inn i fiendeland; kom de levende tilbake, så meget desto bedre, for da kunne de straks gå ut igjen. Loyalitet, entusiasme, det blanke heltemot er av umålelig verdi. Men selv jernmennesker kan ikke erstatte strategi og våpen; også jernet har sin overmann. Scott forstod ikke tidsnok, at denne kamp krevet en *total* omstilling, ned til hver kjertel, hver tanke. Han opprettholdt en stemning av akademi; han gikk ut av teltet om natten inntil seks ganger, for ikke å genere kameratene. Han slapp ikke vesterlandets kultur. Han er den sene parallell til keiserpingvinen, jordens eldste fugl, der den står på sin ene fot under sydlyset, på bunnen av den antarktiske natt; med den andre

holder den *egget* inn mot sitt varme, bankende blod. Slik står også nutidens frie menneske under historiens isnende mørke — rank og på vakt, men hemmet i sin kraft fordi han holder umisteligheten presset mot sitt hjerte.

Flere av Scotts feller har nevnt den «usynlige faktor» som drev sitt lumske spill under overflaten av obligatorisk optimisme. Kanskje fandtes der også en ukjent faktor av sjeelig art. Scott slepte på mere enn kulturen og den heroiske forpliktelse. I mange års melankoli brytes han med de evige problemer om livets mening og jeg'ets gåte. Han slyngedes fra den maniske rus til depresjonens helvete, fra trompetfanfaren til hundehylet mot intetheten. Ferden mot det ytterste øde var en forskningsreise inn i ham selv. I møtet med det store ukjente som kalles livet, og med det stillhetens kontinent, som gjemmer kuldepolen i dette liv, får vi alle våre krefter utmålt. Dit kommer vårt *villedede* jeg, med alle kamouflager i feireste flor. Når vi skrider eller lusker derfra, er vi rene på sjelen, skrapte til grunnfjellet, godtatt eller funnet for lett.

I denne sin vilje til selv-realisasjon, sin «Spirit of Enterprise», ble Scott krydset av Sir Ernest *Shackleton*, hvis familievåpen førte devisen «Fortitudine vincimus», ved kraft skal vi seire. Alt i 1902 var motsetningen etablert, og ni år senere gikk Scott bokstavelig talt i motstanderens fottrinn. Dag etter dag sammenlignet han sine distanser med den annens notater — «we are only five days behind him». Det er et kappløp med en skygge, utenfor og i ham selv, rivalen som vil sperre ham veien til livsbekreftelse. Scott *kan* ikke snu; han *kan* ikke møte sin motpart som en tapende. Skuffelsen var den vi kjenner, den Scott *visste* han ville møte, hvis ikke «lykken» kom ham til hjelp. Men under lå der en verre — at seieren over Shackleton var berøvet sin glans.

Derfor trekker han sitt eget lik i lasten. Henimot slutten blir stilen knapp — et ekko av det huggende hjerte og de kokende lunger, av den sluknende kamp foran sleden — sleden, med de slitte symboler på livets mønster, trinnvis forenklet,

Robert Falcon Scott.

fra hjemmet til skibet, fra skibet til hytten, fra hytten til teltet — inntil der bare er tre tråder av naken rending tilbake: næring, varme og søvn.

Men i denne forvandlingens time, da de usigelige smerter forsvinner i snestormen sammen med håpet, går Scott inn i sin endelige avklaring og befrielse. *Alt* har han måttet bote — kampens lønn, fremtiden, kjærligheten, kameratene. Men han slipper den vanskelige hjem-

komst, øynene, amputasjonene, rullestolen — og møtet med Shackleton, sunn som et rovdyr, på spranget mot *transpolarferden*, Herkules-dåden, som ville redusere hans livsverk til en innledende fase.

I den stille uke, mellom 25. og 31. mars, i dette underlige interregnum mellom det som var og det som skal komme, løfter hans ånd seg som et tårn over all jordisk begrensning. Stilen er igjen suverent behersket, i rolige, forløste åndedrag; håndskriften fast og klar. De vidner om, at han virkelig har nådd hin indre pol, som var målet for den lange, tunge reise. Og så kan han ennu, i sublim selvfølgelighet, avgrunnsfjernt fra enhver affektasjon, skjenke sitt folks ungdom en nesten flombelyst oppvisning i heltedød.

Nu er han ikke lenger den plagede Job, et offer for maktenes perfide veddemål. En *Brand* er han blitt, som først under Iskirken møter sin Deus Caritatis. Det gjør hans skjebne tragisk, at *undergangen* driver hans virkelige storhet ut, og

han tilhører oss alle, fordi han som en av de store fremskutte representerer vårt håp og våre vilkår.

Derfor søker også menneskehetens øyne hans fjerne, forsvundne grav, der selve den drepende kulde bevarer hans form. Inntil om lenge, lenge — den bryter seg tordnende løs og seiler med stormen ut mot det dype, mørkeblå hav i en veldig solgnistrende sarkofag.

Helge Ingstads sistè Vinlands-ekspedisjon

Helge Ingstad er nylig vendt tilbake fra sin ottende arkeologiske ekspedisjon til de norrøne tufter han har oppdaget på nordspissen av Newfoundland — L'Anse aux Meadows. Resultatet av årets arbeide er meget verdifuldt. Det er gravet ut en ny hustuft med vegger av torv ca. 27 meter lang og 6 meter bred. Det er et «langhus» av utpreget norrøn type. Videre blev det gravet ut fire båtnaust som lå i rekke. I hustuften nær en kokegrop blev det fundet en ringnål av bronse — et opsiktsvekkende fund. Den er klart av vikingtids type.

Det var etter Helge Ingstads tidligere ekspedisjoner ganske på det rene at tuftene på L'Anse aux Meadows var norrønne, før-Columbiske og fra ca. år 1000 e. Kr. De nye utgravninger og fund styrker i høi grad denne konklusjon.

Alt i alt har utgravningerne gitt et fengslende og fyldig bilde av den norrønne bebyggelse på L'Anse aux Meadows. Bortetter en gammel strandterasse er det tufter etter otte hus, bl. a. en smie med ambolt av stein. Nede ved sjøen ligger tuftene av de fire båthus. Flere av hustuftene er forbausende store og gir rum for et ganske stort antall mennesker. A. O.

Antarktistraktaten

Territorialkravene

Forsknings Samarbeidet

Av Fredrik Th. Bolin.

Det omfattende videnskapelige samarbeide som ble etablert i Antarktis som et ledd i Det internasjonale geofysiske års globale forskningsprogram 1957-1958, førte til at de nasjoner som var spesielt interessert i dette kontinent samordnet sine anstrengelser for å sikre en fredelig bruk av Antarktis og de nærliggende øyer og havområder. Man kan si at det siste IGY (International Geophysical Year) «fødte» to barn:

- 1) Et fast samarbeidsorgan for antarktisk forskning og for utveksling av videnskapelige resultater (SCAR), samt
- 2) en mellomfolkelig juridisk avtale som skulle sikre politisk fred i denne del av verden ihvertfall i noen decennier fremover, nemlig *Antarktistraktaten*.

SCAR (Scientific Committee on Antarctic Research) ble dannet i 1958 med det formål å videreføre forskningssamarbeidet dannet i 1958 med det formål å videreføre forskningssamarbeidet fra IGY innenfor rammen av en sirkumpolar helhetsvurdering. Komitéen ble opprettet av, og sorterer videnskapelig sett inn under Det internasjonale råd av videnskapelige selskaper (ICSU). Medlemmer av SCAR siden starten

er de tolv nasjoner som hadde baser i Antarktis under IGY og/eller har fremmet territorialkrav i området: Argentina, Australia, Belgia, Chile, De forenede stater, Frankrike, Japan, New Zealand, Norge, Sovjet-Unionen, Storbritannia og Syd-Afrika.

Den form samarbeidet i SCAR fikk forutsatte at det i hvert av de tilsluttede land skulle være en nasjonal komite eller lignende organ, som offisielt tilknytningsorgan til det internasjonale fellesskap vedrørende Antarktis. I Norge oppnevnte Regjeringen da *Norges antarktiske komite*, etter forslag fra Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, som er tilsluttet ICSU. Den til enhver tid fungerende direktør for Norsk Polarinstitutt har den hele tid vært komitéens formann — for tiden er det professor dr. philos. Tore Gjelsvik. De øvrige medlemmer er professor dr. philos. Leif Harang og direktør dr. philos. Ragnar Fjørtoft. (De tre er i nevnte rekkefølge geolog, ionosfærefysiker og meteorolog.) Komitéens sekretariat ligger i Norsk Polarinstitutt, og Norges antarktiske komite sorterer, liksom instituttet, under Det Kgl. Departement for Industri og Håndverk.

Den internasjonale videnskapelige Antarktiskomites president er den kjente amerikanske forsker dr. Laurence M. Gould, som har spilt en fremtredende rolle i sydpolegnene helt siden han var med på Richard Byrds første ekspedisjoner. SCAR's sekretariat ligger for tiden i hendene på briten dr. Gordon de Q. Robin, som er direktør ved Scott Polar Research Institute i Cambridge og som var nestkommanderende på den norsk-britisk-svenske Maudheim-ekspedisjonen 1949 - 1952. SCAR holder møter omtrent hvert år, og Norge har alltid vært representert ved en eller flere av sine fremste videnskapsmenn i de polare disipliner. Gjennom SCAR-samarbeidet får Norsk Polarinstitutt årlige rapporter samt melding fra alle de øvrige «Antarktisland» om deres forskningsvirksomhet, planer og resultater.

Innen SCAR er det opprettet arbeidsgrupper for en rekke spesialområder, såsom biologi, geodesi, kartografi, geologi,

geomagnetisme, glasiologi, meteorologi, oceanografi, jord-skorpefysikk, den øvre atmosfæres fysikk, logistikk (forsyningstjeneste etc.) og telekommunikasjoner. I de fleste spesialgrupper har Norge sine representanter og gruppene arrangerer fra tid til annen symposier, der forskningsresultater og prosjekter drøftes.

Et eksempel på et prosjekt som er utviklet innenfor en slik SCAR-spesialgruppe er det samarbeide som nu er etablert om undersøkelser av de kalde bunnvannstrømmene i Weddellhavet. Dette skjer etter et oceanografisk forskningsprogram lagt opp av professor dr. philos. Haakon Mosby, som er Norges representant i denne SCAR-gruppen.

På det folkerettslige og politiske område kom Antarktissamarbeidet for alvor i gang da USA's daværende president Dwight D. Eisenhower etter avslutningen av IGY i 1958 foreslo — og inviterte til — en konferanse mellom de interesserte land med sikte på å legge grunnlag for et fredelig internasjonalt samarbeide i det kontinent hvor nasjonenes eiendomsrett ennå var meget uklar og tildels hadde skapt forviklinger. I en note av 2.mai 1958 til de 11 andre land som hadde deltatt i den antarktiske del av IGY kom utspillet, og samtlige reagerte positivt. Allerede samme høst begynte de forberedende drøftelser om en mulig traktat, og ett år senere, 15. oktober 1959, kom delegerte fra det 12 regjeringer sammen til et møte i Washington. Syv av disse land hevdet statshøyhet over visse deler av Antarktis. For Norge møtte vår daværende ambassadør i USA, Paul Koht.

ANTARKTIS - TRAKTATEN.

Forhandlingene resulterte i at de tolv nasjoners representanter 1. desember 1959 undertegnet *Antarktis - traktaten*. Den er et særegent dokument, ganske unikt i diplomatisk og folkerettslig historie. I 14 kapitler trekker traktaten opp retningslinjer og bestemmelser for et samarbeide om klodens syvende kontinent, og binder partene til dette foreløpig i 30 år fra den dag traktaten var ratifisert av alle signa-

tarmakter, 23. juni 1961 — altså frem til den antarktiske midtvinternatt 1991.

Signatarmakter til Antarktistraktaten er de samme tolv nasjoner som er nevnt foran under omtalen av SCAR. Senere har fire land tiltrådt traktaten, nemlig Polen (som i et par år drev den sovjetisk-byggede base Oasis), Danmark (som har hatt skip på Antarktis for flere ekspedisjoner), Nederland (som har samarbeidet med Belgia i Dronning Maud Land) og Tsjekkoslovakia.

I innledningen til traktaten slår regjeringene fast at «det er i menneskehetens interesse at Antarktis for alltid blir brukt til fredelige formål og aldri blir scene for eller gjenstand for internasjonal uenighet» og at traktatens hensikt ligger innenfor FN-charterets ramme.

Av traktatens innhold skal her nevnes et konsentrat:

Artikkel 1: Forbud mot militære installasjoner og manøvrer og mot å prøve noen som helst slags våpen. Forbudet gjelder ikke bruk av militært mannskap og utstyr til vitenskapelige og fredelige formål.

Artikkel 2: Frihet til å drive vitenskapelige undersøkelser, innenfor traktatens regler.

Artikkel 3: Størst mulig utveksling signatarlandene i mellom av informasjon om vitenskapelig virksomhet, utveksling av forskere. Observasjoner og resultater skal være fritt tilgjengelige.

Artikkel 4: Intet i traktaten skal tolkes som

- a) oppgivelse av noen av traktatpartenes tidligere hevdede rettigheter eller krav på territorial suverenitet i Antarktis,
- b) at noen av partene selv oppgir eller svekker noe som helst krav til territorial suverenitet i Antarktis som det måtte ha som et resultat av landets eller dets borgeres virksomhet, eller på annen måte,
- c) en svekkelse av noen kontraherende parts stilling når det gjelder godkjenning eller ikke-godkjenning av en annen stats rett til, krav på eller grunnlag for krav på territorial suverenitet i Antarktis.

Ingen handlinger eller aktivitet som finner sted mens traktaten står ved makt skal danne grunnlag for hevdelse, styrkelse eller fornektelse av krav til territorial suverenitet i Antarktis, eller gi rett til suverenitet i Antarktis. Ingen

Amundsen—Scott-stasjonen på Sydpolen, fotografert fra fly i 1400 fots høyde. (Foto: US Navy.)

nye krav eller utvidelse av eksisterende krav på territorial suverenitet i Antarktis skal fremsettes så lenge traktaten står ved makt.

Artikkel 5: Forbud mot kjernefysiske eksplosjoner og mot å etterlate avfallsstoffer fra radioaktiv virksomhet.

Artikkel 6: Traktaten gjelder området syd for 60. breddegrad syd, inkludert shelf-is, men intet i traktaten fornekter eller influerer på den rett enhver stat i henhold til folkeretten har i åpen sjø innenfor dette område.

Artikkel 7: Partenes rett til å sende observatører til enhver stasjon, installasjon, skip, fly i Antarktis, samt til å følge lastning og lossing av personell og utstyr, videre rett til flyobservasjoner overalt til enhver tid, forpliktelse til å informere de øvrige parter om enhver ekspedisjon som sendes til Antarktis, de baser landet har i drift samt militært personell og utstyr som sendes dit i videnskapelig tjeneste.

Artikkel 8: Observatører og forskere som gjennom utveks-

ling oppholder seg i Antarktis, hører kun inn under jurisdiksjon av det land hvis statsborgere de er.

Artikkel 9: De opprinnelige signatarmakter skal med passende mellomrom ha konsultative møter for å drøfte saker av felles interesse og eventuelt anbefale overfor sine regjeringer tiltak for å fremme traktatens hensikt, herunder tiltak vedrørende utøvelse av jurisdiksjonsmyndighet og bevarelse og vern om dyre- og plantelivet i Antarktis.

Artikkel 10: Partene forplikter seg til å ta de nødvendige skritt for at ingen innlater seg på handlinger som er forbudt i Antarktis.

Artikkel 11: Hvis strid oppstår mellom partene om tolkning av traktaten, skal de søke å løse dette seg i mellom, og hvis ikke dette lykkes skal saken overlates til Den internasjonale domstol i Haag.

Artikkel 12: Traktaten kan når som helst endres eller utvides ved enstemmig beslutning av de kontraherende parter ved deres befullmektigede delegerte til et konsultativt møte. Endring eller tillegg trer i kraft når det er ratifisert av alle parter.

30 år etter at traktaten er trådt i kraft skal det, hvis noen av partene ønsker det, holdes et møte for å gjennomgå traktatens funksjon. En forandring etter utvidelse av traktaten kan da vedtas av et flertall av partene, hvis et flertall av de opprinnelige signatarmakter er blant dett flertall.

Artikkel 13: Ethvert land som er medlem av FN, eller som blir invitert ved enstemmig beslutning av traktatens opprinnelige signatarmakter, kan ratifisere traktaten. Slik ratifikasjon, eller tilslutning til traktaten, skjer i overensstemmelse med de konstitusjonelle former i hvert enkelt land. Ratifikasjonsdokumentene skal deponeres hos USA's regjering.

Artikkel 14: Traktaten er utformet i likelydende versjoner på engelsk, fransk, russisk og spansk.

De traktatfestede, konsultative møter mellom signatarmaktenes representanter har vært holdt i Canberra 1961, Buenos Aires 1962, Brussel 1964, Santiago 1966, og i Paris høsten 1968.

NORGE OG ANTARKTIS

Saker som angår Antarktistraktaten behandles i Norge av Det Kgl. Utenriksdepartement, som siden 1966 har hatt eget kontor for en spesiell rådgiver i arktiske og antarktiske spørsmål. Dette er knyttet til UD's politiske avdeling. Opprettelsen av en slik spesialstilling har utvilsomt vært til fordel for Norge vis-a-vis de øvrige nasjoner i Antarktissamarbeidet, og for den statlige overvåking av våre interesser i Antarktis. Ambassadør Knut B. Aars har bekledd embedet siden det ble opprettet og representerte Norge på traktatmøtet i 1966. I januar 1968 reiste han, etter invitasjon fra USA's utenriksdepartement, sammen med representanter for andre traktatsjoner til Antarktis og besøkte der bl.a. Amundsen-Scott-stasjonen på den geografiske sydpol.

Av de saker som har vært drøftet, og fortsatt drøftes, under traktaten, må særlig nevnes tiltak i forbindelse med fredning og bevarelse av dyreliv og planteliv. På Brussel-møtet i 1964 ble det vedtatt forholdsregler på dette område. Ifølge disse vil det bli en høy grad av fredning av alt liv i Antarktika og på øyene omkring. Selfangsten har vært gjenstand for spesielle drøftelser i forbindelse med den pelagiske fangst.

Hva Norges interesser i Antarktis angår, er det ganske klart at Bouvetøya på 54 grader 26 minutter sydlig bredde

*Ambassadør Knut B. Aars
på Sydpolen i januar i år.
(Foto: US Navy.)*

ikke berøres av traktaten. Peter I's øy, på 68 grader 50 minutter sydlig bredde, faller derimot i likhet med Dronning Maud Land i sin helhet inn under traktatens geografiske gyldighetsområde.

Med hensyn til Bouvetøya er det imidlertid grunn til å merke seg at det nærmestliggende land, Republikken Sydafrika, i de senere år ved gjentatte anledninger har bekreftet at det anerkjenner Norges statshøyhet av 1928. Dette fremgår av den diplomatiske fremgangsmåte myndighetene i Pretoria og Cape Town har benyttet ved å be om norsk tillatelse til å undersøke mulighetene for å opprette en meteorologisk stasjon på øya.

Ti år er gått siden traktaten ble utformet, og i de syv år den har vært effektiv har den på flere måter resultert i et utvidet og fruktbart samarbeide mellom en rekke land. Dens betydning i praksis ser man kanskje sterkest i gjennomføringen av ordningene med observatører og utvekslingsforskere på landenes forskjellige baser. Spiren til denne side av samarbeidet ble lagt under IGY 1957 - 58, da bl. a. russere og amerikanere arbeidet hos hverandre. I siste sydsommer har Sovjet hatt en atmosfærefysiker hos amerikanerne på sydpolstasjonen, mens USA har hatt en geolog på den russiske stasjon Molodeznaya.

I en rekke år nu har også Norge hatt gleden av å kunne delta i et annet lands — USA's — utforskning av en del av Antarktis, en «enveis-utveksling» som er basert på såvel amerikansk hjelp og vennlighet som på traktatens grunn. Ialt tre norske glasiologer har i tilsammen fire sesonger kunnet arbeide på traverser og på Plateaustasjonen i det indre av Dronning Maud Land. I medhold av traktaten har man videre hatt en rekke amerikanske flyvninger til sovjetiske og andre baser, og omvendt. For Norge, hvis deltagelse i aktivt feltarbeide har vært sterkt begrenset — nesten eliminert — siden 1961 av finansielle grunner, har det videnskapelige samarbeide innenfor SCAR, og på traktatens grunn, vært av stor betydning.

Sommeren 1968 kom den gledelige melding at Norge, takket være transport- og forsyningsmessig hjelp fra USA, skal sende en mindre ekspedisjon til Vestfjella i Dronning Maud Land sydsommeren 1968—69. Det er nå ni år siden nordmennene forlot Norway Station, og amerikanernes praktiske — og dermed økonomiske — bistand hjelper nu Norge til i noen grad igjen å vise slik forskningsaktivitet som Antarktistraktaten ventet av de tilsluttede land.

Nettopp her er man vel også ved noe av det viktigste i Antarktistraktaten, også i politisk henseende. Neppe i noen annen forskningssektor opplever man en så uforbeholden utveksling av videnskapelige data og rapporter, og den fraktatfestede adgang for hvemsomhelst til å dra hvorsomhelst og gjøre hvasomhelst, så lenge det er i fredelig hensikt og videnskapens tjeneste, den er ganske enestående i internasjonal rett. Antarktistraktaten har vist seg også å inneholde noe «mellom linjene», noe formelt uskrevet som partene likevel i stor grad lever opp til: Å hjelpe hverandre med transport og forsyninger og — selvfølgelig — når noen er i nød. På mange måter bygger traktatens ånd på gamle tradisjoner fra sjøfarten og på den innstilling at i et polarland må man kjempe sammen — for å oppnå resultater, og for å overleve.

TERRITORIALKRAVENE

Ganske spesiell interesse for Norge har traktatens Artikkel 4 om territorialrettighetene. Det som der står er forstått slik at ikke bare er enhver forskningsaktivitet i årene frem til 1991 uten betydning når det gjelder gamle eller nye krav på områder, men også dithen at manglende aktivitet ikke skal redusere tidligere fremsatte krav.

I vårt lands økonomiske situasjon er det kanskje lett å hvile på traktatens bestemmelser her — vi taper ingen rett om vi intet gjør der syd, står det jo nærmest skrevet. Hva som vil skje i 1991 og derefter, er det ingen gitt å spå om i dag, og kanskje er det lite sannsynlig at det noengang blir noe endelig oppgjør med «deling av bløtkaken». En fredelig

fremtid for Antarktis i internasjonal traktatregi må man vel ha grunn til å regne med også etter den nuværende traktats utløp, men dette må ikke være ensbetydende med at vi allerede nu belager oss på definitivt å fire det norske flagg i Dronning Maud Land. Det er sterke krefter for en øket innsats i syd, både i forskningskretser og på politisk hold her hjemme, og vi må håpe at høyere myndigheter etterhvert ser med større økonomisk velvillighet til det å gjøre noe for å hevde våre interesser. Disse interesser er ikke bare følelsesmessig tradisjonsbundne. Norsk polarforsknings styrke og bredde, vårt lands anseelse, og — i usikker grad — mulighetene for en eller annen gang å kunne få en eller annen form for nytte av det vi har gjort i Antarktis, alt dette spiller også inn. Og uansett hva *traktaten* nu sier, så må vi ihvertfall regne med at et gapende fravær i årrekker stiller oss rent *moralsk* i en svak situasjon ved eventuelle Antarktisforhandlinger i fremtiden.

La oss så se litt på de land, med hvilke vi har det til felles at vi hevder statshøyhet over deler av det antarktiske kontinent og tilliggende øyer.

Storbritannia var det første land som gjorde territorialkrav gjeldende i Antarktis, ved en regjeringsbeslutning av 21. juli 1908. (Vi ser da bort fra at *Spania* så tidlig som i 1513, før noen hadde sett Antarktis, skal ha hevdet krav på sydlige områder.) Det britiske krav ble endret i 1917 og omfatter nu sektoren mellom 20 grader Vest og 80 grader Øst, inkludert Syd-Shetland og Syd-Orknøyene. Britene hevder også rettigheter lenger ut, Syd-Georgia og Falklandsøyene, men disse ligger utenfor traktatens område. Hele Den antarktiske halvøy (britisk: *Graham Land*) inngår i sektoren. I sine krav henviste britene til sine ekspedisjoner i sydlige farvann i det 18. og 19. århundre og støttet seg også til sektorteorien.

New Zealand — gjennom regjeringen i London — hevdet i 1923 at alt land mellom 160 grader Øst og 150 grader Vest lå inn under den britiske konges generalguvernør i Wellington.

Dette hadde bl.a. til følge at norske hvalfangere som opererte i disse farvann måtte betale lisensavgifter.

Frankrike fremmet i 1924 krav på Adélie Land, på bakgrunn av at det var et fransk skip som i 1840 oppdaget kysten der. Det franske område går fra 136 grader til 142 grader Øst, og regjeringen i Paris presiserte i 1938 at kravet gjelder hele sektoren, syd for 60 grader.

Norge kom med sitt første krav innenfor den nuværende traktats område 6. mars 1931, da Peter I's øy ble lagt under norsk statshøyhet, etter at den var annektert for Norge av «Norvegia»-ekspedisjonen i februar 1929.

Ved kongelig resolusjon av 14. januar 1939 ble Dronning Maud Land trukket inn under norsk statshøyhet ved følgende statsrådsbeslutning:

«Kongen samtykker og skriv under eit framlagt utkast til kongeleg kunngjering om at den parten av fastlandsstranda i Antarktis som tøyser seg ifrå grensa for Falkland Island Dependencies i vest (grensa for Coats Land) til grensa for Australian Antarctic Dependency i aust (45 grader austleg lengd) med det landet som ligg innafør denne stranda og det havet som ligg innåt, blir dregen inn under norsk statsvelde.»

Hverken grensen mot vest eller mot nord og syd, ble fiksert nøyaktig i første omgang. Hva vestgrensen angår skyldtes det at Norge mente at landets oppdagerprioritet ikke gikk lenger enn til 17 grader Vest. Storbritannia foreslo senere grensen trukket langs 20. lengdgrad og dette ble akseptert av Norge.

Hva grensen eller utstrekningen *innover* i Antarktis angår, har Norge aldri gitt noen nærmere presisering, og aldri har vårt land offisielt hevdet sitt krav på Dronning Maud Land som en sektor helt inn til Sydpolen. Det var utenriksminister Halvdan Koht som nøyde seg med «fastlandsstranda . . . og det landet som ligg innafør». Dengang hadde ingen sett noe mer enn ved de flyvninger i kystområdet da nordmenn oppdaget landet her, og Norge har heller ikke senere støttet seg til sektorprinsippet og utvidet sitt krav etter dette.

Likevel vil det vel med noen rett kunne hevdes at Norge

ved sin formulering kan ha ment å ville holde adgangen åpen for seg til å utvide kravet innover mot Sydpolen, der det norske flagg forlengst var plantet, når området imellom kyststripen og Kong Haakon VII's Vidde var oppdaget.

Det rettslige grunnlag som Norge påberopte seg for kravet på Dronning Maud Land er i stortingsmeldingen uttrykt slik:

«Rettsgrunnlaget for Noreg til å draga det herrelause landet inn under sitt velde er det norske geografiske granskningsarbeidet som er gjort på dette området og som nordmennene til no har vori åleiene om.

Australia innlemmet 7. mars 1933 alt territorium mellom 45 grader Øst og 160 grader Øst — unntatt den smale franske sektor — under sin overhøyhet, efter regjeringsvedtak i London. Som grunnlag for kravet ble oppgitt geografiske oppdagelser og videnskapelig virksomhet fra det forrige århundre a.

Chile utstedte 6. november 1940 et dekret der det ble krevet statshøyhet over sektoren mellom 53 og 90 grader Vest, altså en del av britenes sektor, og litt til. Dette krav kom efter langvarig chilensk irritasjon og protest overfor britene fordi de hevdet rett til områder syd for Chile. 17. februar 1948 var Chiles president på en av landets baser i Antarktis — trolig den første statssjef som besøkte sydpolkontinentet. Han talte da om «Chiles uomtvistelige suverenitetsrettigheter».

Argentina stadfestet i 1942 et uoffisielt krav fra 1925 på en sektor mellom 25 grader og 68 grader 31 minutter Vest, syd for 60 graders bredde, men utvidet senere kravet til 74 grader Vest. Kravet begrunnes vesentlig med historiske og geografiske henvisninger, blant annet til en såkalt pavelig «bulle» av 1493, der paven utdelte suvereniteter over land som skulle oppdages. Spania fikk dengang en slik rett, og Argentina påberoper seg å ha overtatt den spanske kronens rettigheter i området.

Det argentinske krav støttes også av tanken om *kontinuitet*, idet man hevder at den argentinske sektor er den geogra-

Til venstre i forgrunnen amerikanernes reaktoranlegg på Observation Hill i McMurdo. (Foto: US Navy.)

fiske forlengelse av det sydamerikanske kontinent. Videre bygger man på tanken om *kontiguitet*, geografisk *nærhet*. Argentina kan også henvises til en slags anerkjennelse på en internasjonal bølgelengdekonferanse i Mexico i 1949.

Utover de her nevnte krav har *Syd-Afrika* fremmet krav på øyene Marion og Prins Edwardøya i det sydlige indiske hav, men disse ligger på 46 graders bredde og langt utenfor Antarktistraktatens og de fleste andre territorialkravs yttergrense på 60 graders bredde.

Som det fremgår, og som de fleste kjenner til, er situasjonen m.h.t. sektorkravene spesielt floket der hvor Storbritannias, Chiles og Argentinas to og to eller alle tre overlapper hverandre. Det er da også i dette området, omkring Den antarktiske halvøy, at kravene har ført til en smule opphisselse

hos noen av partene. Men det var før IGY og før Antarktistraktatens tid. Nu ligger de tre lands stasjoner side om side som perler på en snor utover den antarktiske landtungen og på de nærliggende øyene.

Bare en sektor er aldri krevet av noe land, det er området fra 90 til 150 grader Vest. 20. desember 1929 heiste Laurence Gould og tre andre amerikanere «Stars and Stripes» på et fjell i dette området og erklærte at de tok det i besiddelse for USA i admiral Richard Byrds navn. Den amerikanske regjering støttet seg imidlertid til en doktrine som ble fastlagt av utenriksminister Charles Evans Hughes i 1924, etter hvilken USA ikke godtar oppdagelse og besiddelsestagelse av land som tidligere var ukjente, for holdbart suverenitetsgrunnlag.

I denne forbindelse er det spesielt av interesse å merke seg at Republikken Syd-Afrika, som nå i snart 10 år har drevet vedvarende forskningsvirksomhet i Dronning Maud Land, og som ikke har hevdet territorialrett innenfor det område Antarktistraktaten omfatter, faktisk og juridisk har anerkjent at Dronning Maud Land er et norsk biland. Denne formulering er nemlig brukt i den overenskomst som Norge og Syd-Afrika i 1959 undertegnet om norsk utlån av Norway Station til sydafrikanerne.

SEKTOR-PRINSIPPET

Av den formulering de forskjellige land har benyttet i sine erklæringer om statshøyhet fremgår det at samtlige — unntatt Norge — krever områdene mellom de angitte lengdegrader slik at dette må oppfattes å gjelde i hele sektorens dybde. Flere av landene har også presisert krav i havområdene utenfor i samme sektor, til bestemte breddegrader. Som tidligere nevnt gjelder Norges krav kun fastlandsstranden med landet innenfor og det tilliggende hav — uten nærmere presisering. Norge har heller ikke i arktiske strøk godtatt det såkalte sektorprinsipp, som går ut på at stater som ligger opp mot Polhavet skal ha herredømme over sektoren fra sin kysts yttergrenser og inn til polpunktet. Norge har alltid

vært tilhenger av det som i internasjonal rett og politikk kalles «havenes frihet», og det ville stride mot dette prinsipp om Norge skulle hevde sektorprinsippet i Antarktis — utover mot havet eller innover mot polvidda.

Det norske krav i Antarktis er således mer begrenset enn de øvrige lands, og «havet som ligg innåt» i statsrådsbeslutningen kan neppe gjelde mer enn hva vi langs Norges hjemlige kyst mener som territorialfarvann.

Den direkte foranledning til at Regjeringen i 1939 besluttet å deklare statshøyhet over Dronning Maud Lands kyst, var meldinger om at en ny, tysk ekspedisjon var på vei dit. Tyskerne hadde tidligere drevet kartlegning etc. i området, og Hitlers politiske foretagsomhet i Europa gav grunn til å frykte en tysk okkupasjon av antarktiske områder hvor Norge hadde gjort oppdagelser, drevet kartlegning og hvor vi hadde betydelige hvalfangstinteresser i nærliggende farvann.

FREMTIDEN

Hverken oppdagelse eller en offisiell deklarasjon om okkupasjon eller statshøyhet over områder er imidlertid i internasjonal rettspraksis ansett som gyldig grunnlag for territorialrett. USA's regjering har aldri villet godta noe annet lands suverenitetskrav, og det samme gjelder Sovjet-Unionen. I sin innbydelse til konferansen om Antarktistraktaten slo imidlertid USA fast at landet har vesentlige rettigheter og interesser i Antarktis, inkludert retten til å hevde territorialkrav. Situasjonen er altså den at de to land som driver den mest omfattende forskning i Antarktis i dag ikke anerkjenner

noe krav, og ikke krever noe selv. Noen fremtidig løsning av suverenitetsspørsmålet vil ikke kunne finne sted uten at de to nuværende supermakter er med som «faddere», og får sine interesser ivaretatt.

Norge og de fleste andre land med territorialkrav i Antarktis har gjensidig anerkjent hverandres rettigheter — unntatt

partene i trekantfloken mellom Storbritannia, Chile og Argentina — forøvrig har det norske og de andre territorialkrav ikke fått internasjonal anerkjennelse.

Antarktis-traktaten tar ikke stilling til disse krav, den nevner dem overhodet ikke. Den bare slår fast at rettigheter eller krav som land tidligere har hevdet ikke blir oppgitt eller svekket som følge av traktaten.

Meget taler vel for at såfremt de kommende generasjoner vil bli forunt å leve i et folkerettssamfunn, så vil det neppe bli tale om noen endelig deling nasjonene imellom av Antarktis. Utviklingen i dette klodens siste kontinent synes å gå i retning av at vi også etter 1991 vil få en internasjonal ordning, enten med et felles-styre av traktat-maktene, eller et FN-styre, eller en annen form for multinasjonal eller mellomfolkelig administrasjon som sikrer en fortsatt fredelig bruk av Antarktis.

Den gamle doktorgården som er blitt museum.

Unn Omberg:

Polarmuseet på Andenes

Nordmennenes historie på Svalbard begrenser seg stort sett til slutten av forrige århundre og frem mot vår tid. Men om denne perioden ennå ikke har fått alderens patina, har den desto mer av eventyrets glans over seg. Et kapittel av vår historie er forbi, og hvorfor vente med å ta vare på minnene til de er ødelagt eller forsvunnet fra øyene? En annen sak er at det kan være all grunn til å reise de uforferdede hardhausene et og annet monument.

Arktisk Forening i Tromsø er stor og aktiv og har gjennom årene sanket sammen en respektabel mengde materiale

Fra den aller første kulldriften på Svalbard. Under: Et hjørne i polarekspedisjonsrommet. Til høyre saker fra Øst-Grønland, i midten Eielson- og Wilkinsbilder, til venstre Adolf Hoels gave, og under modell av seilkjelke.

engelskmenns kamp om hvaloljen, om russiske fangststasjoner og om vårt århundres berømte polarekspedisjoner.

Men det skulle bli den lille, driftige avleggeren Arktisk Forening Andenes som klarte å få stablet landets aller første arktiske museum på bena. Foreningen er bare noen få år gammel, men et godt arktisk miljø og et par energiske formenn har gitt den vind i seilene. Nå er Polarmuséet på Andenes langt fra blitt noe fullkomment museum, men

med det materialet som var for hånden ble det gjort forsøk på å vise en utvikling — fra Svalbard for millioner av år siden med tropskoger og øgler, frem til vår tids oljeboringer. Muséet

gir trekk fra den første kulldriften, de store polarekspedisjonene og norske fangstfolks liv på øyene fra slutten av forrige århundre og frem til nå. Utstillingen forteller også litt om naturforhold, om plante-, dyre- og fugleliv.

Etterhvert er det meningen å utvide samlingene. Ifjor sommer var en mindre ekspedisjon på Svalbard og samlet gjenstander, skjøt fugl og en isbjørn. En av Hilmar Nøis' bistasjoner skal settes opp i muséet, sammen med en fangstbåt.

Og tidlig på sommeren ifjor sto muséet så ferdig at høytidelig åpning kunne finne sted. Straks etter kom de første henvendelsene fra utlandet, og mange hundre har hittil besøkt muséet — og det til tross for at Andenes ikke nettopp ligger midt i allfarveien. Allerede første året hadde muséet 800-1000 besøk.

På Andenes har muséet fått plass der det hører hjemme — lengst nord på spissen av øya og ytterst mot havet. Det er nærmeste nabo til fyret, og ligger midt oppe i gammelt og nytt fiskermiljø. En av stedets eldste bygninger, den gamle doktorgården, er blitt museumsbygning, og har fått fire rom fylt med gjenstander, kart og bilder.

Mange krefter har vært i sving for å få det til, og uten fangstveteranen Hilmar Nøis, uten Tromsø Museum, Andøy kommune og Andøya Flystasjon — ved de to første formennene, oberst Tor Vik og velferdsoffiser Arne Svendsen — var det ikke blitt Polarmuseum på Andenes. Selv ledet jeg, på forespørsel fra Tromsø Museum, arbeidet med å montere samlingene.

37 overvintringer på Svalbard gjennom 54 år, den første i 1909, og den siste i 1963, har Hilmar Nøis hatt. Og den rekorden vil neppe noengang bli slått. Hovedstasjonen hans — «Fredheim» i Sassen har vært et sentrum opp gjennom årene, og fra den ble reist i 1924 har mange Svalbardfarere gjestet den. Rundt om i terrenget har han reist 40 bistasjoner.

Nå er Hilmar Nøis blitt 68 år, alderen og helsen tvang den

gamle fangstmannen til å si fangstlivet farvel. Fangsten er ikke lønnsom lenger, men for Hilmar var livet nord i polarødet selve livet, og han rev seg ikke løs fra det før han ble nødt til det. Nå må han nøye seg med et par stutte måneder om sommeren. Men da er også «Kongen av Sassen» på plass i sitt rike.

Resten av året rusler han for det meste rundt omkring huset sitt under Middagsfjellet på Andøya. Der reiser han seg en hytte av drivtømmer fra Svalbard inne i en dal, og der snekrer han på en liten «museumsbygning» tett ved huset. Her skal han ha saker og ting fra fangstårene, en liten samling som han kan fortelle om til folk som stikker innom, for han har vanskelig for å skille seg helt av med alt han har samlet, og han er svært glad i å prate om gamle opplevelser.

Litt av en samler er han, og har stadig plukket med seg gamle saker han har kommet over på Svalbard. Ene og alene takket være hans rikholdige gave på 100—150 nummer har Arktisk Forening fått en stamme til et polarmuseum. Mesteparten av gjenstandene har han selv brukt gjennom årene, og noen er fra de aller første overvintringene. Andre verdifulle saker har han samlet på sine mange og lange ferder, f. eks. endel gjenstander fra den første kulldriften, og endel som tydeligvis er laget av russerne.

Nøis-gaven er stor nok til å fylle et rom alene — det rommet som forteller om norsk fangstliv på Svalbard i nyere tid. Her er fangstutstyr med hundeslede, seletøy for menn og hunder, børser og ski, endel revesakser og selvskudd for bjørn. Et par vegger er dekket av fiskeredskaper og verktøy, og i en krok finnes utstyr til fangsthytte. Over henger flagget som blafret over «Fredheim» fra stasjonen ble reist i 1924 og til Nøis' siste overvintring der.

Samlingen har også bilder fra tidligere og senere overvintringer, bryllupsbildet av Helfrid og Hilmar Nøis, tatt

utenfor Sassenhytta, og bilder av gjester som har besøkt stasjonen opp gjennom årene.

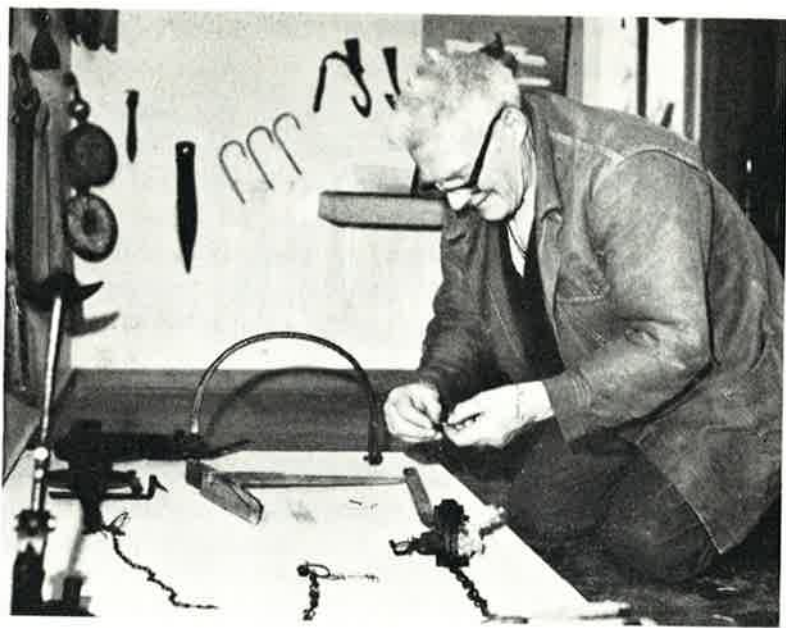
Hilmar Nøis hjalp selv til med å sette opp Polarmuséet. Han snekret plattinger, smurte og preparerte gjenstander, men den beste hjelpen var råd og vink om hvordan han har brukt sakene, og hvordan de helst burde stilles ut. Et museum kan aldri bli annet enn et museum, og sakene kan aldri komme slik til sin rett der som i sitt egentlige miljø, men mest mulig ekte bør jo helhetsvirkningen være, og det må en prøve å få til.

Et vesentlig bidrag til Polarmuseet er kommet fra Tromsø Museum, som har lånt ut alt det ikke selv har plass til å stille ut av materiale om polarekspedisjoner med tilknytning til Svalbard, og endel bilder og andre saker. Materialet fra de store ekspedisjonene fyller ett rom, sammen med polarfugl og egg i fuglefjell.

Best representert er Roald Amundsens ekspedisjoner. Fra Nordpolsferden med luftskipet «Norge» er 1. og 2. side av Aftenposten for 11. mai 1926, som forteller om «Norge»s start, og dessuten billedstoff fra ferden. Fra Sydpols-ekspedisjonen er telegrammet som Amundsen sendte da polen var nådd, og to sølvskjeer med «Fram» inngravert. En av Amundsens hundesleder tiltrekker seg særlig oppmerksomhet. Fra bladet «Tromsø» har muséet fått kopi av Amundsens og kaptein Guilbauds signaturer, som ble skrevet i avisens eksklusive gjestebok rett før starten fra ishavsbysen med «Latham».

I begeistring over Nansens ferd over Polhavet med «Fram» rev telegrafbestyreren på Skjervøy unionsmerket av det norske flagget og heiste det rent, da «Fram» kom dit inn om morgenen 20. august 1896. Det skal ha kostet ham hans stilling. Flagget er lånt ut av Tromsø Museum.

Billedstoff forteller om norsk fangstliv på Øst-Grønland. Og flagget som norske fangstfolk heiste i Myggbukta 27.

Hilmar Nøis monterer sine egne fangstredskaper.

juni 1931, da de okkuperte Øst-Grønland for Norge, er på plass.

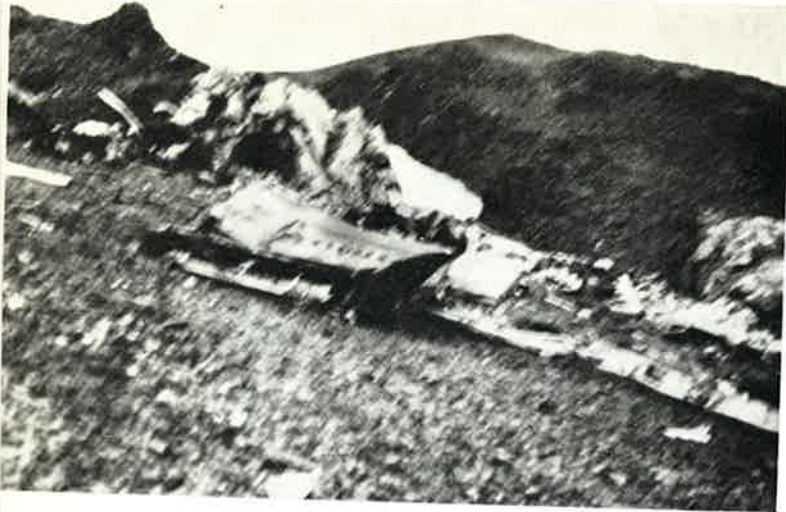
Byrds flyvning til Nordpolen og tilbake igjen er godt representert med billedstoff. Det samme er Eielson og Wilkins' ferd to år senere fra Point Barrow i Alaska og til Svalbard. Signaturene til de to polarforskerne og flyverne er også kopiert fra «Tromsø»s gjestebok. Et par bilder forteller om André-ekspedisjonens ulykkelige utgang.

Polarforskeren dosent Adolf Hoel hadde forært Tromsø Museum barometer, sjøkikkert og sekstant som har vært brukt i arktiske farvann. Det er også et par gamle ski, og modell av en seilkjelke, som har vært på utstilling, men aldri ble satt i produksjon.

Et rom har en hel vegg dekket av et svært kart over Arktis sammen med fotografier av kjente Tromsø-skuter. Her hen-

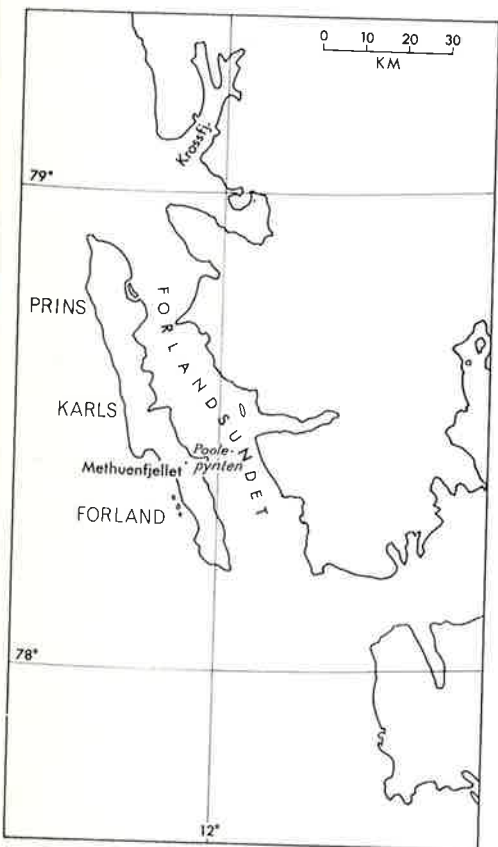
ger også de største, de minste og de eldste rensdyrhornene Nøis har funnet på sine vandringer. Flystasjonen på Andøya har gitt en minneplate over et av flyene til 333 skvadron som falt ned over Bjørnøya.

Det siste rommet, som historisk sett er det første, forteller endel om Svalbards merkelige geologiske historie og om den første grubedriften. Fossilene lar oss ane noe om livet på de tropiske øyene for millioner av år siden. Fra kulldriftens begynnelse finnes en kullspade, et sold og en av trillebørene til den navngjetne Søren Zachariassen. Utviklingen frem til vår egen tids leting etter nye rikdommer forteller Caltex-selskapets første oljebor litt om.

*Av hydrograf
Helge
Hornbæk.*

Fransk flyhavari på Svalbard

Onsdag 30. august vendte et fransk militærfly ikke tilbake til sin base i Skottland i rett tid. Det var med på en engelsk-fransk fly- og ubåtøvelse i Norske- og Grønlandshavet. Den siste meldingen og omtrentlige posisjonsangivelse en hadde var straks vest av Prins Karls Forland på Svalbard. Flyet meldte da at radioen var i uorden.

Det ble satt i gang en omfattende ettersøkning med flere fly og marineenheter foruten at båter som var i farvannet ble

bedt om å holde utkikk. Forskningsfartøyet «H. U. SVERDRUP», som var leiet av Norsk Polarinstitutt for havloddning, og selfangeren «NORVARG», som var leiet av en tysk ekspedisjon, og som også hadde helikoptere med, ble begge bedt om å være med i letingen. Sjefen for operasjonen var ombord på en engelsk ubåt, og han ledet ettersøkningen. Han tildelte «H. U. SVERDRUP» Forlandsundet og «NORVARG» Krossfjorden som områder. Selv søkte han sydover langs land med ubåten. Norske Albatross-fly kom også til.

Lørdag 2. september ved 10-tiden kom det rapport om at det savnede flyet var funnet av et Albatross-fly i posisjon $78^{\circ} 24' N$ og $11^{\circ} 30' 0$ i 500 fots høyde — sydvestsiden av Methuenfjellet på Prins Karls Forland. Det ble meldt at det ikke viste seg tegn til liv på havaristedet. Kurs ble da satt for Poolepynten på østsiden av Prins Karls Forland, hvor det utover ettermiddagen samlet seg en hel liten flåte. Ved hjelp av «NORVARG»s helikopter ble flere mann fraktet inn til flyvraket, bl. a. en fransk lege som var kommet med en fransk ubåt.

De første kom frem temmelig nøyaktig 3 døgn etterat ulykken hadde skjedd, og møtte et fryktelig syn. Det er umulig i få ord å beskrive hva en tenker og føler når en står overfor en slik tragedie. Det var 11 mann i flyet og ikke en av dem hadde hatt den minste mulighet for å komme fra det med livet. Alle var maltraktert på det grusomste og slengt ut over et stort område. Avslitte armer og ben så en både her og der. Imidlertid så det tross alt ikke så blodig ut som en skulle tro, antagelig på grunn av den forholdsvis lange tiden som var gått etter crashet. En eiendommelighet var at alle var så å si nakne, men de hadde hår på hodet slik at klærne ikke kunne ha brent av dem. Huden var heller ikke forbrent. Selve flyet som var et 2 motors Atlantic fly, var fullstendig smadret. Det var ikke mye igjen som kunne tyde på at det hadde vært et fly. Det luktet sterkt etter drivstoffet som var blitt sprøytet utover, men det er tvilsomt om det hadde vært brann på ste-

det. Nødraketter, karter og andre brennbare ting lå temmelig uskadd hulter til bulter.

En kort fure i terrenget kunne tyde på at venstrevingen hadde tatt bakken først, hvilket antagelig vil si at flyveren har sett fjellet for sent, men hadde fått tid til å legge flyet over. Ellers har det nok gått i bakken for full fart uten at de fleste har ant noen ting, og de var nok alle blitt drept momentant. Det var utvilsomt tykk tåke da det hendte, og radaren var altså i uorden. De hadde nok heller ikke sikker posisjon, siden de kom inn over land. Flyet lå på en nordlig kurs da det crashet, så til tross for at radaren hadde sviktet, hadde de ikke avbrutt sitt oppdrag.

Et fransk marinefartøy tok seg av de drepte og bragte dem hjem. Gjennom sysselmannen ble alle som hadde deltatt i ettersøkningen takket for assistansen.

Hva vet vi egentlig om Svalbard-reinen

Av cand. real. Thor Larsen, Institutt for Marin Biologi.

Svalbards egenartede reinstamme er alltid blitt fulgt med en spesiell oppmerksomhet av fangstfolk, vitenskapsmenn og naturverninteresserte. Etter at dyrene lenge har vært totalfredet, har det i de senere år vært tatt til orde for en begrenset jakt på Svalbardreinen. Det har igjen utløst en heftig debatt. Diskusjonen har dessverre vært preget av usaklig argumentasjon og mangel på kjennskap til økologiske prinsipper. På toppen av det hele er vår viden om Svalbardreinens biologi heller sparsom. Vi vet svært lite om produktjonsforholdene, bestandens størrelse, beitebetingelsene m.m. Systematiske undersøkelser er få og ufullstendige, og det sparsomme observasjonsmaterialet skriver seg helst fra amatører innen biologisk forskning.

Det er et faktum at vi mangler data for skikkelige viltbiologiske vurderinger på Svalbard. Men vi kan lære meget av undersøkelser i andre land, hvor man har hatt anledning til å studere den slags problemer grundigere. Jeg påpeker dette fordi jeg altfor ofte blir møtt med at «—forholdene på Svalbard er så spesielle at de ikke tåler sammenlikning med noe annet». Det er et altfor lettvent argument. Moderne viltforskning har vist at man svært ofte kan trekke paralleller mellom undersøkelser utført under vidt forskjellige himmel-

strøk. Biologiske undersøkelser og anvendt økologisk forskning bygger på en rekke almengyldige prinsipper. I likhet med de mer «rene» vitenskaper som kjemi, fysikk og matematikk kan vi begynne å formulere lover innen biologien, som forklarer en rekke fenomener. Men disse lover er som regel svært diffuse, og kan som regel ikke uttrykkes i matematisk formelspråk — ihvertfall ikke med vår nåværende viten.

Vi vet at det først og fremst er tilgangen på næring som avgjør bestandens ekspansjonsevne. Vi ser da bort fra sivilisasjonens påvirkninger, som kan virke forstyrrende i bildēt. Og når bestanden har nådd et metningspunkt, vil den reagere med å nedsette ungeproduksjonen, eller ved å vandre ut av området, ofte begge deler. Hvis bestanden utsettes for beskatning, i form av jakt eller predatorer, kan den svare ved å øke produksjonen. En kraftig beskatning vil bli møtt med en tilsvarende stor ungeproduksjon. En overproduksjon av dyr vil nedsette formeringen, eller i verste fall føre til massedød på grunn av sult. Et økosystem er således en meget følsom mekanisme, — og et facinerende studieobjekt.

Jeg har lyst til å trekke frem to artikler om reinen på Svalbard. Den første er av professor A. Heintz fra 1964: «*Om rein og isbjørn på Svalbard*», Norsk Polarinstitutt Meddelelse no. 92. Den andre ble nylig publisert av lektor Odd Lønø i Fauna no. 1 - 1968: «*Nye opplysninger om reinen på Svalbard*». Lønø's artikkel inneholder en rekke interessante observasjoner og nye vurderinger, basert på hans mangeårige feltarbeid på Svalbard. Både professor Heintz og lektor Lønø kommer inn på funnet av femti døde reinsdyr på Edgeøya sommeren 1963. Antagelig omkom disse dyrene den foregående vinter, men hvorfor? Var dødsårsaken sykdom? Eller næringsmangel? Betyr det i så fall at beitene på Egdeøya er overbeskattet, og at reinstammen ikke kan vokse ytterligere?

Hjortedyrundersøkelser i Europa og i Nordamerika har vist at det svært ofte er vinterbeitene som er den begrensende faktor m.h.t. stammens størrelse og dyrenes reproduksjon.

sjonsevne. Om vinteren er størstedelen av beitearealene dekket av snø og is, og kvaliteten på vegetasjonen er dårlig. Konkurransen om maten blir hårdere, og det er derfor næringstilgangen vintertid som avgjør hvor mange dyr området kan bære. Og når metningspunktet er nådd, kan en forverring av vinterbetingelsene ofte føre til sultedød i bestanden. Dette påpeker professor Heintz ganske riktig i sin artikkel. Men når han konkluderer med at bestanden må være stor for å tåle en slik belastning, er det en grov feilvurdering. En særlig stor bestand kan beskatte sommerbeitene så hardt at næringsmangelen vintertid blir enda større. Det kan i verste fall føre til en så stor massedød om vinteren at bestanden vil ta år for å komme på fote igjen. Det er nettopp dette dyrene selv regulerer fint ved å sette ned kalveproduksjonen når konkurransen om maten blir for stor. Lektor Lønø har innsett dette problemkomplekset, og konkluderer i sin artikkel:

«Det kan hende at bestanden på Edgeøya er så høy at vi i vintre med dårlige beiteforhold må regne med at massedød kan opptre».

Professor Heintz mener at reinen på Svalbard vil trekke over til nye og ubenyttede beitearealer når de gamle områdene ikke kan bære flere dyr. Men det interessante er at dette tilsynelatende ikke skjer på Svalbard. Reinen i Woodfjorden har f.eks. bare vist en liten tendens til å vandre over på østsiden hvor beitene er langt bedre enn på vestsiden. Og reinen i van Keulenfjorden trekker bare i liten grad vestover, selv om fjorden bare er noen kilometer bred, og ikke danner noen barriere vinterstid. Enkelte dyr kan riktignok streife langt avsted. Det har vært observert rein så langt øst som på Kong Karls Land, og sommeren 1968 skal det være sett dyr på Blomstrandhalvøya ved Ny-Ålesund. Men dette er sannsynligvis enkelte streifindivider, og vidner ikke om en større utvandring fra de gamle beiteområdene. Lektor Lønø har også lagt merke til Svalbardreinenens merkelige trekkvaner, og skriver:

«Svalbardreinen viser liten tilbøyelighet til å vandre inn i områder hvor den tidligere har blitt utryddet.»

Det er ikke min mening å føre debatten om Svalbardreinen videre, på grunnlag av det sparsomme observasjonsmateriale som foreligger. Men jeg kan summere opp mine inntrykk i følgende punkter:

1. Det er først og fremst vinterbeitenes kvalitet som begrenser reinstammenes vekst på Svalbard. Det er næringstilgangen vinterstid som bestemmer hvor mange dyr området kan bære, og kalveproduksjonen.
2. Totalt er det sikkert langt færre rein på Svalbard i dag enn for noen mannsaldrer siden. Men det som interesserer oss er antall dyr pr. enhet benyttet beiteareal. Og det er ingenting som tyder på at beitene hadde en større bæreevne tidligere enn i dag.
3. Svalbardreinen viser liten tendens til å trekke ut til nye beiteområder, selvom de gamle områdene er hardt beskattet.
4. Feltobservasjoner de senere år kan tyde på at enkelte stammer ikke har nådd en øvre grense, og at disses beitearealer ikke kan utnyttes ytterligere.

Reinproblemet på Svalbard er såvidt interessant og aktuelt at det fortjener en adskillig større oppmerksomhet enn noen løse spekulasjoner og slutninger basert på tilfeldige observasjoner. For det første er det rimelig at Norge driver en forskriftsmessig viltpleie på Svalbard, og at undersøkelsene i første rekke konsentreres om de jaktbare viltartene. For det andre er Svalbardreinens økologi særlig interessant rent vitenskapelig sett. Og for det tredje er problemet en viktig naturvernsak, på grunn av en stadig økende aktivitet på øygruppen. Våre myndigheter bør være oppmerksomme på dette, og skulle gi en undersøkelse av Svalbardreinen høy prioritet. Alle forhold ligger til rette for en slik undersøkelse. Den fattige vegetasjonen gjør beiteanalysene relativt enkle. Landskapets form, og mangelen på trær gjør det lett å utføre tellinger og andre feltobservasjoner. Svalbardreinen

har heller ingen naturlige fiender, og i de fleste områdene er sivilisasjonens påvirkninger minimal. En undersøkelse på en av de isolerte reinstammene på Svalbard vil faktisk være et ypperlig modell-forsøk — noe som også er påpekt av flere biologer som har hatt anledning til å kikke på forholdene.

Jeg har nedenfor satt opp en del momenter for en eventuell undersøkelse på Svalbardreinen, i en prioritetsrekkefølge som jeg synes faller naturlig:

- a. *Bestandsberegninger.* Telling er bør fortrinnsvis utføres vinterstid. Da er sannsynligheten for korrekte observasjoner størst. Vi skal være oppmerksomme på at tellingene som er foretatt sannsynligvis er svært unøyaktige, til tross for all mulig innsats fra observatørens side. Hjortedyrundersøkelser i USA og Europa har vist at man så godt som alltid teller omkring halvparten av den virkelige bestanden, selvom man gjennomtråler terrenget med et meget stort mannskap! Telling på Svalbard bør utføres med bestemte mellomrom, og etter et fast oppsatt mønster, som i det minste vil gi relative tall som kan sammenliknes.
- b. *Kalvetelling.* Kalveprosenten og dødeligheten i kalvingssektoren er en av de beste indikatorer på bestandens vekst.
- c. *Beiteanalyser.* Disse bør utføres gjennom hele året, for at man skal få et innblikk i kvaliteten på vinterbeitene i forhold til sommerbeitene.
- d. *Aldersanalyser.* Overalt på Svalbard finner vi kjever og kranier av selvdøde reinsdyr. Dette materialet blir heldigvis spart for ødeleggelse, fordi det ikke finnes smågnagere på Svalbard. Aldersanalyser på dette materialet vil gi et godt innblikk i alder ved naturlig død, som igjen er en god pekepinn på bestandens velst og omsetnings-hastigheten.
- e. *Kondisjons- og vekstanalyser.* En del rein bør felles gjennom undersøkelsesperioden. Dyrenes vekt, spekktykkelsen og fettavleiringer rundt indre organer kan gi et

verdifulle bilde av kondisjonen til ulike årstider. Vekstkurver kan utarbeides på basis av vekt i relasjon til alder, knokkelveksten og diverse morfologiske studier.

- f. *Levendefangst og merkinger*. Svalbardreinen kan lett fanges inn med injeksjonsgevær og bedøvende midler. De innfangede dyrene kan brukes i vekst- og kondisjonsanalyser. Man kan trekke tenner for aldersanalyser, som kan sammenliknes med aldersanalyser på selvdødt materiale. Merkinger kan fortelle om reinen er så stedfast som antatt, om flokkdannelser, territorium m.m.

Det synes naturlig å gjøre en slik undersøkelse enten på Edgeøya eller i Woodfjorden. Begge steder er temmelig isolerte med en liten påvirkning fra mennesker, og i begge områdene er det forhold som tyder på at reinstammen har nådd et metningspunkt. Edgeøya har en ytterligere fordel i at det står en ferdig stasjon med gode laboratoriemuligheter i Tjuvfjorden fra sommeren 1969. Paralellt med en undersøkelse av et «gammelt» reinområde, bør man sette ut en del bukker og simler i et tidligere ubenyttet område for referansestudier. Så kunne man sammenlikne vekst og kondisjon, studere utnyttelsen av beitene, kalveproduksjonen m.m.

Utenlandske biologer har forlenget oppdaget de interessante problemene som er knyttet til Svalbards egenartede reinstamme, og har påpekt de ypperlige studiebetingelsene. Dette er litt av en utfordring til norske vitenskapsmenn og til våre myndigheter. Svalbardreinen fortjener en adskillig større oppmerksomhet i årene som kommer.

Tegning:
Gunnar
Wefring.

Levin
Winther:

Mildværet tok nesten knekken på meg. Bekkene ble fulle av issørpe og den eneste mosjonen jeg fikk var når jeg gikk rundt den lille hytta.

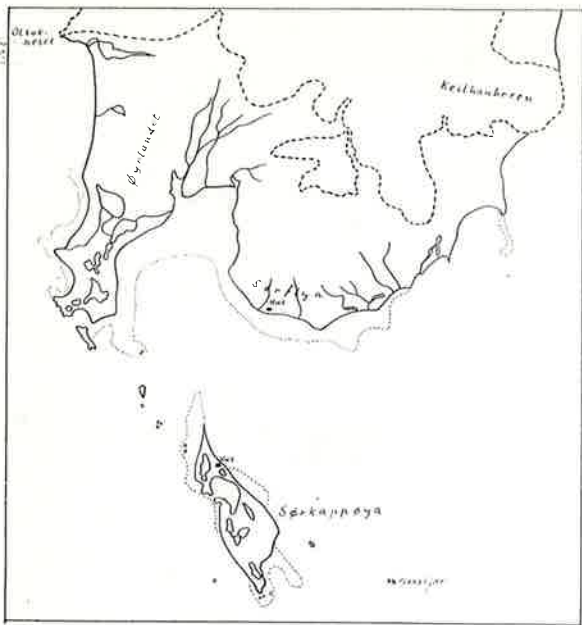
G.W. 68

Overvintring på Sørkapp

Jeg hadde overvintret og gikk nå i Tromsø og skulle opp igjen.

Min annen overvintring var i Hornsund i 1925-26. Vi var fire karer den gang, alle kjente overvintretere som Rudi, H. Karlsen og K. Knutsen. Vi gjorde det bra, 55 bjørn, omkring 70 rev og 1200 kg edderdun.

Nå var jeg nettopp kommet hjem etter min overvintring nummer tre i Hornsund, og jeg gikk her denne sommeren 1932 og trasket rundt i Tromsø. Meningen var at Sæterdal og jeg skulle opp igjen med en gang til en ny overvintring. Men så kommer noe uventet. Sæterdal sier en dag: — Jeg må ha med meg jenta mi! Som sagt, dette var noe helt utenom beregninga. Nå, vi ble enige om at Sæterdal skulle ligge i Horn-

sund mens jeg skulle være aleine på Sørkapp. Dette sa vi ingen ting om til myndighetene, for det var visst ikke lov til å overvintre alene. Noen år før hadde det ligget to Tromsø-karer på Sørkapp. Jeg hadde snakket med dem, og husa var brukbare, og noe kull lå igjen. Det kunne jo være morsomt å forsøke et nytt felt. Sørkapp hadde rekorden i bjørnefangst.

Den var satt av to mann i 1909-10 med 94 bjørn. Var jeg heldig, skulle det bli storfangst — vi fangere regner alltid med at nå skal det bli et storår.

Vi var flere som skulle nordover. To karer skulle ligge som vakt i Bellsund. En italiener og en fra Lofoten skulle ligge i Russebukta i Hornsund. De hadde kjøpt en kombinert passasjer- og melkebåt som de ville gå over med, men kontrollen nektet dem det. Det ble til at denne båten måtte slepes av «Maiblomsten», som også skulle nordover. Det gikk bra til Bjørnøya, men da stoppet motoren i melkebåten. Selvfølgelig blåste det opp med nordaustlig storm også, og sleperen brakk flere ganger i løpet av den første natten. Vi havnet i Hornsund. Mens «Maiblomsten» gikk til Bellsund og videre nordover, ble jeg nødt til å være i Hornsund. Det varte og rakk før «Maiblomsten» kom tøffende for å ta meg opp og sette meg ned til Sørkapp. Det var omkring 20. september jeg ble satt i land ved hytta på Sørflya. Hytta tilhørte Leif Andersen i Tromsø, og jeg leide den av ham. Fangstterrenget var hele den sørlige spissen av Vest-Spitsbergen fra breen ved Olsokneset og helt øst til Keilhaubreen.

Det var i seneste laget å bli satt ut, men husa var brukt ba-

re noen år før og godt beboelige, og feller lå i terrenget. Det var en del skjellis allerede, så jeg kom ikke utpå etter mat. Det ble bare noen fugl og noen få snadd om høsten. Rype var det lite av, og jeg tenkte med vemod tilbake på året før, da vi skaut 900 ryper i Hornsund. Vi brukte bare brysta og ga resten til hundene. På land kunne jeg arbeide, og jeg fikk i alt rigget til 50 revefeller og omkring 10 selvskudd.

Nå, dagene gikk fort, og 20. oktober begynte revefangsten. Det er den vanlige datoen for å sette opp fellene. Jeg hadde en husrev, og den var ikke det minste redd hundene. Det ble noen slengere av rev utover høsten, men det var klart at noe reveterreng som Hornsund var det ikke. Her var ikke fuglefjell som lokket reven. Men bjørnen da? Den lot vente på seg. Drivisen så jeg ikke, bare sørpe og skjellis som kom og gikk med strøm og dønning.

Så i de siste dagene av november kom det mildvær. Det er jo ikke uvanlig på Spitsbergen, men dette utviklet seg til det mest trøstesløse mildvær som noen gang har vært der oppe. Etter noen dager ble marka bløt. Fellene seig ned i den blaute sanda, og det var nesten ikke mulig å få dem til å stå. Mildværet tok knekken på potetene. Etter vanlig praksis hadde jeg potetene i tønner ute i snøen. Nå tinte det hele opp og ble til en blaut masse — de var ikke etendes lenger. Det hjalp bra at jeg hadde noen egg fra vinteren før.

Det var kommet godt med snø, og her i hytta på Sørkapp ble jeg innestengt. Både på vestsiden og på østsiden av hytta gikk en bekk ned fra fjellet. Nå ble det vann i dem, og bekkeløpene ble fylt av snø og vann. Jeg gjorde et par forsøk på å komme over, for jeg ville gjerne se etter fellene, men bekkene var fylt med bunnløs issørpe.

Mildvær om vinteren for en fanger her på Spitsbergen er ikke bra. Det blir trøbbel med feller og selvskudd og ofte vanskelig å komme av gårde, da det blir trått føre. Men her var det helt håpløst. Jeg var fanget, jeg kom ingen steder, og provianten ble dårlig. Men det var ikke nok. Jeg fikk skjorbuk. Merket at jeg fikk vondt i bena. Stakk jeg fingeren i leg-

gen, ble det stående et hull der i lengre tid. Ingen tvil, det var begynnelsen til skjorbuk. Jeg hadde rede på symptomene, for jeg hadde Uchermanns legebok.

Det hele utviklet seg til en lite hyggelig situasjon. Ingen steder kunne jeg komme. Det ble bare lediggang. Heldigvis hadde jeg med flere årganger av magasiner så jeg hadde lesestoff nok. Stappmørkt var det ute med tåke og regn. Syk av skjorbuk — den mest fryktede sykdom her nord. Ingen hundemat hadde jeg. Det var helt tomt for denslags. Jeg måtte koke havre- og melgrøt, og hundene måtte ta til takke med grøten hver eneste dag. Det var rart ikke de også fikk skjorbuk. Men det skal mere enn som så til for å knekke ei bikkje. Jeg var forbanna og bestemte meg til at dette skulle jeg gjennom. Jeg tok gymnastikk to-tre ganger om dagen og gikk rundt hytta i flere timer. Det var vanskelig å holde rede på dagene. Natt og dag var like mørke — nesten. Jeg passet på å orientere meg etter den svake lysningen i sør midt på dagen, og da skuta kom, stemte dagboka med riktig dato.

Nå, endelig i de første dagene av januar sluttet mildværet, og frosten kom. Nå livnet en stakkar til igjen. Jeg var ikke værre enn at jeg kunne gå i terrenget. Med nordavind og kulde kom drivisen sigende ned østsiden av Storfjorden. Det er veldig grunt her, og flere isfjell kjørte seg fast på grunn, og det tettet seg fort til langs land. Med drivisen kommer bjørnen. Sist i januar fikk jeg de første bjørnene, men jeg kunne ikke bruke dem til folkemat, da de hadde ligget for lenge foran selvskuddene. Den første dagen jeg fikk et reall måltid med ferskt kjøtt, husker jeg godt. Det snedde litt, og jeg stod nede i fjæra og ventet på å få en sjanse på skudd på havhesten når den fløy forbi. Havhest er godt, særlig når en ikke har noe annet. Da fikk jeg se en isbjørn ute i drivisen på vei vestover. Den måtte jeg ha tak i. Jeg løp opp til hytta og fikk inn hundene og så til å fyre i ovnen med store spekkstykker. Det varte ikke lenge, så kom en bjørn rett mot hytta for å undersøke hva dette var for noen lekre saker. Det begynte å bli mørkt, men jeg skjøt den fra skytegluggen. Det

var en stor en, og det måtte ha vært den samme som jeg så nede fra fjæra. Jeg satte i gang å flå selv om det var mørkt. Så tok jeg et lår inn i hytta og gikk i gang med å male kjøtt til kjøttkaker. De første 4-5 kjøttkakene spiste jeg rå. Godt blandet med løk, pepper og salt gikk de ned på høykant. Etter denne første omgangen satte jeg i gang med å steke en haug — mors kjøttkaker kunne ikke ha vært bedre. En fem-seks steikte kaker ble også satt til livs. Den som har vært kjøttløs i lang tid vet hvor godt et slikt måltid kan smake. Dette var omkring 20. januar. Dagen etter så jeg tre store bjørner som kom ut Storfjorden. Jeg sprang i le for isfjellene og krøp opp på et av dem og la meg til å vente. Da de kom på en 80-90 meter, smalt det, og jeg fikk dem alle tre.

Det hadde snudd seg. Den kjøttløse tiden var forbi. Lysere ble det for hver dag, og skjørbuken drev jeg tilbake med ferskmat og turer i terrenget. En dag gikk jeg 9-10 timer etter en bjørn, den fikk jeg ikke.

Det tetnet til med is etterhvert, og snart kunne jeg gå etter bjørn i isen over til Sørkappøya. Det er ikke så langt over sundet. Det tar snaut timen. Huset på øya var i god stand etter så mange år. Det er bygd av den berømte Trondsen i 1908. Jeg lå aldri over. Det var ikke nødvendig, for det var raskt å ta seg tilbake til hytta igjen.

Det er bra med bjørn her på Sørkapp og Sørkappøya. Det er mye strøm og fart i isen mot vest, og bjørnen som har fulgt med isen, søker østover igjen. Isen kom bare så altfor sent for meg til å gjøre noen storfangst. Det ble 25 bjørn og 20 rev, derav 3 blå. Ikke så aller verst på en mann, selvom jeg selvfølgelig hadde ønsket det bedre.

Våren kom, og sommeren ble fin. Hundene og jeg hadde det bra. På Sørkappøya og særlig på de små øyene inn mot Øyrlandet var det mye ærfugl. Jeg plukket en god del egg og samlet 150 kg dun. På Sørkappøya var det mye stormåse. Det ble i alt 1000 kg egg som jeg tok med til Norge. Bra saker å ha med seg ved siden av vinterfangsten. Det var bra med gås, så jeg hadde fin mat. Jeg skjöt en gang i ett skudd med en

helmantel 3 rappgås ved huset på øya. Storkobbe og snadd var det mye av i sundet, men da jeg var alene, var det ikke lett å ta kobben. To mann kunne fanget en god del.

Selv om sommeren er fin, så går en nå der og ser etter skuta som skal komme. Det var mye is, og den ene skuta etter den andre gikk forbi. Det ble 11 måneder på Sørkapp før Svendsen kom tøffende med skuta si og tok meg til Tromsø.

Beisaren på nært hold

Av Edvard Ørnes.

Berner Jørgensen, etter foto i Arvid Mobergs bok «Svalbards sønner».

De er få som er blitt så kjent blant ishavsfolk som Beisaren. Grunnen er selvfølgelig at han var en original, flink, oppfinnsom og uredd. Vi har alle hørt mye om ham, men at det fremdeles går folk iblant oss som har opplevd Beisaren, det trodde vi ikke. Vi lar derfor Ørnes fortelle:

Ja, ser du, han hette nå Berner Jørgensen, og var opprinnelig født oppe i Målselva. Men Beisaren var no et økenavn som de hadde satt på han i Tromsø, for han var en gammel ishavskipper og original. På sine gamle dager så falt det seg slik at han kom til å reise til sjøs. Før første verdenskrigen var slutt, kom eg i lag med han i London. Han hadde da blitt torpedert tre ganger på en måned. Beisaren hadde reddet seg gjennom adskillige vanskeligheter i si tid, og han klarte dette med torpederingen også. Vi mønstra på ei russisk skute, det var en firemasta bark som var kjøpt av det russiske guvernement fra Belgia. Foruten oss fem norske, var det bel-

giere og finnlendere ombord. Vi skulle føre skuta til Murmansk og levere den der.

Ja, her var eg no i lag med Beisaren. Vi ble godt kjente, for vi lå i Newcastle-roveret i to måneder før det bar til sjøs. I denne tida var vi no på sjømannskjerka kvar ein kveld. Beisaren var i lag med oss andre. Han var glad i en dram som de fleste var i den tida. Den 17. mai 1917 skulle det være stor sjømannsfest i Newcastle, og dit skulle alle norske. Men før Beisaren reiste inn til Newcastle gikk han inn på sjømannskjerka og skreiv seg inn i avholdsforeningen. Nå skulle det være slutt på dette svineriet, den drekkinga hadde han fått nok av. Ja, det var bare han som meldte seg inn i losjen. Så reiste vi i lag opp til festen. Vi hadde det koselig og hygga oss, og om kvelden skulle vi hjem igjen til roveret. Men då sa Beisaren at nå var han på sannhet så inderlig tørst at han måtte ha seg et glass. For som han sa, i dag hadde han gjort ei slik god gjerning at hvis ikke dette måtte krømpes, så visste ikke Beisaren om noe likere som skulle krømpes. Ja, så ser du, så drakk han seg søkka full. Det var no Beisarens originale måte å feire inntreden i avholdsforeningen på.

Om morran da eg tørna ut, så satt han på ein pällert og kunne ikke seie kake, for han hadde no tømmermenn både her og der. Eg sto og så på han til han ble halvveis arg og sa: — Ke du no står å glane etter, din skårunge! Eg sa nå ingen ting, men gikk inn etter ei halv-flaske øl som eg hadde i køya. Eg stakk den til han. Du skulle sett — det var som du skulle slått det i en kalv. Borte var ølet med ein gong. Han så langt etter meg. Eg gikk inn etter den siste halv-flaska. Den forsvant like fort. Så sa han til meg: — E det ikkje det eg har sagt at blir det ikkje kar av deg, så blir det ikkje kar a no'n. Du veit, eg flirte no berre. Ja, han ville nå lære meg å sette gan i folk, stoppe blod og alt sånt som en påskjøning, men det ville eg ikkje ha noe av.

Langt om lenge bar det no til seilings, og langt om lenge kom vi opp til Murmansk. Finlenderane mønstra av. Belgierne og vi norske var igjen der oppe, og vi var ombord i en pas-

sasjerbåt som skulle til Vardø. Men så blei vi kjørt i land igjen. Men langt om lenge så fikk tre av oss norske følge med ein dykkerbåt fra Bodø som hadde vært der og tatt opp et vrak. Men Beisaren ville ikke reise med oss, han ville slå seg til som kolonist der oppe. Haugesunderen, som nå var i lag med han, ville heller ikke til Norge, for han hadde rømt fra marinen og torde ikkje reise hjem.

Det siste eg hørte om Beisaren, var at han hadde kjøpt seg ei skute som lå på land, og denne hadde han rigga til med norsk flagg og greier og skulle seile til Norge. Men da han kom ut av Alexandrovski, kom engelskmennene og amerikanerne og tok skuta hans og slepte den tilbake til Murmansk og ankra den opp. Så tok de Beisaren ombord som fange. Men da han hadde vært tre dager ombord trodde de han var heilt spike gær'n, og så jaga de han på land. De ville ikkje for noen pris ha han ombord, og så bar det tilbake i jakta hans igjen. Det siste eg hørte gjennom denne haugesunderen var at Beisaren skulle til Norge om det lå aldri så mange krigsskip utafør. Han skulle kappe fortøyningene i en orkan og seile til Norge. Det var den siste tiende eg hørte om han.

Men han fortalte meg mange historier. Deriblant var det ein vinter han hadde rusta seg ut, i alt 6 mann, for overvint-ring på fangst der oppe på Spitsbergen. Sommeren kom, men isen gikk ikkje opp, og de var nødt til å ta en vinter til. De hadde ikke noe proviant og svært lite med utstyr — det var ikke noe å gjøre ved det. Da det lei ut på den andre høsten, så begynte de å få skjorbuk. De var delt i to lag — tre på hver, et stykke fra hverandre. To daua av skjorbuk. Det andre året gikk isen opp, men da var jakta så lekk at den ville søkke. Da de nærmet seg Norge, fikk de praia en ålesunder. De spurte om assistanse til oppunder norskekysten. Ålesunderen forlangte halvparten av fangsten, men da svor Beisaren på at før skulle både han og skuta gå ned før han gikk med på slikt. Etter fire og et halvt døgn kom de inn til Skjervøy. Da fikk de slep til Tromsø. Last hadde de. Beisaren

sa sjøl de hadde for 16 tusen kroner, og det var mye penger i den tida.

Så fortalte han meg hvorledes han blei gift. Han skulle gå til kjerringa til den ene av de omkomne og fortelle henne det sorgens budskap og om hvorledes det gikk til. — Og du veit, eg hadde no med meg ei flaske konjakk. Eg kom no inn der, og vi satt no og prata. Ho sette no på kaffen, og ho hadde nå mye småkaker. Eg skjenkte i noen små drammer, og vi hadde det no rektig koselig, og det vart no til det, serru, at eg vart der om natta. Og trur du ikkje ho vart med barn, og såleis blei vi gifte.

Ja — det vår alt jeg hadde å si om Beisaren, no er han vel vandra hen for lenge siden. Hilmar Nøis sier han kom bort på Jan Mayen på en ekspedisjon, men ingen vet noe sikkert.

— — —

P. S. Beisaren fortalte Ørnes at han hadde kr. 16000 i fangst. Til Tromsø Stiftstidende i 1903 forteller Beisaren at han hadde kr. 7000 i fangst. Nå, om Beisaren senere har lagt på littegrann, eller han trakk fra i 1903 p.g.a. skatten, er ikke godt å vite, men begge deler kan være mulig, kjenner vi Beisaren rett.

Fra polarfronten

Norsk Polarklubb.

I de to årene som er gått siden forrige Polarbok kom ut har klubben hatt følgende medlemsmøter:

28. oktober 1966, museumsdirektør Svein Molaug: Et møte med 1600-tallets kvalfangere. Lysbilder.
2. desember, universitetslektor Helge Kleivan: De store forandringer på Grønland i de senere år. Lysbilder.
25. januar 1967 viste lektor Odd Lønø sine to filmer «Kotzebue» og «Tupu, Lobo og Bonso».
9. mars, stipendiat Thor Larsen: Merking av isbjørn. Lysbilder og film.

Møtet var samtidig årsmøte, og klubbens styre ble etter valget: formann Helge Ingstad, styremedlemmer Odd Lønø, Asbjørn Omberg, Søren Richter og Olaf Lødding. Varamenn Finn Albert og Fredrik Th. Bolin.

1. november, radiofullmektig Sivert Fløttum: Arktiske sledeekspedisjoner. Lysbilder.
29. november, møte sammen med Geografisk Selskap i Universitetets aula. Grønlanderen Jens Rosing viste sin nye film «Den siste konebåt», og kåserte.

Første halvår 1968:

24. januar, sjefnavigator Einar Sverre Pedersen: Nødlanding i Yukon. Lysbilder.
6. mars, glasiolog Olaf Orheim: Med ekspedisjon gjennom jordens siste utforskede område. Lysbilder.

Dette var også årsmøte, og klubbens styre ble gjenvalgt i sin helhet.

ODD LØNØ
sekretær

Arktisk Forening, Tromsø.

Et forum hvor man i fellesskap kunne drøfte og ta hånd om de mange spørsmål og problemer som dukker opp i forbindelse med norsk arktisk næringsliv, var noe mange tenkte på. Arktisk Forening, Tromsø er et naturlig produkt av disse tankene. Foreningen ble stiftet i februar 1947 og var i fjor 20 år gammel. Alle disse årene har vist at foreningen har hatt livets rett. Medlemstallet er nå i ferd med å passere 700.

Å regne opp alle de store oppgavene foreningen har arbeidet med vil føre for langt, jeg skal bare kort nevne noen av de siste større sakene vi har syslet med. I august 1967 arrangerte foreningen en flytur til Island hvor det ble avduket en større minnebauta over et norsk ishavsmannskap som forliste med «Laura» for 60 år siden. Minnebautaen var sendt over tidligere på sommeren, og ved Arne G. Eyland, Reykjavik, reist og alt ordnet til pårørende o. a. kom fram.

Et polarmuseum i Tromsø har lenge vært ønsket, og nå begynner vi å øyne slutten på arbeidet. En ekspedisjon planlegges til Svalbard, men ellers er det samlet inn mye i Tromsø som skal få sin plass i dette så verdifulle museumet for Tromsø.

Vårt tidsskrift «Polar-Posten» er nå i sin 5. årgang. Det er blitt meget populært og sendes til 15 forskjellige land utenom Norge og Svalbard.

Ellers har sekretæren mye arbeid med å være konsulent for mange vitebegjærlige. Det er både institusjoner, vitenskapsmenn, ruteselskaper, reisebyråer, tidsskrifter og en lang rekke andre interesserte som benytter seg av den viten og de opplysninger de kan få i Tromsø.

Meget viktig mener vi det er å arrangere foredrag med film eller lysbilder fra alle arktiske områder, og mange verdenskjente polarforskere har gjestet oss. Frammøtet kan være opptil 300 personer, og det må, selv i landsmålestokk, sies å være ekstra godt. Det tyder på at interessen er stor.

Arktisk Forening er blitt kjent langt ut over landegrensene, og vi synes det er veldig hyggelig å ha kontakt med mennesker spredt jorden over. Skulle disse ordene om foreningen fange interesse blant leserne vil vi sette pris på det. Velkommen som medlem i Arktisk Forening, Tromsø.

THORALV LUND
nestform./sekretær

Tall fra Grønland.

Budsjettforslaget for Grønland er i inneværende år på en halv milliard kroner, en stigning på 60 millioner i forhold til 1967. Vel halvparten går til driftsutgifter og resten til nye anlegg. Til skole og helsevesen er avsatt 110 mill., og som støtte til boligbygging 40 mill. Avgifter på tobakk, alkohol, sjokolade m. v. antas å innbringe ca. 50 mill. eller 10 % av de samlede offentlige utgifter.

Den såkalte edruelighetskommisjonen, som ble nedsatt i 1966, har tatt opp alkoholproblemet på bredt grunnlag og har bl. a. foreslått opprettet en stilling som alkoholkonsulent under arbeids- og sosialdirektoratet. Foruten å foreta undersøkelser, samle inn materiale og bistå myndighetene med råd og dåd, skal han lede en opplysningsvirksomhet, som tar sikte på både skole og hjem. Kommisjonen sier at alkoholmisbruket må sees i sammenheng med hele den sosiale situasjonen på Grønland, og uten inngående undersøkelser vil det være umulig å avgjøre om det store forbruket av alkohol bare er en del av årsaken til den sosiale miseren i landet, eller om det er selve hovedårsaken. Et av de forslagene som blir antydnet er rasjonering.

Det gjennomsnittlige alkoholforbruket på Grønland er nesten dobbelt så høyt som i Danmark ellers.

Ny øy ved Deception.

En farvefilm i Norsk Polarklubb for vel et år siden viste det voldsomme skuespillet som utfollet seg da en ny øy steg opp av havet ved Island. Ifjor ble en ny øy til nede ved Deception i Sør-Shetlandgruppen. Deception er vel kjent av våre eldre hvalfangere,

fordi den ringformede øya, tilsynelatende en utslukt vulkan, har en god havn. Da jorden der nede flere steder stadig er varm, mente hvalfangerne likevel at vulkanen ikke kunne være helt død, og tidlig ifjor merket de endel små jordskjelv. Men 4. desember kom to kraftigere rystelser med lava og aske på to steder. Det ene var ved Pendulum Point, hvor svart røyk steg til 2500 m. Samtidig var det et frembrudd under vannet i Telephon Bay. Mørke skyer av aske lå over Deception, og det ble kraftig tordenvær med haggelbyger. Dagen etter ble den britiske og den chilenske stasjonen evakuert.

Stedene ble besøkt igjen 15. desember ifjor av geologer. En ny øy, 1,2 km lang, 0,8 km bred og 65 m høy, var da dukket opp i Telephon Bay. Den nye øya, som består av aske og slagg, har tvekrater. De var fylt med vann, som kokte lystig. (Foto: Copyright British Antarctic Survey.)

Opp med isen.

Mens bryting av råk hittil stort sett har foregått ved at fartøyet har lagt baugen på iskanten og brukket den ned, har kanadiske konstruktører forsøkt det motsatte: å brette isen opp fra undersiden. Foran fartøyet, f. eks. en slepebåt, blir det festet en bred plog, hvor spissen skyter godt frem nede i vannet og altså under isen. På hver side er det skarpe, skjærende metallvegger, svarende til råkens bredde. Under presset nedenfra blir løse isbiter og flak løftet opp og skjøvet inn på isflatene på hver side, istedetfor å bli liggende og fylle opp i råken. Både modellforsøk i liten målestokk og praktiske prøver gjennom flere dager på Ontariosjøen har vært så vellykkede at National Research Council uttaler at når systemet — Alexbow — blir videre utbygget, vil det kunne bli til nytte også for store fartøyer i de nordlige farvannene. (Polar Record.)

Boken om Andrée-ekspedisjonen.

Når den svenske forfatteren Per Olof Sundman har fått Nordisk Råds pris for boken om Andrée-ekspedisjonen i 1897, er det kanskje ikke bare på grunn av bokens uomtvistelige litterære verdi, men også fordi selve temaet har hatt og har en særlig skandinavisk interesse. På en original måte og i romanens form forteller boken under stigende spenning om forberedelsene til ballongferden, starten fra Virgohavn, nødlanding på 82° 56' og dødsmarsjen tilbake til Kvitøya. Fortelleren i boka, og for så vidt hovedpersonen, er den sunne og fysiske sterke Knut Fränkel, som ikke har etterlatt seg en eneste opptegnelse. Men det er hans sylhvasse replikker

under marsjen tilbake over isen som gir skildringene en ytterst dramatisk karakter og antyder årsakene til katastrofen: at Andrée ikke hadde tilstrekkelig erfaring om hverken ballongfart eller is- og værforhold, og at det til dels også skortet på det rent praktiske grep på tingene. Romanen er skrevet på grunnlag av bl. a. Andrées og Strindbergs dagbøker, og en må kunne gå ut fra at det bildet den gir av ekspedisjonen og dens skjebne i det store og hele svarer til det som foregikk.

Særlig interessante er de livaktige skildringene av is- og strømforholdene nord for Svalbard, fordi det er nettopp her den ene ekspedisjonen etter den andre har stanset opp gjennom årene. Også for ekspedisjoner som er planlagt i de aller siste årene, er disse områdene noen av de mest kritiske, avhengig av tidspunktet i året. Jo senere på sommeren, desto mere råker og vann på isen, gjennomtrengende fuktighet i luften, og rå, klam tåke.

Foran i Polarboken er gjengitt en artikkel av Peter Wessel Zapffe om Scott-ekspedisjonen 1912. I samme samling av «Essays og epistler», som kom ut ifjor høst, har Zapffe en skildring av Andrée-leiren på Kvitøya. Han var en av de første som kom dit, umiddelbart etterat leiren var funnet av dr. Gunnar Horn med «Bratvåg» i 1930. Zapffes artikkel er et interessant supplement til Sundmans bok.

A. O.

Flere grønlendere.

Den gjennomsnittlige levealder på Grønland er øket sterkt i de senere årene. Mens den i perioden 1946—51 var 32 år for menn og knapt 38 for kvinner, var den i årene 1960—64 øket til 58 for menn og 64 for kvinner. Det er bare 10—12 år lavere enn i Norge og Danmark.

I 1965 var folketallet på Grønland 39 600. Man antar at det vil stige til noe over 53 000 i 1975, og ca. 60 000 i 1980. På grunn av den planmessige, organiserte innflyttingen til sentrale steder fra boplasser og utsteder bor nå to tredjedeler av befolkningen i bymessige strøk.

Nordpolen er målet.

Det har vært høykonjunktur i nordpolplaner de siste årene. Sivert Fløttum hadde håpet å kunne starte fra Svalbard eller Frants Josefs Land, eventuelt Ellesmere Land, i midten av februar eller senest 1. mars, og hadde tilsagn fra bl. a. Hans Oddvik og Bjørn Reese som deltagere i hovedgruppen. Som et ledd i forberedelsene gjorde han i april—mai i år en sledereise Svalbard

rundt sammen med Oddvik for å prøve forskjellig utstyr, bl. a. mulige forbedringer ved sleden, og dessuten en plastbåt, som viste seg meget brukbar. Ferden gikk fra Longyearbyen til Isfjord Radio, og derfra over Barentsburg til Halvmåneøya. På grunn av åpent vann i Olgastredet og svær drivis i Hinlopenstredet viste det seg umulig å komme over til Kong Karls Land og Nordaustlandet, og ruten ble derfor lagt over det nordligste av Vest-Spitsbergen og ned til Ny-Ålesund — derfra over Pyramiden tilbake til Longyearbyen. Turen var på nærmere to måneder. — Planene om en ferd fra kyst til kyst over polbassenget er foreløbig stillet i bero på grunn av vanskelighetene med å sikre den nødvendige økonomiske støtte.

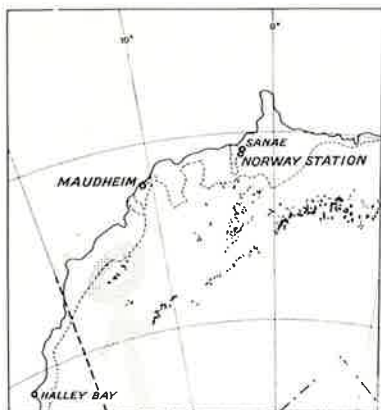
Engelskmannen Wally Herbert har åpenbart hatt det lettere med finansene. Bak hans transpolare ekspedisjon 1968—69 står en mannsterk komité med sir Vivian Fuchs og andre kjente navn. Ekspedisjonen, som består av 4 mann, startet fra Point Barrow 25. februar og skal etter planen bruke 15—16 måneder på den adskillig over 3000 km lange ferden over til Svalbard. Ekspedisjonen er basert på flyslipp av forsyninger i de første månedene, og deretter vinterleir og isdrift forbi Nordpolen. I midten av september ble leirens posisjon oppgitt til vel 84° N og ca. 160° V.

Ifjor måtte den tyske lægen Herrligkoffer oppgi sin idé om en motorisert ferd til nordpolen med start fra Nordøst-Grønland. Mere heldig har en amerikansk-kanadisk ekspedisjon vært i år med snowmobiler, påhengt sleder. Under ledelse av assuranceagenten Ralph Plaisted fra St. Paul startet i alt 6 mann fra Ward Hunt på Ellesmere Land tidlig i mars i år, og etter 44 dager hadde de tilbakelagt den 763 km lange strekningen. Nordpolen ble nådd 19. april. Forsyninger ble sloppet ned fra fly underveis.

Venn og fiende.

Belegget på ESRO-stasjonen i Ny-Ålesund har i vinter vært øket med to isbjørnunger. Moren ble tatt i et selvskudd, og de to små ungene ble fraktet ned til Ny-Ålesund, hvor de har trives utmerket og har vært alles gode venner.

I januar i år ble en stor isbjørn skutt på Jan Mayen. Den opptrådte truende og forfulgte en av værvarslingsens telegrafister helt ned i bebyggelsen.

Norsk ekspedisjon til Antarktis.

I månedskiftet oktober-november drar en norsk ekspedisjon på seks mann til den vestligste del av Dronning Maud Land for å utforske fjellområdet Vestfjella, en fjellrekke som stikker opp av isen omkring 73° S og 15° V med en utstrekning på omkring 120 km.

Dette er blitt mulig ved et enestående tilbud om hjelp fra National Science Foundation, USA. Amerikanerne skal frakte den norske gruppen med fly til

arbeidsstedet via Sydpolstasjonen, og dessuten låne ut alt nødvendig utstyr for en to og en halv måneds feltsesong. I slutten av januar vil gruppen bli hentet tilbake med fly. Under feltarbeidet vil det bli benyttet snøscootere, ski og telt. Undersøkelsene går ut på kartmåling, geologisk undersøkelse og undersøkelse av breen.

Deltagerne er Thore S. Winsnes, geolog og leder, Torbjørn Lunde, glaciolog, Audun Hjelle, geolog, Kåre M. Bratlien, radiooperatør og tekniker, Ola Steine, geodet, og Dag Norberg, geodet. Alle bortsett fra Lunde arbeider ved Norsk Polarinstitutt. Lunde er lektor i Mandal og har tidligere arbeidet ved Polarinstituttet, og har deltatt i ekspedisjoner til Svalbard og overvintringsekspedisjonen til Dronning Maud Land 1956—59.

Overvintringer på Svalbard 1968—69.

Tjuvfjorden, Edgeøya: Thor Larsen og Nils A. Øritsland skal drive vitenskapelige undersøkelser av isbjørn. Undersøkelsene skal bl. a. omfatte merking som en fortsettelse av det arbeidet som har vært drevet i de to siste somrene. Videre skal det drives økologiske undersøkelser, bl. a. registrering av hi, og zoofysiologiske undersøkelser over termoreguleringen og varmebudgettet hos isbjørnen. De har med seg assistentene Tor Andersen og Kjell-Reidar Hovelsrud.

Ryk Yseøyene: For første gang har norske overvintrere forsøkt dette feltet. Kristian Torsvik og Ingebretsen ble sommeren 1967 satt i land for å drive bjørnefangst i to år. Ingen har besøkt dem

i sommer, men et rykte sier at de har fått omlag 80 bjørn denne første vinteren. De har radioforbindelse med utenverdenen.

Hornsund: En tidligere kjent mann fra Longyearbyen og fra overvintring på fangstfelt, Rubak, skal drive fangst i Hornsund sammen med en kamerat.

Kapp Lee: Her ble det i sommer satt i land 4 hollandske studenter under ledelse av Erik Flipse. De skal drive zoologiske, geologiske og geografiske undersøkelser.

Sveagruva: Til slutt har vi tre karer fra Finland under ledelse av dr. Erik Nyholm, som hadde planlagt zoologiske undersøkelser på Nordaustlandet. På grunn av isvansker havnet de i Svea i stedet.

På tur i skog og mark -
Røyk Tiedemanns RØD

Husk: Ta med så mye tobakk
når De skal på tur at De har nok til
De kommer hjem. — Da slipper De å kaste
den tomme plastpungen fra Dem.

Den forsvinner nemlig ikke, men blir
liggende år efter år. — Husker De dette,
gjør De både Dem selv
og andre naturelskere
en stor tjeneste.

TIEDEMANNS RØD-røyk for menn!

Longyearkull

STORE NORSKE SPITSBERGEN KULKOMPANI
AKTIESELSKAP

B E R G E N

JACOB KJØDE A/S

PARADIS

B E R G E N

MELSOM & MELSOM

Skipsrederi — Hvalfangst

Nanset pr. Larvik

Telegramadresse: Melsom-Larvik - Telefon: Sentralbord 83 600

“ALT-I-ETT”

MED «X21» UNIVERSALBRENNER

en hendig transportkasse for sveise- og skjæretstyr hvor alle komponenter, tilsettråd og flussmiddel har sine faste plasser.

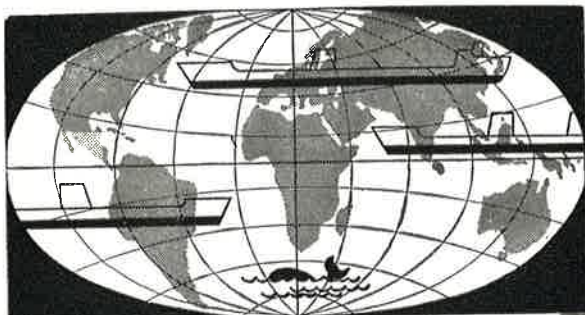
INNHold:

Håndtak
Skjæreansats
8 sveisebend
4 skjæremunnstykker
Førevogn og sirkelføring
Reduksjonsventiler
Slanger
Diverse rekvisita

NORGAS ^A/_S

SANDAKERVEIEN 64 - OSLO 4 - TELEFON 22 36 50

A/S THOR DAHL

SANDEFJORD

**SKIPSREDERI
HVALFANGST**

**INDUSTRI
SKIPSHANDEL**

ODD BERG

Tel. adr. : Oddship — Telefon 85 040 (centralbord)
Telex 4133

REDERI
SKIPSEKSPEDISJON
SKIPSMEGLER
SPEDISJON
ASSURANSE
REISEBUREAU

Arrangerer ekspedisjoner til Ishavet

A/S Tromsø Bunkerdepot - Tromsø Kulkran A/S

Tromsø Fiskeindustri A/S

A/S Finnmark Bunkerdepot - Nordkapp Fiskeindustri

HONNINGSVÅG

Bokverket om

SVALBARD

foreligger nu i 3 bind, (over 1500 sider) med et veld av illustrasjoner

Pressen har enstemmig gitt verket sin anbefaling.

Søren Richter, Morgenbladet:

Man må gratulere forlaget med det smukke verk som vil bli stående som et kildekrift uten like i alt som angår Svalbard.

Redaktør Terje Baalsrud, Norges Handels- og Sjøfartstidene:

— Boken er gitt et absolutt kvalitetspreg både med bilder, skisser og utstyr i sin alminnelighet.

Dr. Christie Wasberg, Aftenposten

— Dette arbeid blir et av de viktigste bidrag som overhodet er levert til belysning av vår nyere og nyeste historie.

Ivar Ytreland, Adresseavisen:

— Kvaliteten i både innhold og utførelse tjener forlaget til stor ære, og anbefales derfor på det beste.

Prospekt sendes gratis ved henvendelse til

SVERRE KILDAHLS BOKTRYKKERI

Grensen 12 b Oslo. Telefon 33 51 51 — 33 50 01

Carl Evensens Eftf. A.s

SKIPSHANDEL

TOLLBOGT. 4 — OSLO 1

Tlf.: 20 10 58

Etter kl. 17: 24 21 48 — 69 36 34 — 28 52 25

Telegramadresse «Evengros» — Etablert 1865

MARTIN KARLSEN A.S

Brandal pr. Ålesund

Rederi for selfangere

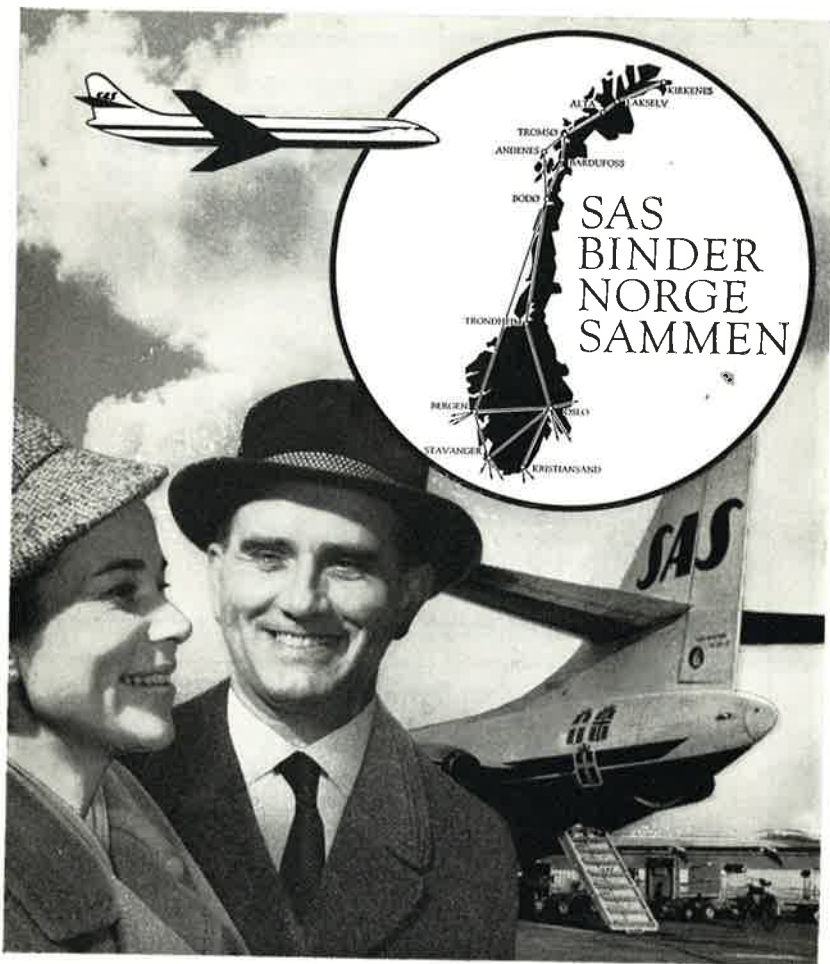
Arrangerer arktiske ekspedisjoner og jaktturer i Ishavet
ved Grønland og Svalbard

For ekspedisjoner og turer spesielt:

M.s. «Polar Star» - M.s. «Polarbjørn» - M.s. «Polaric»

M.s. «Signalhorn» - M.s. Brandal» - «M.s. Aarvak»

M.s. «Polarsel» - M.s. Polarhav»

SAS har hyppige og regelmessige forbindelser mellom 12 viktige steder i Norge - fra Kirkenes i nord til Kristiansand i syd - fra Oslo i øst til Bergen i vest.

Velg SAS - bedre kan De ikke reise!

SAS BINDER NORGE SAMMEN